

Yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten koti-ikävä ja toimijuuden rakentuminen ammattilaisten näkökulmasta

Anna-Maija Talvikki de Arruda Camara

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu – tutkielma

Huhtikuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Sosiaalityö	
Tekijä – Författare – Author Anna-Maija Talvikki de Arruda Camara			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten koti-ikävä ja toimijuuden rakentuminen ammattilaisten näkökulmasta			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu- tutkielma	Aika – Datum – Month and year 04 / 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 110	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tämän tutkimuksen aiheena on yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten koti-ikävä ja toimijuuden rakentuminen ammattilaisten näkökulmasta. Tutkimuksen taustalla on ajatus transnationaalisuudesta sosiaalityössä. Yhtenä tutkimustehtävänä on ollut selvittää, mitä on yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävä ammattilaisten näkökulmasta. Toisena tutkimustehtävänä on ollut tarkastella, minkälaisia toimijuutta ammattilaiset yksin tulleille rakentavat kertoessaan heidän koti-ikävästään. Tutkimuksen teoreettis-metodologisen taustana on sosiaalinen konstruktionismi, jossa todellisuus nähdään vuorovaikutuksessa ja kielen avulla rakentuvana.</p> <p>Tutkimuksen aineistona on seitsemän teemamuotoista yksilöhaastattelua, joissa haastateltiin yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten kanssa työskenteleviä ammattilaisia loppuvuodesta 2016 ja alkuvuodesta 2017. Ammattilaisia tässä tutkimuksessa ovat sosiaalityöntekijät, perheryhmäkotien ohjaajat ja yksin maahan tulleiden lasten edustajat. Aineistoa on analysoitu aineistolähtöisen ja teoriasidonnaisen sisällönanalyysin keinoin. Lisäksi toisen tutkimustehtävän osalta aineistoa on lähestytty diskurssianalyysia soveltaen.</p> <p>Tutkimuksessa koti-ikävän nähtiin liittyvän ennen kaikkea perheestä erossa olemiseen. Koti-ikävä näyttäytyi perheen menetyksestä aiheutuneena suruna, huolena lähtömaahan jääneen perheen tilanteesta sekä toisaalta syyllisyytenä, joka liittyy kyvyttömyyteen huolehtia perherooleihin liittyvistä vastuista. Lisäksi koti-ikävä on kulttuurista kaipausta, jolloin se kohdistuu lähtömaan kulttuuriin piirteisiin, kuten yhteisöllisyyteen ja ruokaan. Koti-ikävä näyttäytyi asiana, josta yksin tulleet myös vaikenivat, tai jota podettiin yksityisesti ja hiljaa. Vaikkei koti-ikävää useinkaan nähty tuotavan sanallisesti esiin, erilaisten fyysisten oireiden ja poikkeavan käytöksen katsottiin kertovan koti-ikävästä.</p> <p>Yksin tulleiden toimijuus näyttäytyi ammattilaisten näkökulmasta monin paikoin ristiriitaisena. Toimijuus miellettiin tulevaisuuteen toiveikkaasti ja vahvasti suuntautuvana, mutta eri tavoin rajoittuneena. Yksin tulleiden toimijuutta luonnehtivat liminaalisuus, välitilassa oleminen, sekä odottaminen. Yksin tulleiden toimijuutta kuvattiin ja rakennettiin erilaisten, toisiinsa nähden ristiriitaisien ja vastakohtaisten subjektipositioiden kautta. Nuo subjektipositiot, joihin liittyy monesti vahvoja kulttuurisia odotuksia, ovat yksin tulleiden tilanteissa läsnä usein samanaikaisesti. Erilaiset ristiriitaiset subjektipositiot ovat seurausta esimerkiksi lähtömaan ja kohdemaan erilaisista kulttuurisista, erityisesti ikään ja sukupuoleen liittyvistä kulttuurisista odotuksista.</p> <p>Tutkimukseni tulokset osoittavat, että yksin tulleiden toimijuus on transnationaalista, eikä heidän elämänsä maailmansa rajoitu Suomen rajojen sisäpuolelle. Koti-ikävä on tuon transnationaalisuuden käänköpuoli ja sen voimakkuus vaihtelee tilanteittain. Ammattilaisten näkökulmasta normaali arki ja rutiinit sekä toisaalta jatkuvuuden ylläpitäminen näyttäytyivät tärkeinä selviytymiskeinoina. Tutkimukseni perusteella yksin tulleiden omia näkökulmia esimerkiksi ammattilaisten tarjoaman psykososiaalisen tuen ja avun vaikuttavuuden suhteen olisi tärkeä selvittää. Lisäksi henkilökohtaisten koti-ikävän kokemusten ja merkitysten tutkiminen voisi lisätä ymmärrystä esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyen. Yksin tulleiden parissa tehtävän työn näkökulmasta olisi tärkeää pohtia, miten tulevaisuuteen suuntautunutta toimijuutta voisi tukea oleskelulupaprosesseihin liittyvästä epävarmuudesta ja odotuksesta huolimatta.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords transnationaalisuus, koti-ikävä, toimijuus, yksin maahan tulleet pakolaislapset ja -nuoret			

Sisältö

1	Johdanto.....	1
2	Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat.....	5
2.1	Transnationaalisuus ja sosiaalityö.....	6
2.2	Yksin maahan tulleet pakolaislapset	10
2.2.1	Käsitteiden valinnasta ja taustasta	10
2.2.2	Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten vastaanottoprosessi Suomessa.....	12
2.3	Liikkeellä ilman perhettä.....	17
2.4	Kodin merkitykset ja koti-ikävä	20
2.5	Toimijuuden ajalliset orientaatiot ja relationaalisuus.....	25
3	Aiempaa tutkimusta yksin tulleista turvapaikanhakija- ja pakolaislapsista	32
4	Tutkimustehtävä ja metodologia	35
4.1	Tutkimuksen toteuttaminen	36
4.2	Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu	39
4.3	Aineiston analyysi.....	42
4.4	Tutkimuksen eettisyys.....	47
5	Yksin tulleiden koti-ikävä.....	49
5.1	Koti-ikävä tunteina, oireina, kulttuurisena kaipauksena ja hiljaisuutena.....	51
5.1.1	Koti-ikävä tunteina – huoli perheestä	51
5.1.2	Koti-ikävä fyysisinä oireina ja käyttäytymisenä.....	56
5.1.3	Koti-ikävä kulttuurisena kaipauksena	59
5.1.4	Koti-ikävä hiljaisuutena	62
5.2	Tilanteittain vaihteleva koti-ikävä	67
5.2.1	Koti-ikävää voimistavat tekijät.....	68
5.2.2	Selviytyminen koti-ikävän kanssa	69
6	Yksin tulleiden toimijuuden rakentuminen.....	73

6.1 Odottamista liminaaltilassa	74
6.2 Tulevaisuuteen katsova selviytyjätoimijuus	78
6.3 Vastuullisia perheenpäitä ja huolettomia lapsia – yksin tulleiden vastakkaiset ja risteävät toimija- asemat	85
7 Yhteenveto ja pohdinta	90
Lähteet	95
LIITE 1	110

1 Johdanto

”...no one leaves home unless home is the mouth of a shark you only run for the border when you see the whole city running as well

your neighbors running faster than you breath bloody in their throats the boy you went to school with who kissed you dizzy behind the old tin factory is holding a gun bigger than his body you only leave home when home won't let you stay. ” (Warsan Shire)

Gloaalilla tasolla ennätysmäärä ihmisiä on joutunut pakkomuuttamaan kodeistaan ja kotiseuduiltaan kaoottisten tilanteiden, kuten aseellisten konfliktien, vainojen, köyhyyden, luonnonkatastrofien, kansanmurhien tai kidutuksen vuoksi viime vuosina. Tavoitellessaan turvallisempaa elämää pakkomuuttajat joutuvat usein kohtaamaan vaarallisia ja haavoittavia tilanteita, kun he laillisten keinojen ja mahdollisuuksien puuttuessa esimerkiksi matkustavat petollisia reittejä ja joutuvat tekemisiin ihmissalakuljetusverkostojen kanssa (Turtiainen 2018, 186). Yksin liikkeellä olevat lapset ovat erityisen haavoittuvassa asemassa oleva pakolaisryhmä. Ihmissalakuljetukseen liittyvien riskien lisäksi poliisin, rajaviranomaisten ja muiden aikuisten harjoittaman väkivallan ja hyväksikäytön uhriksi joutuminen on tavallista pakomatkan aikana yksin liikkeellä olevien pakolaislasten kohdalla. (UNHCR, Unicef & IOM 2017, 4.)

Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisjärjestön UNHCR:n (2018) tilastojen mukaan vuoden 2018 loppuun mennessä liikkeellä oli maailmanlaajuisesti 70,8 miljoonaa pakkomuuttajaa, kun mukaan lasketaan myös maiden sisällä pakon edessä muuttamaan joutuneet. Pakkomuuttajista 138 600 oli yksin ilman huoltajaa olevia lapsia. (UNHCR 2018.) Myös Suomeen ilman huoltajaa tulleiden lasten määrä aiempiin vuosiin nähden kasvoi merkittävästi vuonna 2015, kun ennätykselliset 3014 yksin tullutta lasta jätti hakemuksen turvapaikasta. Vuoden 2015 jälkeen Suomeen yksin saapuneita turvapaikanhakijalapsia on ollut huomattavasti vähemmän. (Maahanmuuttovirasto 2020a.)

Kiinnostukseni yksin maahan tulleiden lasten kokemuksiin kohtaan virisi vuoden 2015 syksyn jälkeen, kun Suomeen saapui suuri määrä ilman huoltajaa tulleita turvapaikanhakijalapsia. Ajatus siitä, että suurin osa heistä jäisi pysyvästi Suomeen yksin ilman perhettään, sai pohtimaan monia kysymyksiä. Työskentelin itse tuolloin sosiaalityöntekijänä nuorten sosiaalityössä, jonka asiakkaiksi osa yksin tulleista mahdollisesti jossakin vaiheessa päätyisi. Pohdintani liittyivät muun muassa oletettujen traumaattisten kokemusten, pakomatkan, omasta perheestä ja kodista erossa olemisen sekä yksinäisyyden ja koti-ikäväkokemusten merkitykseen uuteen paikkaan asettumisen, kuulumisen tunteen ja toimijuuden muotoutumisen kannalta. Erityisesti mietin, mikä merkitys koti-ikävällä yksin tulleiden arjessa on, ja miten se tulee tunnistetuksi kohtaamisissa yksin tulleille tarkoitetuissa palveluissa työskentelevien aikuisten kanssa.

Perustelen aihepiirin valintaa henkilökohtaisen ammatillisen kasvun ja aihepiirin kiinnostavuuden näkökulmasta. Lisäksi aihe on samaan aikaan sekä ajankohtainen että toisaalta ajaton, kun kymmenet miljoonat ihmiset ovat jatkuvassa liikkeessä ympäri maailman. Sosiaalityön tutkimukselle on tunnuksenomaista kiinnostus erilaisten sosiaalisten ja yhteiskunnallisten ilmiöiden ja politiikkojen seurauksista yksilöille arjen ja jokapäiväisen elämän tasolla. Yksin maahan tulleiden lasten koti-ikävä, jonka ymmärrän siirtolaisuuteen liittyvänä ilmiönä, on aihe, josta olisi tärkeää saada lisää tietoa. Tiedon lisääminen aiheesta on perusteltua perheistään eroon joutuneiden pakolaislasten hyvinvoinnin ja kotoutumisen tukemiseen liittyvän osaamisen ja käytäntöjen kannalta. Lisäksi koti-ikävän, tai miten se välittyy lasten kanssa työskenteleville ammattilaisille, esiin tuominen voi herätellä pohtimaan nykyisiä perheenyhdistämiseen liittyviä haasteita ihmisoikeuksien ja lapsen oikeuksien näkökulmasta. Tiukentuneen maahanmuuton sekä perheenyhdistämisen kansallisen ja kansainvälisen sääntelyn seurauksena Eurooppaan on syntymässä yksin tulleiden maahanmuuttajalasten ja -nuorten sukupolvi, jonka kokemusmaailmojen syvälinen ja analyttinen ymmärtäminen on tärkeää, jotta voidaan löytää keinoja heidän auttamisekseen (Kuusisto-Arponen 2016a, 397).

Tutkimuksessa yksin tulleiden pakolaislasten koti-ikävää ja toimijuutta tarkastellaan heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten näkökulmasta. Aineistonkeruu on toteutettu haastattelemalla yksin maahan tulleiden pakolaislasten kanssa työskenteleviä

sosiaalityöntekijöitä, lasten edustajia ja perheryhmäkotien ohjaajia loppuvuodesta 2016 ja alkuvuodesta 2017. Haastattelut olivat teemamuotoisia ja niiden analyysimenetelmänä käytin sisällönanalyysia. ”Toisen käden näkökulman” valintaan vaikutti sekä aiheen sensitiivinen luonne että toisaalta tarve tuoda esiin ammattilaisten näkemyksiä, joiden kautta voi nousta esiin pakolaislasten huolenpidon ja hoidon, heidän kanssaan tehtävän sosiaalityön, sekä kotoutumisen ja hyvinvoinnin edistämisen kannalta tärkeitä seikkoja.

Koti-ikävä, jonka tässä tutkimuksessa ymmärrän perheestä ja läheisistä, mutta myös lähtömaan kulttuurista ja tutuista paikoista erossa olemiseen liittyvänä, yksin maahan tulleen pakolaislapsen tämänhetkistä elämää läpäisevänä tilana, vaikuttaa moniulotteisesti lapsen hyvinvointiin ja on yleinen ilmiö yksin maahan tulleiden arjessa. Yksin tulleita koskevissa tutkimuksissa tuodaan usein esiin heidän kokemansa koti-ikävä. (mm. Al-Sudany 2017, 21; Wirsén 2017, 30–35; Eriksson 2013; Helander & Mikkonen 2002, 104–106.) Ajattelen, että koti-ikävän tunnistaminen ja siitä puhuminen on oleellista, jotta voidaan ymmärtää sen merkitys yksin tulleiden pakolaislasten, mutta myös muiden sen kanssa elävien, arkisen elämän, hyvinvoinnin ja kotoutumisen kannalta. Oleellista on ymmärtää, että kodin menettäminen on ainut yhteinen kokemus kaikille maailman pakolaisille, siinä missä traumaattiset tapahtumat, kuten sota, väkivalta tai luonnonkatastrofit eivät sitä automaattisesti ole.

Kotoutumisen onnistumisessa perheellä on keskeinen merkitys ja parhaimmillaan perhe toimii jäsenilleen nopean muutoksen puskurina, emotionaalisenä tukena ja identiteetin peilinä. Perheen vaikutus lapsen hyvinvointiin ja siihen, millaiseksi tulevaisuus hänen kohdallaan muodostuu, on merkittävä. (Alitolppa-Niitamo, 2005, 44–45; Suárez-Orozco & Suárez-Orozco 2002, 81–85.) Vastuu yksin maahan tulleiden lasten sosiaalisesta ja emotionaalisesta tuesta ja huolenpidosta jää perheen puuttuessa pääosin perheryhmäkodeissa tapahtuvan institutionaalisen hoivan, suomalaisen koulutusjärjestelmän ja muiden sosiaalisten verkostojen kannettavaksi. Perheryhmäkodeista on nykyisen maahanmuuttopolitiikan myötä tullut lastensuojeluyksiköihin rinnastettavia paikkoja, joissa yksin maahan tulleet lapset saattavat viettää pitkiäkin aikoja, vaikka alun perin näin ei ollut tarkoitus. Perheryhmäkodit ovat tiiviitä vertaisyhteisöjä, joissa arkea sävyttävät monikulttuurisuus, ylirajaisuus, odotus ja ikävä. (Kuusisto-Arponen 2016b, 91–108.)

Omasta perheestä ja vanhemmista erossa oleminen on yksi vaikeimmista ja tuskallisimmista lapsen kohtaamista asioista. Ikävä, huoli ja murhe omaan perheeseen liittyen sekä samanaikainen uuteen kulttuuriin ja elämään orientoituminen asettavat lapsen haasteelliseen tilanteeseen ja heidän hyvinvointinsa uhatuksi. (mm. Helander & Mikkonen 2002; Kohli & Mather 2003; Kuusisto-Arponen 2016b; Wirsén 2017.)

Kati Turtiainen (2018, 193) toteaa, että sosiaalityöntekijöiden olisi taisteltava perheenyhdistämisen puolesta edistääkseen yksityisiä hoivan ja huolenpidon suhteita. Lisäksi oikeus perhe-elämään on ihmisoikeus, minkä vuoksi perheenyhdistämisen edistäminen, tai vähintäänkin perheen puuttumisesta johtuvien haasteiden tunnistaminen ja niiden kanssa työskentely, on sosiaalityön näkökulmasta oleellista. Ylipäätään on muistettava sosiaalityön olevan vahvasti ihmisoikeuksia painottavaa ja niistä mandaattinsa ammentavaa työtä ihmisoikeuksien puolesta ja niiden edistämiseksi, minkä tulisi heijastua myös yksintulleiden parissa tehtävään sosiaalityöhön. Tästä näkökulmasta ihmisoikeuksien kunnioituksen ja niiden toteutumisen edistämisen tulisi sosiaalityössä mennä kansallisten agendojen noudattamisen edelle (Mt.,194).

Huolimatta yksin tulleiden pakolaislasten tilanteisiin liittyvästä haavoittuvuudesta, traumaista ja vastoinkäymisistä, heillä on kuitenkin myös voimavaroja ja keinoja, jotka auttavat heitä selviytymään, toteuttamaan toimijuuttaan ja rakentamaan uutta elämää (mm. Kohli 2006a, 2006b; Stretmo 2014; Wernersjö 2014; Lee 2012; Ni Raghallaigh & Gilligan 2010). Usein yksin maahan tulleiden ja vanhemmistaan eroon joutuneiden lasten kohdalla painotetaan heidän haavoittuvaisuuttaan ja traumakokemuksiaan samalla unohtaen heillä olevan myös keinoja selviytyä ja luoda uudenlaista toimijuutta. Traumoista puhuttaessa onkin syytä muistaa, että traumatisoituminen on ikään kuin tapahtumaketju, joka alkaa järkyttävästä tapahtumasta, ja päättyy joko traumatisoitumiseen tai post-traumaattiseen kasvuun eli psyykkiseen vahvistumiseen trauman kautta. Näin ollen traumatisoituminen ja resilienssi ovat ikään kuin saman kolikon kääntöpuolia. Resilienssillä tarkoitetaan kykyä joustavuuteen ja selviytymiseen äärimmäisen haastavissakin tilanteissa. Sen ei katsota niinkään liittyvän vain yksilön ominaisuuksiin tai kognitiivisiin kykyihin, vaan resilienssiin vaikuttaa suurella määrin myös se fyysinen ja sosiaalinen ympäristö, jossa ihminen elää. (Peltonen 2011, 61–62; Ungar 2012, 1)

Tutkimuksessani tarkastelen myös sitä, minkälaisia toimijuuksia on paikannettavissa ammattilaisten kertoessa yksintulleiden koti-ikävästä. Toimijuusnäkökulman olen valinnut osaksi tutkimustehtävääni tuodakseni esiin yksintulleiden tilanteisiin liittyviä toiminnan mahdollisuuksia ja toimijuuden erilaisia ilmenemismuotoja usein painotettavan haavoittuvuuden rinnalle. Lisäksi toimijuusnäkökulman kautta on mahdollista tarkastella ja tuoda esiin toimijuutta mahdollistavia ja sitä rajoittavia tekijöitä.

Yksintulleiden kohdalla heidän haavoittuvan asemansa tunnustaminen tarkoittaa toisaalta erityisen suojelun tarpeen korostamista, mutta toisaalta myös näiden lasten määrittämistä avun kohteiksi ja uhreiksi. Uhrin aseman painottaminen yksintulleiden kohdalla voi estää näkemästä niitä arkipäiväisiä neuvotteluja, joissa rakennetaan uudenlaisia toimijuuksia, identiteetin määrittelyjä ja kuulumisia. Siksi yksintulleita koskevassa tutkimuksessa tulisi tietoisesti tehdä ero uhriuttavaan puhetapaan ja nostaa esiin heidän moninaista toimijuuttaan. (Kuusisto-Arponen 2016a, 399.) Kuitenkin, kun tarkastellaan haavoittuvassa asemassa olevien toimijuutta, tulee olla varovainen sen suhteen, ettei tule ylikorostaneeksi heidän toimijuuttaan esimerkiksi ihmisoikeuksien kustannuksella.

2 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat

Tutkimuksen laajempänä teoreettisena lähtökohtana ja kontekstina on ajatus sosiaalityön asiakkaiden elämismaailmojen transnationaalisuudesta nyt ja tulevaisuudessa. Samalla kun sosiaalityötä tehdään paikallisesti ja tiiviisti suomalaiseen yhteiskuntaan ja sen rakenteisiin ja lainalaisuuksiin kiinnittyvänä, on sosiaalityö myös monessa mielessä transnationaalista. Transnationaalisuus sosiaalityössä ilmenee esimerkiksi niinä vaikutteina, joita muun muassa globaalit tapahtumat, siirtolaisuus ja ihmisten liikehdintä valtioiden välillä ja sisällä tuovat tullessaan niin sosiaalityön kulloisiinkin painotuksiin kuin sosiaalityössä kohdattavien ihmisten arkeen.

Transnationaalisuuden suomenkielisenä vastineena on käytetty myös *ylirajaisuuden* käsitettä. (Rauhala ym. 2016, 10–11.) Tässä tutkimuksessa käytän transnationaalisuuden ja ylirajaisuuden käsitteitä rinnakkain viitaten valtioiden rajojen yli ja niistä huolimatta tapahtuvaan liikehdintään ja yhteyksiin. Olen valinnut käyttäväni molempia käsitteitä,

sillä vaikka ne tarkoittavat samaa asiaa, ajattelen, että niiden käyttö rinnakkain tuo esiin jotakin sellaista, mitä kumpikaan käsitteistä yksinään ei kykene ilmaisemaan.

Erityisesti maahanmuuttajataustaisten sosiaalityön asiakkaiden elämismaailmat ovat usein ylirajaisia, valtioiden rajojen ylitse ulottuvia todellisuuksia, jotka eivät rajoitu Suomen valtion rajojen sisälle. Nuo ylirajaiset elämäntilanteet saattavat kuitenkin jäädä tunnistamattomiksi niissä hoivan ja hallinnan käytännöissä, joissa esimerkiksi yksin maahan tulleet lapset ja nuoret elävät (Kuusisto-Arponen 2016a, 398), vaikka juuri niiden ymmärtäminen ja tiedostaminen voi olla auttamistyössä oleellista. Ihmisten elämismaailmojen ylirajaisuuden ymmärtäminen on sosiaalityössä tapahtuvien kohtaamisten ja auttamistyön onnistumisen kannalta oleellista; jotta ihminen voidaan kohdata aidosti ja dialogisesti, tulee ottaa huomioon hänen koko elämismaailmansa, johon vaikuttavat monet asiat ja suhteet menneessä, nykyhetkessä ja tulevassa, niin valtioiden rajojen sisällä kuin niiden ylitsekin.

Muina tutkimuksen teoreettisina näkökulmina kirjoitan yksin tulleiden lasten ja nuorten tilanteeseen liittyvästä erityisyydestä ja heidän vastaanottoprosessistaan Suomessa, kodista merkityksistä, koti-ikävästä sekä toimijuudesta. Toimijuuden määritelmässäni nojautun Mustafa Emirbayerin & Ann Mischen (1998) tapaan nähdä toimijuus aikaan sidottuna, läpikotaisin relationaalisena prosessina.

2.1 Transnationaalisuus ja sosiaalityö

Sosiaalityö on sidoksissa kulloiseenkin aikaan ja paikkaan ja siinä ilmentyvät kunkin aikakauden yhteiskuntapoliittiset painotukset ja muutostrendit, jotka usein ovat toisiinsa kietoutuneet eivätkä aina selkeästi jäsennehtävissä. Sosiaalityö voidaan nähdä paikkana, jossa makrotason ilmiöt todentuvat ja tulevat näkyviin kohdattaessa ihmisiä ja heidän elämäntarinoitaan. Koska sosiaalityössä työskennellään ilmiöiden seurausten kanssa ihmisiä autettaessa ja tuettaessa sekä pyritään puuttumaan niihin rakenteellisella tasolla, on sosiaalityöntekijöiden näin ollen oltava tietoisia ajankohtaisista yhteiskunnallisista makrotason ilmiöistä ja kulloisistakin muutostrendeistä, otettava niihin kantaa ja tarvittaessa osallistuttava niiden arvioimiseen yhdessä asiakkaiden kanssa. (Juhila 2018, 190–191.)

Yksi viime vuosikymmenen merkittävimpiä muutostrendejä on transnationaalisuus, jota on jäsennetty ja tarkasteltu monesta eri näkökulmasta ja monella eri tieteenalalla.

Yksinkertaisimmillaan tässä ylirajaisuudessa (kts. Rauhala ym. 2016, 10–11) on kyse rajojen hämärtymisestä ja erilaisesta rajojen yli, ja niistä huolimatta, tapahtuvasta liikehdinnästä. Muuttoliike ja globalisaatio, joita voitaneen pitää ylirajaisuuden alkusyynä, ovat viime vuosina rikkoneet asioiden ja ilmiöiden kansallisen järjestyksen niin Suomessa kuin kansainvälisestikin (Katisko 2016, 7).

Globalisaatio haastaa maantieteellisiin rajoihin perustuvan paikka-ajattelun monella tavalla, kun esimerkiksi internetin ja sosiaalisen median välityksellä on mahdollista olla yhteydessä ja pitää yllä siteitä moneen maailman kolkkaan samanaikaisesti. Lisäksi maapalloistumisen myötä paikkojen on katsottu menettävän autenttisuuttaan ja homogeenistyvän, kun ylikansalliset brändit, yhtiöt ja erilaiset kulttuurituotteet ovat levinneet ympäri maailman. Ennen kaikkea rajoja haastavassa globalisaatiossa on kuitenkin kysymys maapallon ihmisten, alueiden ja valtioiden keskinäisriippuvuuksien voimistumisesta. Kansallisvaltioiden rajat ylittävä yhteistyö on edellytys monimutkaisiin, ylirajaisiin ilmiöihin kuten ilmastonmuutokseen, terrorismiin tai tarttuviin sairauksiin liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi. (Juhila 2018, 194.)

Globalisaatio luo eriarvoisuutta, kun sen hyödyt ja vaikutukset jakautuvat epätasaisesti maailman ihmisten kesken. Joillekin notkea liikkuminen ja mahdollisuus yhteydenpitoon ympäri maailman luovat mahdollisuuksia ja uudenlaisia toimijuuksia, kun taas toiset ovat paikkaan sidotumpia. Lisäksi on muistettava ero vapaaehtoisen liikkumisen ja pakon edessä liikkumisen välillä. Globalisaatioon liittyvällä ylikansallisten yhtiöiden levittäytymisellä kehittyviin maihin on myös kaksinaisia ja eriarvoistavia vaikutuksia; toisaalta se rikastuttaa osakkaita ja luo työpaikkoja, toisaalta se taas voi pahimmillaan johtaa lapsi- ja muun riistotyövoiman käyttöön, luonnonvarojen tuhoamiseen ja alkuperäiskansojen oikeuksien epäkunnioittavaan kohteluun. Sosiaalityön kannalta globalisaatioon liittyvien monenlaisten eriarvoisuuksien ja eriarvoistumisprosessien tunnistaminen on tärkeää, ja sosiaalityön tulisi myös osaltaan pyrkiä kantamaan niistä vastuuta ja lievittämään tuon eriarvoistumisen seurauksia ruohonjuuritasolla. (Juhila 2018, 195.)

Paikannan tämän tutkimuksen asettuvan laajemmalla kontekstillaan transnationaalien siirtolaisuuden tutkimukseen, joka on kiinnostunut niistä sosiaalisista, poliittisista, institutionaalisista, uskonnollisista, kulttuurisista ja emotionaalisista siteistä, joita siirtolaisilla on, ja joita ylläpidetään yli kansallisvaltioiden rajojen. Transnationaali näkökulma siirtolaisuuteen painottaa siirtolaisten ylijärjestyksen ”osallisuuksien” ja ympäröivien olosuhteiden ja rakenteiden vuorovaikutteista suhdetta, ja haastaa idean kansallisvaltiosta ainoana ja kyseenalaistamattomana viitekehyksenä kuulumisen tunteen suhteen. (Kara 2016, 33–34; 39.) Transnationaalissa näkökulmassa kyse on jatkuvasta, moninaisesta ja päällekkäisestä paikoista irtautumisesta ja niihin kiinnittymisestä sekä paikkasidonnaisuuksien ja rajojen merkitysten muuttumisesta eikä sitä voida pelkistää vain maastamuuton ja maahanmuuton prosesseihin (Faist, Fauser & Reisenauer 2013, 4). Transnationaalien näkökulman ottaminen edellyttää irtautumista metodologisesta nationalismista, eli kansallisvaltiota painottavasta viitekehyksestä (Turtiainen 2018, 187).

Transnationaali siirtolaisuus tai pikemminkin siirtolaisuuteen liittyvä transnationaali arki ja siihen liittyvä toiminta eivät itsessään ilmiöinä ole uusia, mutta alati kehittyvien teknologioiden ja yhteyksien myötä luonnehtivat yhä useamman siirtolaisen elämää lähtömaan ulkopuolella. Toisaalta kuitenkin kaikki siirtolaiset eivät elä transnationaalia arkea, tai eivät ainakaan kaikissa elämänsä vaiheissa. (Kim 2009, 682.) Transnationaalit arkielämän käytännöt saavat muotonsa ja muuttuvat monen tekijän vaikutuksesta; niihin vaikuttavat muun muassa maantieteellinen etäisyys lähtömaan ja kohdemaan välillä, aikaero, siirtolaisstatus sekä monenlaiset taloudelliset, teknologiset, sosiaaliset ja psykologiset reunaehdot (Kara 2016; Takeda 2012). Erot transnationaaleissa yhteyksissä kunkin yksilön kohdalla liittyvät kaiken kaikkiaan niiden yhteyksien määrään, tiheyteen ja laatuun, sekä ennen kaikkea siihen, mikä merkitys niillä kussakin tilanteessa ja henkilökohtaisen kokemuksen tasolla on (Kara 2016, 230).

Transnationaalissa siirtolaisuudessa ihmiset ylittävät sekä valtioiden rajoja, mutta myös rajoja suhteessa perheeseen, vähemmistö- ja enemmistöryhmiin, sosiaalisiin luokkiin, etnisyyteen, sukupuoleen, sukupolviin sekä omaan henkilökohtaiseen elämäntapaansa (Faist ym. 2013, 2). Paolo Boccagni (2012, 124–126) on kuvaillut transnationaalia arkea ja yhteyksiä erilaisten ulottuvuuksien avulla. Ensimmäinen

ulottuvuus liittyy yksilön henkilökohtaisiin yhteyksiin lähtömaahan jääneiden läheisten kanssa, ja voi tarkoittaa esimerkiksi pienimuotoista taloudellista avustamista, ylirajaista huolenpitoa ja tiheää kommunikaatiota läheisten kanssa erilaisten teknologioiden välityksellä. Toinen ulottuvuus liittyy sellaisiin ylirajaisiin yhteyksiin, joita yksilöllä on suhteessa laajempiin rakenteisiin ja instituutioihin lähtömaassa, ja voi tarkoittaa esimerkiksi vaaleissa äänestämistä tai muuta ”kansalaisen velvollisuuksiin” liittyvää toimintaa. Kolmanteen transnationaaleja yhteyksiä kuvailevaan ulottuvuuteen kuuluvat erilaiset symboliset ja emotionaaliset siteet, sekä eräänlainen nostalgia suhteessa lähtömaahan, sen ihmisiin, maisemiin, elämänrytmiin, rutiineihin, hajuihin, makuihin ja muihin aisteilla havaittaviin tekijöihin. Kolmas ulottuvuus voi arjen tasolla näkyä esimerkiksi tietynlaisena pukeutumisena, tietynlaisten ruokien valmistamisena ja erilaisten kulttuuri-spesifien piirteiden korostamisena.

Atsushi Takeda (2012) puhuu emotionaalisesta transnationalismista ja ”tunteiden virtaamisesta” ylirajaisesti siirtolaisten ja näiden perheiden ja läheisten välillä, millä hän tarkoittaa ylirajaisen yhteydenpidon prosessia tunteiden ja ideologioiden tasolla. Tunteilla on merkittävä rooli siirtolaisuuden ja maahanmuuton kokemuksissa. Kodin taakse jättäminen ja uuteen maahan asettuminen herättävät monenlaisia tunteita yksinäisyydestä koti-ikävään, ja tunteilla on suuri merkitys sen suhteen, millaiseksi maahanmuuton kokemus muodostuu. (Mt., 25)

Moninaiset positiot ja kuulumiset eri paikkoihin tuottavat erilaisia sosiaalisia rooleja. Transnationaali näkökulma muistuttaa noiden moninaisten kuulumisten ylirajaisuudesta ja toisinaan erilaisten kuulumisten tuottamista erilaisista, joskus toisistaan poikkeavista ja vastakkaisista sosiaalisista rooleista. (Faist ym. 2013, 143.) Transnationaalien yhteyksien sävyttämä arkielämä voi tuottaa yksilölle kahdentasoista stressiä; toisaalta lähtömaan ja sinne jääneiden läheisten tilanne ja tapahtumat siellä mietityttävät ja huolestuttavat, toisaalta taas kuormittaa uuteen maahan asettuminen ja esimerkiksi oleskelulupapäätöksen odotteluun liittyvä epävarmuuden tunne. Sosiaalityön näkökulmasta on oleellista pohtia, minkälaisia merkityksiä ja seurauksia edellä mainituilla tekijöillä on yksilön ja tämän arjen, ja siten yksilölle suunnattujen palvelujen, kannalta. Erityisesti yksintulleiden kohdalla kuulumisen siteet ovat monitahoiset ja hajallaan maailmassa (Kuusisto-Arponen 2016a, 397).

2.2 Yksin maahan tulleet pakolaislapset

Tässä luvussa kirjoitan tutkimuksessani käyttämieni käsitteiden taustoista sekä yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten vastaanottoprosessista Suomessa.

Turvapaikan hakemiseen sekä maahanmuuton sääntelyyn liittyvät lainalaisuudet ja käytännöt näyttelevät yksin tulleiden arjessa merkittävää roolia ja vaikuttavat heidän toimijuuden mahdollisuuksiinsa monin paikoin, minkä vuoksi niiden tarkempi kuvaaminen on mielestäni perusteltua. Lisäksi se, mitä käsitteitä kulloinkin valitaan käytettävän tai jätetään käyttämättä, on merkityksellistä esimerkiksi sen suhteen, minkälaisia mielikuvia lukijassa herää tai minkälaisia toimijuuksia on mahdollista kuvitella.

2.2.1 Käsitteiden valinnasta ja taustasta

Tässä tutkimuksessa käytän käsitteitä *yksin maahan tulleet pakolaislapset ja -nuoret*, *yksin maahan tulleet lapset ja nuoret*, *yksin maahan tulleet* ja pelkistetysti *yksin tulleet* viitaten tutkimukseni kohteena oleviin alle 18-vuotiaisiin ilman huoltajaa turvapaikanhakijoina Suomeen tulleisiin lapsiin, jotka vielä odottavat turvapaikkapäätöstä tai jotka ovat saaneet oleskeluluvan ja asuvat ryhmä- tai perheryhmäcodeissa tai perheryhmäkotien yhteydessä olevissa tukiasunnoissa tai yksityismajoituksessa. Tutkimuksen alkutaipaleella olin ajatellut puhuvani vain yksin maahan tulleistä *lapsista*, tukeutuen Lastensuojelulain (2007/417) mukaiseen lapsen määritelmään, jossa lapsiksi määritellään kaikki alle 18-vuotiaat. Kuitenkin, tutkimuksen edetessä alkoi tuntua luontevalta puhua myös *nuorista*, kun haastatteluiden myötä tuli ilmi, että suurin osa yksin tulleistä on iältään 16–17-vuotiaita, jotka usein länsimaisten tilastollisten ja hallinnollisten säädösten mukaisesti luokitellaan *nuoriksi* (kts. Juvonen 2015, 25–26). Nuorisolaki ei ota kantaa nuoruuden alkamisen alarajaan, mutta määrittelee nuoriksi alle 29-vuotiaat (Nuorisolaki 1285/2016).

YK:n pakolaisjärjestö UNHCR:n (1997, 1) määritelmän mukaan yksin tullut lapsi on alle 18-vuotias henkilö, joka on erossa molemmista vanhemmistaan eikä hänellä ole mukanaan huoltajaa, joka olisi hänestä laillisessa vastuussa. UNHCR:n määritelmässä käytetään käsitettä *unaccompanied children*. Muita englanninkielisissä julkaisuissa käytettyjä yksin tulleita koskevia käsitteitä ovat *unaccompanied minors* (UNHCR 2018;

Björklund 2015; Ni Raghallaigh & Gilligan 2010; Euroopan Maahanmuuttoverkosto 2009) separated *children* (UNHCR 2018) ja *unaccompanied asylum-seeking children* (Kohli 2006a; 2006b; 2011; Wernersjö 2012). Ruotsinkielisissä julkaisuissa yksin tulleista käytetään käsitettä *ensamkommande flyktingbarn* (Al-Sudany 2017; Wirsén 2017).

Termiä *pakolainen* käytetään useimmiten YK:n vuoden 1951 pakolaissopimuksen ja YK:n vuoden 1967 lisäpöytäkirjan määrittelemässä merkityksessä. Niissä pakolainen määritellään henkilöksi, jolla on perusteltu pelko joutua vainotuksi rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa, tiettyyn sosiaaliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteensä vuoksi, ja joka ei voi tai pelkonsa takia halua turvautua oman maansa suojelukseseen. (UNHCR 2005, 6.) Suomalaisessa lainsäädännössä pakolaiseksi kutsutaan henkilöä, jolle on myönnetty turvapaikka YK:n pakolaissopimuksessa mainittujen ehtojen täyttymisen perusteella tai joka otetaan Suomeen pakolaiskiintiössä (Ulkomaalaislaki 2004/301).

Usein puhekielessä pakolaisiksi kutsutaan kuitenkin kaikkia niitä henkilöitä, jotka ovat joutuneet pakenemaan kotiseuduiltaan ja jotka ovat hakeneet kansainvälistä suojelua kotimaansa ulkopuolella (Turtiainen 2016; Suomen pakolaisapu 2020). Kansainvälisellä suojelulla tarkoitetaan turvapaikkaa tai toissijaista suojelua. Suomeen saapuneet turvapaikanhakijat voivat saada oleskeluluvan toissijaisen suojelun perusteella, mikäli heidän turvapaikkahakemuksensa ei täytä pakolaissopimuksen ehtoja, mutta jos he ovat vaarassa kärsiä vakavaa haittaa, kuten kuolemanrangaistuksen, kidutusta, teloituksen tai muuta epäinhimillistä tai ihmisarvoa loukkaavaa kohtelua tai rangaistusta, kotimaahansa palatessaan. (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.) Aiemmin kansainvälistä suojelua saattoi saada myös humanitäärisen suojelun perusteella. Humanitäärisellä suojelulla tarkoitettiin tilannetta, jossa kahteen edelliseen kansainvälisen suojelun muotoon oikeuttavat ehdot eivät täyty, mutta jossa turvapaikanhakijan kotimaan tilanne katsotaan liian vaaralliseksi palata esimerkiksi ympäristökatastrofin, aseellisten selkkausten tai ihmisoikeusloukkausten vuoksi. (Maahanmuuttovirasto 2016.) Turvapaikanhakijalla tarkoitetaan henkilöä, joka hakee suojelua ja oleskeluoikeutta vieraasta valtiosta (Maahanmuuttovirasto 2020c).

Tässä tutkimuksessa käytän käsitettä *pakolainen* sen puhekielisessä ja laajassa merkityksessä, jossa pakolaisiksi kutsutaan kaikkia niitä henkilöitä, jotka ovat joutuneet pakkomuuttamaan kotiseuduiltaan ja hakevat kansainvälistä suojelua. Pakkomuutolla tarkoitetaan ei-vapaaehtoista tilannetta, jossa ihmiset ovat pakon tai erilaisten pakkojen, kuten ihmisoikeusloukkausten, sotien, vainojen tai ympäristökatastrofien, sanelemina joutuneet jättämään kotinsa. (Turtiainen 2016.) Näin ollen kutsun myös vielä turvapaikkapäätöstä odottavia yksin tulleita lapsia ja nuoria *pakolaisiksi*. Yksin tulleiden kanssa toimivina ammattilaisina tässä tutkimuksessa käsitän kaikki ne lapsen arjessa toimivat ammattihenkilöt, jotka osallistuvat lapsen hoitoon, huolenpitoon ja kasvatukseen, huolehtivat lapsen edun ja oikeuksien toteutumisesta tai tälle kuuluvista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista ja niiden toteuttamisesta. Ammattilaisina tässä tutkimuksessa olen haastatellut sosiaalityöntekijöitä, lasten edustajia sekä ryhmä- ja perheryhmäkotien ohjaajia.

2.2.2 Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten vastaanottoprosessi Suomessa

Valtaosa yksintulleista on teini-ikäisiä poikia, mutta yksintulleiden joukossa on myös tyttöjä ja aivan pieniä lapsia (Kuusisto-Arponen 2016b, 89). Päätyessään Suomeen usein psyykkisesti ja fyysisesti raskaan pakomatkan, joka keskimääräisesti kestää muutamia kuukausia (UNHCR 2016, 3), jälkeen, yksin tulleet ilmoittavat poliisille tai rajaviranomaisille haluavansa hakea turvapaikkaa. Poliisi ja rajaviranomaiset huolehtivat turvapaikanhakemiseen liittyvistä alkutoimenpiteistä, kuten henkilöllisyyden tarkistamisesta, matkareitin ja maahantulotavan selvittämisestä sekä ohjaavat yksin tulleet heille tarkoitettuihin asumisyksiköihin. Yksin tulleiden kohdalla myös läänmääritys voi kuulua maahantulovaiheeseen silloin, kun se on tarpeen. Maahan saapumisen jälkeen yksin tulleiden lasten asioita säätelevät laki kansainvälistä suojelua hakevien vastaanotosta, ulkomaalaislaki, laki kotoutumisen edistämisestä, lastensuojelulaki ja sosiaalihuoltolaki. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 14, 18.)

Turvapaikkaa haetaan Maahanmuuttovirastolta, joka on yhdessä sisäministeriön kanssa vastuussa turvapaikanhakuprosessin aikaisten palvelujen järjestämisestä.

Turvapaikkahakemuksen jättämisen jälkeen Maahanmuuttovirasto järjestää turvapaikkaa hakeville turvapaikkapuhuttelun, jossa kansainvälisen suojelun tarve selvitetään ja arvioidaan. Yksin maahan tulleen lapsen edustajan on osallistuttava

turvapaikkapuhutteluun. Lisäksi lakimies avustaa turvapaikkaprosessissa. Myös lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä voi antaa lausuntonsa siitä, miten lapsen etu tulisi huomioida kunkin lapsen tapauksessa. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 18)

Turvapaikanhakuprosessiin kuuluu myös niin sanottu Dublin-menettely, joka pohjautuu tiettyjen vastaanottavien maiden, EU-maiden, Norjan, Islannin, Sveitsin ja Liechtensteinin, väliseen vastuunmäärittämissopimukseen, jossa pääperiaatteena on, että turvapaikkahakemus voidaan käsitellä vain yhdessä edellä luetelluista maista. Mikäli turvapaikkahakemus on ennen Suomeen tuloa jätetty johonkin edellä luetelluista maista, on kyseinen maa vastuussa hakemuksen käsittelystä. Tällöin hakemusta ei lainkaan käsitellä Suomessa, vaan se palautetaan käsiteltäväksi ensimmäiseen maahan ja turvapaikanhakija käännytetään Suomesta. Turvapaikkahakemuksen tutkimisen ensimmäinen vaihe on selvittää, kuuluko se Dublin-menettelyn piiriin. Kaikilta yli 14-vuotiailta Dublin-menettelyyn kuuluviin jäsenvaltioihin turvapaikkahakemuksen jättäneiltä turvapaikanhakijoilta otetaan sormenjäljet, jotka tallennetaan niin sanottuun Eurodac-sormenjälkirekisteriin. Rekisterin tarkoituksena on nopeuttaa sen selvittämistä, mikä maa on vastuussa turvapaikkahakemuksen käsittelystä. Jos turvapaikanhakijasta ei löydy tietoja Eurodac-järjestelmästä, on turvapaikkahakemus käsiteltävä Suomessa. (Maahanmuuttovirasto 2020b.)

Yksin tulleet sijoitetaan pian maahan saapumisen jälkeen ryhmäkoteihin, tukiasuntoihin, kansanopistojen järjestämään majoitukseen tai yksityismajoitukseen. Ryhmäkotien tehtävänä turvapaikanhakuvaiheessa on huolehtia yksin maahan tulleen lapsen välttämättömän suojan ja turvan antamisesta. Ryhmäkodissa huolehditaan lapsen iänmukaisesta huolenpidosta, hoidosta, kasvatuksesta ja tuesta. Jokaiselle ryhmäkodissa asuvalle lapselle on laadittava asiakassuunnitelma ja yksityiskohtainen hoito- ja kasvatussuunnitelma. Lapsi voidaan majoittaa myös tukiasuntolaan tai yksityismajoitukseen, mikäli se on hänen hyvinvointinsa ja kehityksensä kannalta perusteltua. Ryhmäkodin vastuulla, täyden ylläpidon lisäksi, on huolehtia vastaanottolain (17.6.2011/746) määrittämistä vastaanottopalveluista, kuten sosiaali- ja terveystalvet, käyttörahasta, tulkkauksesta sekä työ- ja opintotoiminnan järjestämisestä. Ryhmäkodin sijaintikunta järjestää oppivelvollisuusikäisille lapsille esi- ja perusopetuksen. Ryhmäkodeissa asuville lapsille nimetään omaohjaaja, joka vastaa

muun muassa lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvistä asioista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 14–15.)

Ryhmäkoti, jonka asiakkaaksi yksin tullut lapsi- tai nuori rekisteröidään, huolehtii edustajan hankkimisesta lapselle. Edustajan määrääminen lapselle perustuu vastaanottolain (17.6.2011/746) 39 §:n 1 momenttiin, jossa säädetään, että kansainvälistä suojelua hakevalle, tilapäistä suojelua saavalle ja sellaiselle ihmiskaupan uhriksi joutuneelle lapselle, jolla ei ole oleskelulupaa, määrätään viivytyksettä edustaja, jos lapsi on Suomessa ilman huoltajaa tai muuta laillista edustajaa. Edustaja määrätään siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiirin alueella ryhmäkoti sijaitsee. Lapselle olisi annettava tilaisuus ilmaista omia toiveitansa liittyen edustajan hankintaan. Edustajaksi voi periaatteessa ryhtyä kuka vain täysivaltainen henkilö, joka antaa siihen suostumuksensa ja joka kykenee hoitamaan tehtävänsä edustajana moitteettomasti. Edustajaksi määräämisen edellytyksenä on, että edustajaksi haluava henkilö on toimittanut käräjäoikeuden nähtäväksi rikosrekisterilain (770/1993) 6§:n 2 momentin mukaisen otteen rikosrekisteristä.

Edustajan roolina on käyttää huoltajan puhevaltaa lasta koskevissa asioissa, kuten sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kun nuori täyttää 15 vuotta, on hänellä rinnakkainen puhevalta edustajan kanssa itseään koskevissa asioissa. Jotta edustaja voi riittävästi huomioida lapsen mielipiteen, lapsen edun toteutumisen ja ajantasaiset kuulumiset häntä koskevissa asioissa, olisi edustajan tutustuttava lapseen ja pidettävä häneen yhteyttä. Edustajan tehtäviin ei kuitenkaan kuulu lapsen päivittäinen huolenpito, hoito tai kasvatusta, jotka sen sijaan ovat ryhmä- ja perheryhmäkotien tai yksityismajoituksesta vastaavan tahon vastuulla. Keskeistä on huolehtia lapsen edun ja oikeuksien toteutumisesta, mikä voi tarkoittaa esimerkiksi sen seuraamista, että lapsi saa laeissa säädettyt palvelut tai lapsen äänen korostamista tietyissä tilanteissa, kuten turvapaikkapuhuttelussa. Edustajan tehtävä raukeaa, kun edustettava täyttää 18 vuotta, muuttaa pysyvästi pois Suomesta tai hänelle määrätään Suomessa huoltaja tai muu laillinen edustaja. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 30–32.)

Kansainvälisten sopimusten ja lainsäädännön nojalla suurin osa yksin maahan tulleista turvapaikkaa hakeneista lapsista saa Suomesta oleskeluluvan. Vuonna 2016 tehtiin yhteensä 1768 turvapaikkapäätöstä ilman huoltajaa saapuneelle lapselle. Näistä

päätöksistä myönteisiä oli 1515. Vuonna 2017 vastaavia päätöksiä tehtiin yhteensä 235, joista myönteisiä oli 187. (Maahanmuuttovirasto 2020a.) Oleskeluluvan saaneet yksin Suomeen saapuneet pakolaislapset ja -nuoret siirtyvät kuntaan ja siellä edelleen erikseen heille tarkoitettuihin perheryhmäkoteihin, tuettuun tai itsenäiseen asumiseen tai yksityismajoitukseen. Niin sanottu kuntapaikkaa haetaan ELY-keskukselta, joka sopii kuntapaikasta kunnan kanssa. Osoitus kuntapaikasta lähetetään edustajalle ja oleskeluluvan saanut merkitään kunnan väestörekisteriin. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 25–26.)

Kuntaan osoittamisessa, kuten kaikessa yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria koskevassa päätöksenteossa, tulisi huomioida lapsen edun toteutuminen. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sen pohtimista, mitkä mahdollisuudet lapsella on kuntaan siirtymisen myötä pitää yllä merkityksellisiä suhteita Suomessa asuviin sukulaisiin tai ryhmäkodista saatuihin ystäviin. Lisäksi on huomioitava mahdolliset erityiset tuen tai palvelujen tarpeet, ja kunnan mahdollisuus vastata niihin. Muutto uudelle paikkakunnalle on suuri muutos, joka vaikuttaa lapsen ja nuoren elämään monella tavalla. Edessä on tällöin taas uusi ympäristö, uusi asumismuoto, uudet ihmiset ja uusi koulu. Yhteistyö ryhmäkodin henkilökunnan, vastaanottavan kunnan sosiaalityöntekijän, edustajan ja nuoren itsensä kanssa on oleellista, kun pohditaan parasta mahdollista asumismuotoa nuoren saatua kuntapaikan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 25–26.) Käytännössä nuoren osallisuus päätöksentekoon tässäkin itseään koskevassa asiassa on kuitenkin rajallinen, sillä siirtoja tehdään usein sinne, missä on tilaa (Parsons 2010).

Nuorten täyttäessä 18 vuotta heillä voi kunnasta riippuen olla oikeus lastensuojelulain jälkihuoltoon rinnastettaviin palveluihin (Kotoutumislaki 1386/2010, 27§ 2 mom.), joiden tarkoituksena on nuoren itsenäistymisen tukeminen, psykososiaalinen tukeminen sekä monenlainen ohjaus, joka auttaa nuorta arjen hallinnassa. Tarve jälkihuoltoon yksin tulleiden kohdalla on korostunut perheenyhdistämisen vaikeutumisen ja kielteisten perheenyhdistämisspätösten myötä. Toisinaan täysi-ikäistyminen kuitenkin tarkoittaa erityisen tuen ja palveluiden lakkaamista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014, 29.)

Nuorten täysi-ikäistyttyä usein myös oleskeluoikeus arvioidaan uudestaan. Mediassa onkin kirjoitettu jonkin verran siitä, kuinka hyvään vauhtiin lähtenyt kotoutuminen katkeaa, kun 18 vuotta täyttänyt nuori joutuu jännittämään, saako oleskeluluvalle jatkoa (esim. YLE 18.3.2018). Myös Anna-Kaisa Kuusisto ja Kristiina Korjonen-Uusipuro (2018) pitävät huolestuttavina tiukentuneen maahanmuuton sääntelyn seurauksia yksin tulleiden kannalta. He kirjoittavat, kuinka ymmärrettävää on, etteivät nuoret sitoudu kotoutumiseen jatkuvassa epävarmuuden ja odotuksen tilassa (Mt., 372).

Perheenyhdistämistä koskevaan lainsäädäntöön tehdyt kiristykset ja muutokset vuosina 2010, 2012 ja 2016, ovat aiheuttaneet sen, että näiden lasten ja nuorten on hyvin vaikea saada perhettään Suomeen. Eduskunnassa 1.7.2016 voimaantullut laki perheenyhdistämisen edellytysten kiristämisestä (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, § 114) entisestään vaarantaa yksin maahan tulevien ja jo tulleiden pakolaislasten ja -nuorten oikeuksien toteutumisen, vaikka perheenyhdistäminen jo tällä hetkellä on miltei mahdotonta. (Kuusisto & Korjonen-Uusipuro 2018.)

Perheenyhdistämisen vaikeus, tai pikemminkin mahdottomuus, tulee ilmi esimerkiksi perheenyhdistämishakemusten vähäisessä määrässä. Koska perheenyhdistäminen ja sen hakeminen lähtökohtaisesti nähdään hankalana ja mutkallisena prosessina, saatetaan hakemus jättää kokonaan tekemättä tai sitä ei pystytä hakemaan. (Kuusisto-Arponen 2016b, 95.) Näin ollen yksin maahan tulleet lapset ja nuoret jäävät Suomeen yksin vaille tavanomaista, hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta oleellista kasvuympäristöä eli perhettä.

Tämän alaluvun lopuksi on mainittava, että turvapaikanhakija- ja pakolaislasten kohdalla on oleellista, mielletäänkö heidät ensisijaisesti alaikäisiksi turvapaikanhakijoiksi tai alaikäisinä turvapaikanhakijoina maahan tulleiksi vai turvapaikkaa hakeviksi *lapsiksi*. Se, mihin kategoriaan heidät kulloinkin sijoitetaan, vaikuttaa osaltaan lapsen asemaan ja oikeuksien toteutumiseen. Mikäli kategoriaksi valitaan lapsi, painottuvat lapsen subjektiiviset oikeudet ja yksilöllisyys, mutta jos kategoriana on alaikäinen turvapaikanhakija, lapsen oikeudet ja yksilöllisyys voivat kyseenalaistua ja heidät mielletään subjektien sijaan ennemminkin objekteina juridisissa turvapaikanhakuun liittyvissä prosesseissa. (Björklund 2015, 12.)

2.3 Liikkeellä ilman perhettä

Liikkeessä oleva ja globaalisti yhä useampia lapsia koskettava lapsuus ei sovi samaan kuvaan sellaisen lapsuuskäsityksen kanssa, jossa lapsuus on tavattu yhdistää paikoillaan pysymiseen ja jatkuvuuteen. Tämä länsimainen lapsuuskäsitys, joka korostaa stabiliteettia ja muuttumattomuutta turvallisen lapsuuden perustana, johtaa ajatukseen kodista ja ydinperheestä lapselle sopivana ja oikeana kasvuympäristönä. Stabiliteettia ja yhtä pysyvää kotia ihannoiva lapsuuskäsitys saattaa olla muuttoliikkeessä oleviin lapsiin, nomadikulttuuria edustaviin lapsiin ja kodittomiin lapsiin toisinaan liitetyn moraalisen paniikin taustalla. (Ní Laoire, Carpena-Méndez, Tyrrell & White, 2010, 156–157.) Suomen historiankaan valossa yksin liikkeessä olevat lapset eivät ole uusi asia, kun muistetaan ne noin 80 000 suomalaista lasta, jotka lähetettiin turvaan Ruotsiin ja muihin Pohjoismaihin talvi- ja jatkosodan aikana. (Wirsén 2017, 11).

Yksin ilman huoltajaa maahan tulleet lapset ovat heterogeeninen ryhmä; he eroavat toisistaan esimerkiksi etnisyyden, kansallisuuden, sosioekonomisen statuksen ja taustan, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan, iän, sukupuolen ja terveydentilan suhteen (mm. Wirsén 2017; Björklund 2015, 9). Lisäksi on huomioitava, että vaikka näistä lapsista käytetäänkin termiä yksin maahan tulleet, eivät kaikki kuitenkaan ole olleet matkassa yksin; jotkut ovat tulleet yhdessä toisen lapsen tai toisten lasten, esimerkiksi sisarusten tai muiden sukulaislasten, kanssa. Joillakin lapsilla on voinut olla mukanaan myös aikuinen saattaja, joka ei kuitenkaan laillisesti ole lapsesta vastuussa (Moghaddam 2011, 105).

Lähtösyyt, pakomatkat ja maahanmuuton alkuvaihe, sekä ennen kaikkea yksilöiden kyky käsitellä koettuja asioita, ovat myös erilaisia. Yhteistä yksin tulleeille on kuitenkin kokemus kodista ja perheestä eroon joutumisesta sekä uuteen maahan muuttamisesta yksin. Itsessään maahanmuutto on suuri muutos ja kriisi, jolla on moniulotteisia vaikutuksia yksilöön. Traumaattiset kokemukset ja vastoinikäymiset lähtömaassa, pakomatalla ja vastaanottovaiheessa vaikuttavat edelleen pakolaislapsen hyvinvointiin ja kykyyn käsitellä tuota maahanmuuton kokemusta, orientoitua uuteen kulttuuriseen ympäristöön ja lopulta kykyyn rakentaa uutta elämää. (mm. Björklund 2015; Suikkanen 2010, 17; Mustonen & Alanko 2011, 14; Peltonen 2011, 60; Wirsén 2017, 28.)

Huolimatta moninaisista kulttuurisiin ja sosiaalisiin taustoihin, kieliin, kansallisuuksiin, uskontoihin, lähtösyihin ja lähtömaiden tilanteisiin liittyvistä eroista, yksin maahan tulleet lapset ja nuoret jakavat monin paikoin samantyyppisiä kokemuksia muiden ympäri maailman muuttoliikkeessä olevien ihmisten kanssa. Lähtösyitä voivat olla poliittinen epävakaus, aseelliset konfliktit, köyhyys, luonnonkatastrofit, vainot, väkivalta ja muut syyt. Päätös lähteä syntyy aina rakenteellisten tekijöiden ja yksilöllisten tekijöiden vuorovaikutuksessa, ja jokaisen tarina on siten erilainen. (Björklund 2015, 9.)

Kuitenkin yksin tulleiden lasten ja nuorten tilannetta luonnehtivat tietyt erityispiirteet ja asetelmat, jotka erottavat heidät muista muuttajista ja minkä vuoksi heitä voidaan pitää erityisen haavoittuvaisina; he ovat usein liikkeellä yksin, ilman omaa perhettään tai läheisiään, ja lisäksi he ovat lapsia. Lisäksi muuttoon sisältyy usein pakkoa ja pakottamista sekä epäoikeudenmukaisia olosuhteita, kuten ihmissalakuljetusta ja ihmissalakuljettajien ja muiden aikuisten lapsiin ja näiden perheisiin kohdistamaa vallankäyttöä ja väkivaltaa. Haavoittuvuutta lisäävät koetut traumaattiset tapahtumat lähtömaassa ja pakomatalla, kuten väkivallan ja kuoleman näkeminen, kidutus, seksuaalinen hyväksikäyttö tai läheisten menetykset, sekä vastaanottomaa koettu yksinäisyys ja koti-ikävä, mutta myös syyllisyyden ja häpeän tunteet. (mm. Wirsén 2017; Al-Sudany 2017, 7–21; UNHCR 2016; Mustonen & Alanko 2011; 12–14.)

Erilaiset kategorisoinnit ja stereotyyppiset mielikuvat yksintulleista saattavat toisaalta johtaa ajatteluun, jossa unohdetaan näiden lasten ja nuorten omakohtaiset itsensä positioinnit ja kokemukset esimerkiksi kuulumisesta. Esimerkiksi yksintulleiden kohtaamat haasteet ja vastoinkäymiset voivat johtaa herkästi ”uhrin”, ”haavoittuvassa asemassa olevan” ja ”traumatisoituneen” aseman korostamiseen, millä voi olla vaikutusta heidän toimijuutensa ja osallisuutensa huomioimiseen erilaisissa käytännöissä ja palveluissa. Esimerkiksi Ruotsissa toteutettujen tutkimusten perusteella näyttää siltä, että yksintulleiden osallisuus, erityisesti turvapaikanhakuprosessin aikana, on rajoittunutta, mikä on ristiriidassa osallisuutta ja valinnanvapautta korostavan palvelujärjestelmän kanssa. Yksintulleiden lasten ja nuorten tilanteissa vuorottelevat toisaalta oikeus erityiseen suojeluun ja toisaalta oikeus osallisuuteen, joita rajoittavat turvapaikanhakuprosessiin liittyvät lainalaisuudet sekä usein aikuisen näkökulmasta määritely ”lapsen etu”. (Kaukko & Wernersjö 2017, 7–10.) Turvapaikanhakuprosessiin

sisään rakentunut ”epäluottamuksen kulttuuri” iänmäärittämisineen ja kansainvälisen suojelun perusteiden arvioimisineen saattaa osaltaan vaikuttaa epäluottamuksen syntymiseen viranomaisia kohtaan yksintulleiden kohdalla. (Björklund 2015, 16.)

Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten tilanteita luonnehtii erilaisten liminaalitulojen päällekkäisyys, samanaikaisuus ja liike; he ovat muuttaneet maasta toiseen ja usein iältään siirtymässä lapsuudesta aikuisuuteen (Kaukko & Wernersjö 2017, 7).

Liminaalituloilla tarkoitetaan eräänlaisia välitiloja siirtymien välillä, joissa ollaan ikään kuin ei-kenenkään-maalla, kynnyksellä kahden maailman välissä (kts. Turner 1974).

Ravi Kohli (2014) kuvaa yksin tulleiden olevan liikkeessä samanaikaisesti kolmella eri ulottuvuudella: maantieteellisesti, ajallisesti ja psykologisesti. Maantieteellisellä liikkeellä hän viittaa kirjaimellisesti heidän matkustamiseensa lähtömaasta uusiin maailman kolkkiin. Ajallinen liikkeessä oleminen taas tarkoittaa luonnollista ajan kulumista ja esimerkiksi siirtymistä lapsuudesta aikuisuuteen. Psykologinen liikkeellä olo kuvaa Kohlin mukaan niitä psykologisia prosesseja, joita liittyy uuteen maahan ja kulttuuriin asettumiseen. (Mt., 88–90.)

Yksin tulleiden kohdalla on syytä muistaa, että ikä ja käsitykset lapsuudesta ja aikuisuudesta ovat aina sosiaalisesti ja kulttuurisesti määrittyneitä. Kronologinen ja biologinen ikä voi poiketa sosiaalisesta iästä, joka taas on sidoksissa kulloiseenkin kulttuuris-historialliseen aikaan ja paikkaan. Esimerkiksi länsimainen käsitys täysi-ikäisyyden alkamisesta 18 ikävuoden tienoilla ei ole yhteneväinen monissa muissa maailman osissa vallalla olevien käsitysten kanssa, joissa aikuisuuden katsotaan alkavan aikaisemmin. Tämä voi tarkoittaa sitä, että muualta tullut nuori kokee olevansa aikuinen, vaikka ympäröivä yhteiskunta ja sen toimijat määrittelevät hänet lapseksi. (Björklund 2015, 15.) Nykyinen länsimainen lapsuuskäsitys korostaa lapsuutta itsessään arvokkaana elämänvaiheena ja lapsia aktiivisina toimijoina ja subjekteina, eikä ainoastaan tulevana aikuisina ja ei-valmiina olentoina (kts. esim. James & Prout 2015, 7).

Lisäksi länsimaisissa kulttuureissa lapsuuden ja aikuisuuden välissä tunnustetaan olevan *nuoruus*. Nuoret eivät ole enää lapsia, mutteivät vielä aikuisiakaan, ja heidät nähdään erillisenä ryhmänä, jolla nähdään olevan oikeus viettää huoletonta elämää vailla aikuisuuteen kuuluvia vastuita ja velvollisuuksia. (Juvonen 2015, 13.) Tässä mielessä

yksin tulleet eivät välttämättä ole aiemmin tulleet "tunnustetuiksi" nuorina, joilla on oikeus nimenomaan aikuismaailmasta poikkeaviin kiinnostuksen kohteisiin ja erityisiin nuorille ominaisiin tapoihin toimia ja olla.

2.4 Kodin merkitykset ja koti-ikävä

Muuttamisessa, olipa kyseessä sitten itse valittu, vapaaehtoinen muutto tai pakotettu muutto (kts. Turtiainen 2018), on usein kysymys kodin tai kodiksi kutsutun paikan jättämisestä taakse ja pyrkimyksestä tehdä koti uuteen paikkaan. Koti ja asuinpaikka ovat eri asioita. Asuinpaikka viittaa fyysiseen paikkaan, jossa asutaan, ja asuinpaikasta tulee koti vasta erilaisten henkilökohtaisten merkityksenantojen kautta. Koti ei välttämättä kuitenkaan liity tai rajoitu pelkästään fyysiseen asuinpaikkaan, vaan se on konstruktio erilaisista merkityksistä, muistoista, mielentiloista, kuvitelmista, haaveista ja tunteista, kuten kuuluvuuden tai turvallisuuden tunteista. (Kauko 2018.) Koti on yksi ihmisyyden perustavimmanlaatuisia käsitteitä, josta jokaisella on jonkinlainen kokemus. Kotiin liittyy usein voimakkaita tunteita, olivatpa ne positiivisia tai negatiivisia. Koti ei siten ole vain paikka, vaan kaikkien niiden merkitysten ja tunteiden yhdistelmä, jota siihen liitetään. Kodin moninaiset merkitykset tulevat esiin myös metaforissa ja sanonnoissa, joissa sitä käytetään. Esimerkiksi erilaissa peleissä tai perinneleikeissä, kuten hipassa, ”kotona” on yhtä kuin olla turvassa hyökkäyksiltä tai kiinniottamisilta. Sanonta ”olla kuin kotonaan” viittaa kykyyn kokea olonsa turvalliseksi ja rennoksi, ja ”Koti on siellä missä sydän on” viittaa kotiin liitettyihin rakkauden ja kiintymyksen tunteisiin. Koti on samanaikaisesti sekä alkuperä ja paikka, josta lähdetään maailmaan, mutta myös tavoite, ja päätepiste, johon palataan. (Papadopoulos 2002, 10–11; 15.)

Käsite *kodin tuntu* (Kauko 2018) kuvaa hyvin sitä emotionaalista ulottuvuutta, joka liittyy kotiin ja kotona olemisen tunteeseen. Konkreettinen asuinpaikka ei siten välttämättä ole koti, jos se ei tunnu kodilta. Ja kääntäen, ihminen voi olla asunnoton mutta ei koditon, jos hänellä on ympärillään ihmisiä, paikkoja tai muistoja ja mielikuvia tuomassa *kodin tuntua*. Koti on moniulotteinen merkitysjärjestelmä sekä ajan, paikan ja sosiaalisten suhteiden leikkauspiste. (Kauko 2018; Papadopoulos 2002)

Nykyaikana ihmiset yhä useammin ja monista erilaisista syistä ovat lähteneet kotiseuduiltaan. Lähteminen voi olla vapaaehtoista, kuten esimerkiksi silloin, kun

lähdetään lomalle, työkomennukselle tai opiskelijavaihtoon tai se voi olla pakotettua, kun joudutaan pakenemaan kotiseudulta esimerkiksi väkivaltaisten konfliktien, luonnonkatastrofien tai elämän perusedellytysten puuttumisen vuoksi. Yhä useammat ihmiset joutuvat siten opettelemaan elämään erossa kotiseuduiltaan irrotettuna ja sopeutumaan uusiin, joskus haastaviin ympäristöihin. Kotiseudulta ja kotoa erossa oleminen voi saada aikaan monenlaisia somaattisia, kognitiivisia, emotionaalisia ja käyttäytymiseen liittyviä reaktioita, jotka voitaneen luokitella *koti-ikäväksi*. Somaattisina oireina koti-ikävään liittyen on yleisesti mainittu ruoansulatusongelmat, unihäiriöt, ruokahaluttomuus, päänsärky ja väsymys sekä epämääräiset tuntemukset. Kognitiivisella tasolla koti-ikävän oireita ovat nimenomaan kodin ikävöinti, pakonomaiset ajatukset kotiin liittyen, negatiiviset ajatukset liittyen uuteen ympäristöön sekä poissaolevuus. (van Tilburg, Vingerhoets & van Heck 1996.)

Merkille pantavaa on, että koti-ikävässä huomio ei ole kotiin liittyvissä ongelmissa tai negatiivisissa asioissa, vaan kotia ennemminkin idealisoidaan ja siihen liitetään positiivisia tunteita. Emotionaalisella tasolla oireina voivat olla masennus, suru, epävarmuuden ja hallinnan menettämisen tunteet, hermostuneisuus ja yksinäisyys. Koti-ikävä on joissakin tutkimuksissa rinnastettu reaktiiviseen, menetyksestä aiheutuneeseen suruun ja masennukseen. Käyttäytymisen tasolla koti-ikävä voi näkyä apatiana, aloitteettomuutena, välinpitämättömyytenä. Tutkimuksissa, joissa koti-ikävää on tutkittu koululaisten leirillä, koti-ikävään on liitetty syömättömyyttä, itkuisuutta, vetäytymistä, huomionhakuista ja rajatonta käytöstä sekä tappeluita. (van Tilburg, Vingerhoets & van Heck 1996.)

Huolimatta ilmiön yleisyydestä aikana, jolloin ihmiset ovat jatkuvassa liikkeessä ja kotiseuduiltaan irrotettuina, on tieteellistä tutkimusta koti-ikävästä olemassa kuitenkin melko vähän. Koti-ikävää ei ole paljoakaan teoretisoitu lukuun ottamatta Shirley Fisherin (1989) mallia. Fisher on tutkinut koti-ikävää opiskelijoiden parissa Skotlannissa. Hän on tutkimuksissaan pyrkinyt käsitteellistämään ja teoretisoimaan kodin jättämisen seurauksia yksilölle, mikä tarjoaa tarttumapintaa tutkimuksessani tarkastelemaani koti-ikävän käsitteeseen. Fisher on eritellyt kodin jättämiseen liittyvinä ulottuvuuksina menetyksen, elämäntavan katkeamisen, heikentyneen kontrollin tunteen, roolihammennyksen sekä konfliktin. (Vingerhoets 2005; van Tilburg, Vingerhoets & van Heck 1996, 899–900.)

Ero perheestä, ystävistä ja läheisistä voidaan kokea menetyksenä, johon reagoidaan suremalla ja kokemalla niin sanottua eroahdistusta (separation anxiety). Menetykset voivat ihmisten lisäksi liittyä myös ei-aineellisiin asioihin, kuten uraan, harrastuksiin, kulttuuriseen elinympäristöön tapoineen, maisemaan tai asemaan yhteiskunnassa. (Fisher 1989, 10–14.) Erityisesti yksin tulleiden kohdalla nuo menetykset ovat usein lopullisia, eikä kotiin välttämättä ole mahdollista palata. Heidän kohdallaan menetykset liittyvät myös sosiaalisen statuksen menettämiseen, kun he ovat joutuneet irrotetuiksi yhteisöstään, jossa perheen ja suvun katsotaan antavan heille aseman ja nimen. Uudessa ympäristössä kukaan ei tiedä, mistä suvusta ja perheestä yksin tullut on, ja siten, minkälainen asema hänelle yhteiskunnassa kuuluu. Joillekin se voi toki olla helpotus, mutta useimmat kokevat sen menetyksenä ja identiteetin pohjan murtumisena (Taskinen 2011, 44). Tästä näkökulmasta erilaiset kodista muistuttavat ja kodin tuntua tuottavat esineet, aktiviteetit ja suhteet voivat tuottaa helpotusta ja niillä voidaan pyrkiä korvaamaan koetut menetykset (van Tilburg ym. 1996, 903).

Toinen Fisherin koti-ikävään liittämä ulottuvuus liittyy jatkuvuuden, rutiinien ja elämäntyylien katkeamiseen, ja niiden aiheuttamiin negatiivisiin tunteisiin, jotka koetaan koti-ikäväenä. Uudessa tilanteessa aiemmat tavat ja käyttäytymisen normit eivät välttämättä päde, eikä yksilö voi turvautua niihin, mikä voi aiheuttaa haasteita akkulturaatioprosessissa. Kolmantena seurauksena kodin jättämisestä on heikentynyt kontrollin tunne, mikä käy ymmärrettäväksi edellä kuvattu ”kulttuurisen osaamattomuuden kokemus” ja vanhojen rutiinien pätemättömyys huomioiden. Uudessa ympäristössä, tuttujen asioiden puuttuessa hallinnan tunne vähenee ja koti-ikävä voi olla ikään kuin vastaus kuormitukseen, joka aiheutuu kontrollin puutteesta. (Mt., 1989, 14–16.)

Neljäs tekijä, jonka nähdään olevan koti-ikävän tai kodista erossa olemiseen liittyvän stressin takana on rooleihin ja rooliodotuksiin liittyvä hämmennys. Entinen sosiaalinen asema, roolit ja niihin liittyvät rooliodotukset eivät uudessa ympäristössä pidä paikkaansa, mikä voi johtaa ahdistukseen. (Fisher 1989, 15–18.) Viidentenä koti-ikävään liittyvänä ulottuvuutena kokemus konfliktista liittyy Fisherin (1989, 19) mukaan siihen ristiriitaisuuteen, joka aiheutuu toisaalta halusta ja innostuksesta uutta

ympäristöä ja kokemuksia kohtaan, ja toisaalta peloista ja epäroinneistä siinä selviämisestä.

Miranda van Tilburg (2005, 35–39) on pyrkinyt tekemään eroa koti-ikävä ja sitä lähellä olevien tunteiden ja psykologisten tilojen välille pohtiessaan koti-ikävä suhdetta esimerkiksi nostalgiaan, eroahdistukseen, suruun, masennukseen ja sopeutumishäiriöön. Nostalgia ja koti-ikävästä saatetaan joskus puhua ikään kuin rinnakkain toistensa synonyymeina, mutta niiden luonteessa ja kaipauksen sävyssä on eroja. Nostalgia on enemmänkin menneiden aikojen, joko todellisten tai kuviteltujen, kaipausta, kun taas koti-ikävä liittyy kotona ja kodista erillään olemiseen. Myös Roberta Rubenstein on tarkastellessaan brittiläisten ja amerikkalaisten naiskirjailijoiden tekstejä ja nostalgian merkitystä niissä todennut, että siinä missä koti-ikävä (homesickness) liittyy spatiaaliseen ja maantieteelliseen erossa olemiseen, on nostalgia ajallista erossa olemista ja kadotetun ajan kaipausta. Nostalgiaan liittyy myös tietyllä tapaa enemmän kuviteltuja elementtejä, mikä tarkoittaa esimerkiksi jonkin ikuisesti saavuttamattomissa olevan kaipausta. Jos koti-ikävä suuntautuu lapsuuden kotiin ja maisemiin, on nostalgia kaipausta lapsuuden aikaan itsessään. (Rubenstein 2001, 4–5.)

Eroahdistusta ja koti-ikävää on van Tilburgin (2005, 36) mukaan sinänsä vaikea erottaa toisistaan, mutta ne eroavat toisistaan ainakin sen suhteen, minkälainen erotilanne aiheuttaa reaktion. Eroahdistuksessa on ensisijaisesti kyse pelosta ja ahdistuksesta, jotka seuraavat, kun lapsi joutuu eroon ensisijaisista kiintymyshahmoistaan, joskin kodista erossa oleminen usein kulkee käsi kädessä kyseisen tilanteen kanssa. Suru ja koti-ikävä ovat tunteina lähellä toisiaan, ja toisaalta koti-ikävä on eräänlaista surua. Suru on emotionaalista kipua tai tuskaa, jota koetaan jonkun tai jonkin rakkaan menettämisen seurauksena. Fisherin (1989) mukaan suru ja koti-ikävä ovat molemmat jonkinlaisen menetyksen ilmaisuja, ja siinä mielessä samankaltaisia. Yksi keino eritellä surun ja koti-ikävä käsitettä on pohtia menetyksen luonnetta: surussa menetys ja ero ovat ikään kuin lopullisia, kun taas koti-ikävässä menetettyyn kotiin voi periaatteessa, joko konkreettisesti tai symbolisella, mielikuvituksen tasolla palata. Toisaalta, erityisesti yksin tulleiden kohdalla kodin ja vanhempien menetys voi olla lopullista, jolloin koti-ikävä on enemmän surun kaltaista.

Koti-ikävä on kuvattu reaktiiviseksi masennukseksi, joka seuraa kodin jättämistä. Yhdysvaltalaisen psykiatriyhdistyksen kehittämän mielenterveydenhäiriöihin liittyvän tautiluokituksen (DSM IV) mukaan masennuksen oireita ovat muun muassa alakuloisuus, aloitekyvyn puute, unihäiriöt, painonlasku tai – nousu, väsymys, liioitellut syyllisyyden tunteet, arvottomuuden tunne, keskittymisvaikeudet ja itsetuhoiset ajatukset. Koti-ikävän yhteydessä on todettu samoja oireita. Masennuksen ja koti-ikävän ainoana selvänä erona nähdäänkin olevan koti-ikävään liittyvät kotiin suuntautuvat pakkomielleiset ajatukset ja kaipuu kotiin. Monet koti-ikävää potevat aikuiset saavatkin masennusdiagnoosin. (van Tilburg 2005, 37.)

Koti-ikävä ja sopeutumishäiriö, joka on luokiteltu mielenterveydenhäiriöksi DSM IV:ssa jakavat joitakin piirteitä. Sopeutumishäiriöksi kutsutaan psykososiaalisen stressitekijän, kuten kriisin tai traumaattisen tapahtuman, aiheuttamia huomattavia, normaalista poikkeavia oireita, jotka alkavat kolmen kuukauden sisällä stressitekijän ilmaantumisesta ja katoavat kuuden kuukauden sisällä stressitekijän poistuttua. Vakavaoireinen ja arkea häiritsevä koti-ikävä näyttäytyy näin sopeutumishäiriönä, ja riippuen kestosta, voidaan luokitella joko akuutiksi sopeutumishäiriöksi tai krooniseksi sopeutumishäiriöksi. (van Tilburg 2005, 37.) Myös suomalaisessa ICD-10 tautiluokituksessa tunnistetaan sopeutumishäiriöluokka (F43.2), joihin kuuluvat myös erilliset kulttuurisokki ja surureaktio. Suomalaisessa sopeutumishäiriöiden diagnostisoinnissa sopeutumishäiriöt voidaan diagnosoida jo yhden kuukauden kuluessa tunnistettavan stressitekijän ilmaantumisesta. (THL 2012, 181–184.)

Eri tekijöillä on merkitystä sen suhteen, miten ja minkälaisena koti-ikävää koetaan, kun ajatellaan sen olevan reaktio, joka liittyy kodin jättämiseen. Ensimmäinen ja perustavanlaatuinen kysymys liittyy siihen, suuntautuuko se menneeseen vai tulevaan. Eli onko koti-ikävä reaktio kotoa lähtemiseen ja kodin taakse jättämiseen vai kenties enemmänkin reaktio uuteen ympäristöön ja tilanteeseen sopeutumiseen liittyen. (van Tilburg 2005, 40.) Fisherin (1989) mukaan koti-ikävä on seurausta sekä tutusta ympäristöstä eroamiseen liittyvistä vaikeuksista, mutta yhtä lailla vaikeuksista, joita koetaan sopeutumisessa uuteen, ennestään tuntemattomaan ympäristöön. Toisaalta van Tilburgin omassa tutkimuksessa koti-ikävä näytti olevan suora seuraus vanhan ympäristön jättämisestä, eikä uuteen ympäristöön sopeutumisen katsottu aiheuttavan

koti-ikävä (van Tilburg, Vingerhoets, Kirschbaum & van Heck 1996; ref. van Tilburg 2005, 40).

Ihmisten välillä on eroja siinä, kuinka he reagoivat kotoa erossa olemiseen ylipäättään. Jotkut ovat alttiimpia tuntemaan koti-ikävää kuin toiset. Tietynlainen luonteen jäykkyys (rigidity), joka voi ilmetä esimerkiksi kiintymyksenä rutiineihin ja hankaluutena sopeutua muuttuviin tilanteisiin, voi herkistää koti-ikävän kokemiselle. Lisäksi varhaislapsuuden kokemuksilla ja perhetaustalla sekä erityisesti kiintymyssuhteella saattaa olla merkitystä koti-ikävän kokemisen kannalta. Sukupuolieroista, kulttuurisista eroista ja eroista aikuisten ja lasten välillä koti-ikävän kokemisen suhteen olisi tehtävä lisää systemaattista tutkimusta kattavamman kuvan saamiseksi aiheesta. (van Tilburg 2005, 41–42.)

Renos Papadopoulosen (2002) mukaan kodin menettäminen, joka on maailman kaikkia pakolaisia yhdistävä yhdistävä tekijä, on lävitsetunkeva ja moniulotteinen menetys, jonka luonnetta ja lähteitä on vaikea selkeästi määritellä juuri *kotiin* liittyvän kompleksisuuden vuoksi. Papadopoulos kutsuu kodin menetyksestä seuraavaa tilaa nostalgiseksi disorientaatioksi. Nostalgisessa disorientaatiossa, joka on enemmän kuin lapsuuden kodin menettäminen materiaalisella, emotionaalisella ja psykologisella tasolla, on Papadopoulosen mukaan enemmän kyse eksistentiaalisesta ahdistuksesta (Giddens 1991; ref. Papadopoulos 2002, 18) tai selittämättömän tyhjyyden kaltaisesta tilasta. (Papadopoulos 2002, 16–18.)

Koti-ikävä käsitteenä ja ilmiönä ei siis ole ongelmaton tai yksiselitteinen, vaan pikemminkin moniulotteinen ja monitulkintainen. Siksi on perusteltua erilaisten tutkimusten kautta kysyä ja tarkastella, miten eri ihmiset sen käsittävät tai minkälaisena he näkevät sitä ilmenevän tietyssä kontekstissa. Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut siitä, mitä on yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävä heidän parissaan työskentelevien ammattilaisten näkökulmasta ja minkälaisia merkityksiä heidän näkökulmastaan siihen liittyy.

2.5 Toimijuuden ajalliset orientaatiot ja relationaalisuus

Toimijuus liittyy olennaisesti ihmisenä olemiseen ja sitä on pyritty käsitteellistämään eri tavoin eri aikoina. Usein toimijuus on paikannettu erilaisten rakenteiden ja niihin liittyvien järjestysten, normien, sääntöjen, odotusten ja käytäntöjen, sekä erilaisilla resursseilla varustetun yksilön väliseen suhteeseen (Ojala, Palmu & Saarinen 2009, 14). Toimijuus on kapasiteettia tehdä päätöksiä ja toteuttaa niitä (Gordon 2005), suhteiden luomista paikkoihin, tapahtumiin, ihmisiin ja tapahtumiin (Emirbayer & Mische 1998, 973) sekä oman elämänsä luomista eri tavoin kulttuurisesti, sosiaalisesti ja yhteiskunnallisesti sävyttyneissä rakenteellisissa puitteissa, suhteissa ja odotuksissa (Shanahan & Elder 2002, 147). Marja-Liisa Honkasalo (2013) kirjoittaa *pienestä toimijuudesta*, jolla hän viittaa päällepäin passiiviselta näyttävään toimintaan, kuten odottamiseen, sietämiseen ja jäämiseen, joissa mitään ei näytä tapahtuvan, ja joka saattaa näyttäytyä mitääntekemättömyytenä. Tuula Gordon (2005, 115–125) nimittää *toimijuuden tunnoksi* yksilön käsityksiä omista toiminnan mahdollisuuksistaan ja toteaa sillä olevan merkitystä sen suhteen, miten yksilö suuntautuu tulevaisuuteen. Suvi Ronkaisen mukaan toimijuutta on siellä, missä on toisin toimimisen, valinnan ja reflektion mahdollisuus (Ronkainen 2006, 531–532; 1999, 51).

Sosiaalitieteissä toimijuuden käsite on ollut tutkijoiden kiinnostuksen kohteena ja erityisesti sosiaalityön tutkimuksessa ollaan oltu kiinnostuneita haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten toimijuudesta. Sosiaalityössä Maija Jäppinen (2015) on tutkinut lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten toimijuutta ja Tarja Juvonen (2015) etsivän työn asiakkaina olevien nuorten toimijuutta. Molemmissa tutkimuksissa on tuotu esiin pieni, hauras ja päällepäin passiivinen toimijuus toimijuuden muotoina aktiivisen ja vahvan toimijuuden rinnalle, minkä ajattelen olevan merkityksellistä myös oman tutkimuksen kannalta (esim. Jäppinen 2015, 207; Juvonen 2015, 93). Feministisen tutkimuksen myötä käsitystä yksilöstä aina rationaalisena ja suvereenina toimijana on alettu kritisoida ja kyseenalaistaa, ja sen rinnalle on noussut ajatus myös pienestä, hauraasta, tapaistuneesta, arkisesta, rituaalisesta ja sammutetusta toimijuudesta. Toimijuus ei aina ilmene ulkoisena toimintana ja ”toisin toimimisena”, vaan voi olla myös hiljaista olemista ja normien mukaista tekemistä. (Ojala ym. 2009, 15; 21.)

Tässä tutkimuksessa ymmärrän toimijuuden Mustafa Emirbayerin ja Ann Mischen (1998) toimijuusteoriaan nojautuen temporaalisena, relationaalisena ja situationaalisena (myös Jäppinen 2015, 53; Juvonen 2015, 41; 164) suhtautuen kriittisesti rationaalisen,

reflektiivisen ja aktiivisen toimijan ihanteeseen. Toimijuus vaihtelee tilanteiden ja kussakin tilanteessa nähtyjen toisin toimimisen mahdollisuuksien mukaan, eikä siten ole staattista. Toimijuus voi olla samaan aikaan toisaalla mahdollista ja toisaalla rajoittunutta ja määrittyy suhteessa kulttuuristen odotusten ja diskurssien värittämiin subjektipositioihin. (Ronkainen 1999, 34–36; 51; 68–69; Juvonen 2015, 184.)

Toimijuuden käsite, sellaisena kuin sen käsitan, lähenee subjektiviteetin käsitettä. Subjektiviteetti saa muotonsa toiminnassa ja muodostuu moninaisten elettyjen, vastakkaistenkin subjektipositioden kautta. Ihmisellä on usein monia erilaisia subjektipositioita, joista käsin hän toimii ja katselee maailmaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei subjektiviteetillä olisi jatkuvuutta. Pikemminkin on kyse tilanteisuudesta ja siitä, että joka hetki esitämme itsemme suhteessa johonkin tiettyyn, meille tarjottuun tai itsemme keksimään, subjektipositioon. Oleellista on, miten positioimme itsemme suhteessa diskursseihin ja miten hyväksymme tai emme hyväksy meille kulloinkin tarjoutuvia subjektipositioita. (Ronkainen 1999, 36–37; 40; 50–51.)

Emirbayer & Mische (1998, 972) painottavat toimijuutta aikaan sidottuna sosiaalisena prosessina, joka on menneisyyteen perustuvaa, mutta tulevaisuuteen ja nykyhetkeen suuntaavaa. Heidän mukaansa toimijuus on suhteessa ajan eri ulottuvuuksiin samanaikaisesti, mutta painotus vaihtelee. Toimijuuden kulloinenkin ajallinen orientaatio vaikuttaa siihen, minkä merkityksen muut ajalliset ulottuvuudet saavat. Toimijuuden tulevaisuusorientaatio tarkoittaa muun muassa kykyä kuvitella vaihtoehtoisia mahdollisuuksia ja suunnitella tulevaa, kun taas menneisyyden huomioiminen mahdollistaa kuluneen elämän ja kokemusten arvioimisen ja toisin toimimisen mahdollisuuden seuraavassa hetkessä. Toimijuus on ennen kaikkea dialogista ja vuorovaikutteista, ja määrittyy aina suhteessa ympäröivään ajallis-relationalaiseen kontekstiin. (Mt., 963–964.)

Toimijuus ja sen kulloinenkin orientaatio vaihtelevat historiallisesti, kulttuurisesti ja persoonallisesti, eikä voida otaksua kaikkien ihmisten, kaikkina aikoina ja kaikissa paikoissa olevan yhtä lailla iterationaalisia, projektiivisia tai käytännöllis-evaluatiivisia toimijoita. Se kuinka ihmiset asemoivat itsensä suhteessa aikaan ja sen eri ulottuvuuksiin, sekä millaisia toimijuuden mahdollisuuksia he näkevät avautuvan erilaisissa rakenteellisissa konteksteissa saa aikaan erilaista toimijuutta ja vaikuttaa näin

käsityksiin maailmasta ja sen kyvystä vastata kuvitelmiin, tarkoituksiin ja pyrkimyksiin. (Emirbayer & Mische 1998, 973.) Aiemmat kokemukset, nykyolosuhteet ja asennoituminen tulevaisuutta kohtaan siis sekä rajaavat että mahdollistavat toimijuutta.

Toimijat sekä toistavat, uusintavat että muokkaavat rakenteita eli toimijuuden ajallis-relaationaalista kontekstia toiston (*iteraatio*), mielikuvituksen (*projektiivisuus*) ja arvioinnin (*evaluaatio*) kautta. Toimijuuden iterationaalisella elementillä tarkoitetaan toisteisuutta ja aiempien ajatus- ja toimintamallien valittua uusintamista. Iteraatio pitää yllä jatkuvuutta esimerkiksi identiteettien, vuorovaikutuksen ja instituutioiden suhteen. Projektiivinen elementti viittaa toimijoiden kykyyn kuvitella vaihtoehtoisia tulevaisuuksia ja toimintaa tarkoituksen, halujen ja toiveiden suuntaisesti. Kolmas, toimijuuden käytännöllis-evaluatiivinen elementti tarkoittaa kykyä arvioida ja valita kulloiseenkin tilanteeseen sopiva toiminta moninaisten toimintavaihtoehtojen joukosta muuttuvissa hetkissä ja tilanteissa. (Emirbayer & Mische 1998, 970–971.)

Toimijuuden iterationaalinen, toisteinen ulottuvuus kytkeytyy ajan orientaatioista eniten menneeseen, ja iteraation kautta menneisyyden kokemukset ja tapahtumat resonoivat nykyhetkessä ja tulevaisuudessa. Iterationaalinen toimijuus on skeemojen, sisäistyneiden mallien valikoitua toistamista. Skeemat koskevat erilaisia kehollisia, affektiivisiä sekä kognitiivisia toimintoja ja niiden toistaminen pitää yllä jatkuvuutta identiteeteissä, sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja merkityksissä. (Emirbayer & Mische 1998, 975–978; 980–981.) Skeemat ja niiden toistaminen helpottavat arkea ja tilanteissa toimimista, ja niihin kytkeytyvä toimijuus voi usein näyttäytyä vähäisenä, epäreflektiivisenä ja automaattisena. Kuitenkin toisteinen toimijuus edellyttää, että aiempaan kokemukseen nojautuen valitaan ja uudelleen aktivoidaan käsillä olevaan tilanteeseen sopiva toimijuuden tapa ja kuvio. (Mt., 976.)

Toisteinen toimijuus ei kuitenkaan pelkästään orientoidu menneeseen, vaan myös nykyhetki ja tulevaisuus ovat läsnä, joskin vähäisemmin kuin toimijuuden kahdessa muussa ulottuvuudessa. Skeemojen ”sopivuus” ja tarkoituksenmukaisuus käsillä olevaan tilanteeseen varmistetaan tilannesidonnaisella toiminnalla (*maneuverability*), jossa huomioidaan kuhunkin hetkeen liittyvät olosuhteet. Ongelmattomissa tilanteissa tuo tilannesidonnainen toiminta, jossa valittu toiminta sopeutetaan käsillä olevan hetken vaatimuksiin, voi jäädä tiedostamattomaksi. Jos ongelmia ilmenee, on valitun toiminnan

sopivuutta arvioitava uudestaan, mikä lähentyy käytännöllis-evaluatiivista toimijuutta. Tulevaisuusorientaatio toisteisessa toimijuudessa ilmenee odotuksina (expectations) sosiaalisessa kanssakäymisessä ja toisten käyttäytymisen ennakoitavuutena tietynlaisissa tilanteissa. (Emirbayer & Mische 1998, 979–981.)

Toimijuuden projektiivinen ulottuvuus on tulevaisuuden mahdollisuuksien kuvittelemista, skeemojen kyseenalaistamista ja haastamista. Ajallinen orientaatio projektiivisessa toimijuudessa on suuntautunut tulevaisuuteen. Sosiaalisen elämän haasteisiin ja epävarmuuksiin vastaaminen edellyttää itsensä etäännyttämistä skeemoista, tavoista, perinteistä ja rutiineista, jotka rajoittavat identiteettejä ja instituutioita. Kyky etäännyttämiseen mahdollistaa uusien tapojen luomisen ja toiveiden, halujen ja tavoitteiden mukaisen toiminnan. (Emirbayer & Mische 1998, 983–984.)

Emirbayer ja Mische (1998, 984) kuvaavat projektien muodostumisen olevan kulttuurisesti ja vuorovaikutteisesti syntyvä prosessi, jossa toimijat neuvottelevat tulevaisuuksiaan, ja jossa toimijuutta virittävänä voimina ovat sosiaalisen elämän haasteet ja konfliktit. Projektiivinen toimijuus saa alkunsa, kun toisteinen toiminta ei syystä tai toisesta sovi käsillä olevaan tilanteeseen tai edistä kuviteltua, haluttua asioiden tilaa. Projektiivinen toimijuus asettuu näin iterationaalisen toimijuuden ja käytännöllis-evaluatiivisen toimijuuden välimaastoon.

Projektiivinen toimijuus voi olla pientä tai suurta. Se voi yhtä lailla olla puutarhan, bisneksen tai uuden valtakunnan perustamista tai ihmissuhteisiin liittyvää tarkoituksellista toimintaa. Oleellista on, kuinka yksilö suhtautuu aikaan. Se, nähdäänkö aika ehdottomana ja pysyvänä vai avoimena ja joustavana, vaikuttaa tilanteisiin liittyvään toimijuuteen ja toisin toimimisen mahdollisuuksiin. (Emirbayer & Mische 1998, 985.)

Projektiivisen toimijuuden ydin on siis yksilön kyvyssä kuvitella tulevaisuutta ja pitää yllä omaa subjektiivista horisonttiaan (vrt. Schutz 1967, 66–67; ref. Emirbayer & Mische 1998, 987 mukaan). Projektiivisen toimijuuden olennaiset elementit ovat tulleet kuvatuksi myös aiempien pragmatistien, kuten Deweyn ja Meadin kirjoituksissa. Dewey esimerkiksi kuvaa ihmisälyn perustuvan kykyyn kuvitella tulevaisuuksia ja arvioida käsillä olevan toiminnan mahdollisia seurauksia (Dewey 1981, 69; ref. Emirbayer &

Mische 1998, 987), kun Mead (1934 ; ref. Emirbayer & Mische 1998, 987) painottaa projektiivisuuden intersubjektiivista luonnetta tarkoittaen tällä yksilön kykyä asettaa ja kuvitella itsensä erilaisiin positioihin ja ikään kuin ”nähdä toisten silmin”.

Kolmas toimijuuden ulottuvuus, käytännöllis-evaluatiivinen toimijuus painottuu eniten nykyhetkeen. Iterationaaliseen, toisteiseen toimijuuteen liittyvää, rutiininomaista ja suhteellisen epäreflektiivistäkin toimintaa on sopeutettava muuttuvien tilanteiden vaateisiin ja toisaalta tulevaisuuteen suuntaavat projektit ja niiden mukainen toiminta on mitoitettava tosielämän olosuhteisiin. Kommunikatiivisuus ja vuorovaikutteisuus ovat avainasemassa harkintakyvyn ja toiminnan arvioinnin suhteen, ja ne toteutuvat jaettuna reflektiivisyytenä ja itse-reflektiivisyytenä. Kommunikatiivisen prosessin kautta käytännöllis-arvioiva toimijuus on vahvasti situationaalista, tilanteista, erotuksena iterationaalisen toimijuuden heikkoon situationalisuuteen. Arviointikyvyn kehittäminen lisää toimijoiden kykyä suhteuttaa ja toteuttaa projektiivisuuttaan tarkoituksenmukaisesti. (Emirbayer & Mische 1998, 994.)

Käytännöllis-evaluatiivisen toimijuuden ydin on kontekstualisaatiossa, jossa projektit ja iterationaaliset käytännöt asetetaan arvioitaviksi suhteessa käsillä olevaan hetkeen. Käytännöllis-evaluatiivinen toimijuus pitää sisällään problematisaatiota, päätöksentekoa ja toteuttamista (execution). Menneisyys ja tulevaisuus resonoivat käytännöllis-evaluatiivisessa toimijuudessa nykytilanteen tarkastelemisena (characterization) aikaisempien kokemusten taustaa vasten sekä toisaalta pohdintana (deliberation), joka on suuntautunut vaihtoehtoisten toimintalinjojen tuottamiin hypoteettisiin seurauksiin. (Emirbayer & Mische 1998, 994; 997.)

Problematisointi käytännöllis-evaluatiivisen toimijuuden ensimmäisenä komponenttina tarkoittaa käsillä olevassa tilanteessa olevan ongelman tai ristiriidan tunnistamista. Projektien suhteen tämä voi tarkoittaa tosiasiallisten olosuhteiden haasteellisuuden tunnistamista niiden toteuttamiseksi ja iterationaalisen toiminnan suhteen taas tarvetta sopeuttaa rutiineja ja totuttuja tapoja uuteen tilanteeseen. Toinen elementti, jonka olen suomentanut tarkasteluksi (characterization), liittyy käsillä olevan, jollakin tavalla ongelmalliseksi katsotun tilanteen suhteuttamiseen aiempiin kokemuksiin sekä tilanteen edellyttämien toimenpiteiden ja toisaalta sen suomien mahdollisuuksien tarkastelemiseen. Kolmas elementti käytännöllis-evaluatiivisessa toimijuudessa

kytkeytyy reflektiivisempään ja syvempään pohdintaan (deliberation) siitä, mikä vaihtoehtoisista toimintatavoista vastaisi kulloiseenkin ristiriidan sävyttämään tilanteeseen parhaiten. (Emirbayer & Mische 1998, 998–999.) Neljänneksi elementiksi Emirbayer & Mische (1998) ovat nimenneet päätöksenteon tai valinnan, johon edellä kuvattu pohdinta on tähdännyt. Pohdinnan avulla aikaansaatu päätös voi näkyä selkeänä käänteenä toimijuudessa, mutta voi yhtä hyvin ”hukkua” muiden aktiviteettien joukkoon, jolloin sen voi havaita vasta jälkikäteen. Kaikki valinnat eivät kuitenkaan ole sanallistettavissa ja valinnat voivat olla myös hiljaista sopeutumista (vrt. Honkasalon *pieni toimijuus*) muuttuvissa tilanteissa tai jonkin asian/tilanteen selittämistä ja järjeistämistä uudelleen. Viidentenä, ja viimeisenä käytännöllis-evaluatiivisen toimijuuden elementtinä on itse toiminta, kyky toteuttaa suunnitelmia ja aikomuksia käytännössä. (Mt., 999.) Toisaalta myös toimimattomuus voi olla ikään kuin valittua, jolloin ei-toimintakin voidaan nähdä toimijuutena (Ojala ym. 2009; Honkasalo 2013; Juvonen 2015; Jäppinen 2015).

On huomattava, että Emirbayerin & Mischen (1998) toimijuuden määrittely pitää sisällään ajatuksen yksilöstä rationaalisena, reflektiivisenä ja päättäväisenä toimijana, mikä ei kuitenkaan haavoittuvassa asemassa tai yhteiskunnan marginaalissa olevien ihmisten kohdalla aina vastaa heidän todellista tilannettaan. Kaikissa tilanteissa arviointi, valinta ja toiminta eivät aina ole mahdollisia (Juvonen 2015, 164). Rationaalisen toimijan vastakohtana voidaan nähdä olevan epärationaalisen toimijan, joka toimii ”ajattelematta”, impulsiivisesti, järjen vastaisesti ja jopa tuhoisasti (Hoggett 2001, 38; 52), minkä voi ajatella korostuvan erityisesti marginaalisissa ja kriisin kaltaisissa tilanteissa. Myös Jäppinen (2015, 207) on todennut, että ihmisen toiminta ei ole koskaan täysin vapaata tietynlaisista ”pakoista” ja riippumatonta oman mielen ulkopuolisista prosesseista. Hän korostaa, että olosuhteissa, joissa rationaalisen ja aktiivisen toimijuuden mahdollisuudet ovat rajatut, on tärkeää nähdä myös tilanteen kestäminen ja sietäminen toimijuutena (Jäppinen 2015, 207), mikä tulee lähelle Honkasalon (2013) ajatusta *pienestä toimijuudesta*. Näistä lähtöajatuksista käsin toimijuutta on tarkasteltava monessa suhteessa relationaalisena, suhteissa rakentuvana, sekä kiinnitettävä huomio myös pieneen ja epärationaaliseenkin toimintaan ja ymmärrettävä se toimijuudeksi.

3 Aiempaa tutkimusta yksin tulleista turvapaikanhakija- ja pakolaislapsista

Yksin liikkeellä olevia pakolaislapsia koskevaa tutkimusta on viime aikoina tehty suhteellisen paljon erityisesti sosiaalityön näkökulmasta. Erityisesti sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta yksin tulleita on tutkinu brittiläinen Ravi Kohli (mm. 2003, 2006, 2014), joka on tutkimuksissaan pyrkinyt tuomaan esiin yksin tulleiden tilanteiden erityisyyttä sekä toisaalta haavoittuvuuden ja resilienssin vuorottelua niissä. Irlannissa Muireann Ní Raghallaigh (2010) kumppaneineen on tutkinut yksin tulleiden selviytymistrategioita. Ruotsissa yksin tulleita ovat tutkineet esimerkiksi Ulrika Wernersjö (mm. 2012, 2014, 2017) tarkastelemalla yksin tulleiden kuulumista ja siihen liittyviä neuvotteluja ja Live Stretmo (2014) tutkimalla muun muassa sitä, minkälaista kuvaa yksin tulleista tuotetaan mediassa, politiikassa ja palvelujärjestelmässä toimivien ammattilaisten puheessa Ruotsissa ja Norjassa. Suomessa yksin tulleita ovat alla mainitsemieni lisäksi tutkineet ainakin Krister Björklund (2014, 2015), Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen (2016, 2018), Annika Parsons (2010) ja Minna Lähteenmäki (2013).

Reetta Helander ja Anna Mikkonen (2002) ovat tutkineet ilman huoltajaa Suomeen tulleita pakolaislapsia ja heidän kokemuksiaan ja tuntemuksiaan liittyen muun muassa pakomatkaan, vastaanottoon Suomessa, turvapaikka- ja perheenyhdistämisprosesseihin Suomessa, heidän sosiaaliin suhteisiinsa sekä heidän suhteisiinsa omaan kulttuuriin ja uskontoon. Ikävä äitiä -nimisessä tutkimuksessaan Helander ja Mikkonen käyttivät tutkimusmenetelmänään pakolaislasten haastatteluja ja etnografista osallistuvaa havainnointia asumalla kolmessa eri ryhmäkodissa kuudenviikon ajan ja viettämällä aikaa erällä helsinkiläisellä nuorisotalolla. Tutkimuksessa todettiin yksin tulleiden joutuvan kohtamaan monenlaisia vastoinkäymisiä saavuttuaan Suomeen. Vastoinkäymisinä näyttäytyivät koti-ikävä, huoli perheestä, suru, vaikeat muistot, turvapaikkahakemusten pitkät käsittelyajat, perheenyhdistämisen vaikeus ja perheenyhdistämishakemusten pitkät käsittelyajat ja rasismien kokemukset Suomessa. Tutkimuksessa esiin nousi myös sosiaalisten verkostojen, erityisesti ryhmä- ja perheryhmäkotien työntekijöiden, tärkeä merkitys yksintulleille.

Outi Kauko (2015) on tutkinut osana väitöskirjaansa yksin maahan tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksinäisyyttä koskevaa tietoa ja miten he asemoivat itsensä

suhteessa yksinäisyyteen. Tutkimuksen aineistona oli 12 oleskeluluvan saaneen, iältään 5-18 -vuotiaan turvapaikanhakijalapsen haastattelut. Kauko (2015, 37) ymmärtää yksinäisyyden arkipäiväisenä ilmiönä, joka liittyy niin ihmissuhteisiin kuin asuinpaikkojen vaihtumiseen, ja kietoutuu turvapaikkaprosessiin ja sitä edeltäviin kokemuksiin. Hän tulkitsee turvapaikanhakijalasten tiedon yksinäisyydestä rakentuneen lasten toiminnassa, eli hänen tutkimuksensa kontekstissa puheessa ja vuorovaikutuksessa aikuisen tutkijan kanssa (Kauko 2015,37).

Kaukon (2015) tutkimuksessa nousi esiin kolme erilaista tapaa, joilla lapset asemoivat itsensä yksinäisyyteen nähden. Tyypillisimmin yksinäisyyden nähtiin liittyvän perheen poissaoloon ja vieraaseen kulttuuriin. Maahantulon alkuvaiheessa yksinäisyyttä koettiin eniten, mutta sen koettiin jatkuvan niin kauan kuin perheen poissaolokin jatkui, eikä yksinäisyyttä siten ollut mahdollista ratkaista. Lapset liittivät yksinäisyyden kokemuksen suruun ja toivottomuuteen, jota eivät olleet aiemmin kokeneet. Perheen, ja erityisesti vanhempien, poissaolon aiheuttamaa tuskaa korostaa suomalaisen kulttuurin vieraus, erilaiset sääolosuhteet ja toisinaan rasismi. Yksinäisyyttä koettiin eniten iltaisin ja öisin, jolloin ajatukset suuntautuivat omaan perheeseen. Haastatellut lapset eivät olleet tottuneet nukkumaan yksin, eikä yöllä ollut saatavilla tukea selviytyä yksinäisyydestä. Yksinäisyyden tunteen kokeminen vahvistui entisestään, kun omaa tilannetta verrattiin sellaisten lasten tilanteeseen, jotka asuivat vanhempiensa kanssa. Varsinkin äitiä kaivattiin, ja lasten kuvauksissa yksinäisyys liittyi juuri äidin poissaoloon, eikä sitä poistanut edes mahdollisuus yhteydenpitoon perheenjäsenten kanssa. (Mt., 38–39.)

Toinen Kaukon (2015) tutkimuksessa esiin noussut tapa kuvata yksinäisyyttä oli liittää se osaksi arkipäivän tapahtumattomuutta, tylsyyttä ja kavereiden tai tekemisen puutetta. Tämän tyyppinen yksinäisyys erosi edellisestä, perheestä erossa olemiseen liittyvästä, jatkuvasta yksinäisyydestä siten, että se koettiin ohimenevänä ja väliaikaisena, kaikkia ihmisiä joskus vaivaavana. Näin ollen se ei tuntunut yhtä pahalta kuin vanhempien ikävöimiseen liittyvä yksinäisyys, joskin tylsyyteen ja tapahtumattomuuteen liittyvä yksinäisyys voimisti ikävään liittyvän yksinäisyyden tunnetta. (Mt., 40–41.)

Kolmas, ja harvinaisin tapa kuvata yksinäisyyttä oli sellainen, jossa yksinäisyyttä ei tunnustettu eikä siitä puhuttu omakohtaisena kokemuksena, vaan lapset asemoivat

itsensä sen ulkopuolelle. Kauko (2015) on tutkimuksessaan pohtinut sen liittyvän haastateltavien nuoreen ikään ja lyhyeen oleskeluaikaan Suomessa. Lisäksi yksinäisyyden tunnistamattomuus saattaa turvapaikanhakijalasten kohdalla liittyä yhteisen kielen puuttumiseen. Puhumattomuuden voi tulkita myös ilmentävän halua unohtaa, ja siten suojella itseään vaikeilta tunteilta. (Kauko 2015, 41.)

Kaukon (2015) tutkimuksessa havaittiin voimakkaimmankin ikävän ohella asioita, jotka helpottavat sitä ja auttavat selviytymään. Yksin maahan tulleiden lasten Suomessa olon voi nähdä siten sekä yksinäisyyden kanssa elämisenä että toisaalta siitä selviämisenä, mikä vahvistaa näkemystä, jonka mukaan heitä ei voi pitää pelkästään haavoittuvaisina lapsina. Sen lisäksi, että turvapaikanhakijalasten yksinäisyys liittyy ensisijaisesti perheen puuttumiseen, liittyy se osittain myös niihin yhteisöihin ja yhteiskuntaan, joissa lapsella on toimijuutta. Näin ollen toimijuuden vahvistaminen esimerkiksi tiettyjen rakenteiden ja olosuhteiden avulla esimerkiksi osallisuuden ja kuulumisen paikkoja lisäämällä saattaa osittain lievittää yksinäisyyden kokemusta. (Mt.)

Ammattilaisnäkökulmasta yksin tulleita on tutkinut Elina Kauhanen (2017) lisensiaatintyössään, jossa hän tarkastelee ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitusta ammattilaisten näkemyksissä. Kauhasen haastateltavat olivat yksin tulleiden edustajia sekä perheryhmäkotien sosiaalityöntekijöitä ja – ohjaajia, kuten omassa tutkimuksessaanikin. Tutkimuksessaan hän on kiinnostunut siitä, minkälaisia tulkintakehyksiä yksin tulleiden turvapaikanhakijoiden yksityismajoituksesta on paikannettavissa ammattilaisten näkemysten perusteella sekä miten YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksessa määritellyt lapsen oikeudet toteutuvat yksityismajoituksessa.

Kauhanen (2017) on päättänyt nimeämään kolme erilaista tulkintakehystä, jotka kuvaavat ammattilaisten näkemyksiä yksityismajoituksesta: *parempi perheessä kuin laitoksessa*, *parempi omiensa parissa ja heitteillä*. Ensimmäinen tulkintakehys kuvastaa näkemystä, jonka mukaan yksityismajoitus näyttäytyy parempana asumisvaihtoehtona laitosasumiseen verrattuna, ja sitä perustellaan esimerkiksi ajatuksella perheestä lapsen luonnollisena paikkana (Mt., 60–66). Toinen tulkintakehys viittaa ammattilaisten näkemykseen, jonka mukaan yksin tulleen on hyvä saada asua omassa kulttuurisessa ja kielellisessä ympäristössään, sekä toisaalta siihen, että sukulaisten tulee pitää huolta

omistaan (Mt.,66–77). Kolmantena tulkintakehyksenä *heitteillä* viittaa yksin tulleen kohtaamaan heitteille jättöön ja kaltoinkohteluun niin majoittajien, ammattilaisten kuin yhteiskunnankin taholta. Se saattoi olla esimerkiksi majoittajaperheen harjoittamaa syrjimistä, väkivaltaa, psyykkisen turvattomuuden tunnetta, ammattilaisten välisen työnjaon ja yhteistyön epäselvyyksiä ja puutetta, ammattilaisen erilaisia näkemyksiä ja käytäntöjä yksityismajoituselvityksen ja lapsen kuulemisen suhteen sekä laajemmalla, yhteiskunnan taholta sitä, että perheenyhdistämisen ollessa mahdotonta, yksin tulleet joutuvat asumaan vähän valvotussa ja säädellyssä yksityismajoituksessa.

Perheenyhdistämisen mahdottomuus tarkoittaa sitä, että lapset saattavat asua yksityismajoituksessa siihen saakka, kunnes täyttävät 18 vuotta, vaikka näin ei välttämättä ollut tarkoitus (Mt., 77–133).

Kauhanen (2017, 159) on havainnut, että eri ammattilaisilla on keskenään erilaisia ja ristiriitaisia tulkintakehyksiä, jotka vaikuttavat siihen, miten he työssään toimivat yksin tulleiden erilaisia majoitusratkaisuja pohdittaessa. Erilaiset tulkintakehykset johtuvat hänen mukaansa esimerkiksi siitä, missä vaiheessa yksityismajoituksen järjestämisen prosessia he yksin tulleiden parissa työskentelevät. Tämä on myös oman tutkimukseni kannalta mielenkiintoinen huomio. Omassa analyysissäni kiinnitin myös huomiota eri ammattilaisten erilaisiin painotuksiin ja korostamisiin niin koti-ikävä kuin toimijuudenkin osalta, mutta päädyin jättämään niiden erilaisuuksien tarkastelun tulosten ulkopuolelle, sillä ne eivät olleet huomattavia eivätkä mielestäni kovin relevantteja tutkimustehtäväni kannalta.

4 Tutkimustehtävä ja metodologia

Yksin maahan tulleet ja maassa asuvat pakolaislapset ja -nuoret ovat heterogeeninen ryhmä, jonka hyvinvoinnista, selviytymiskeinoista ja kotoutumisen mahdollisuuksista olisi syytä hankkia lisää tietoa. Vaikka ilman perhettään liikkeellä olevat pakolaislapset ja -nuoret eivät ilmiönä ole uusi, on suomenkielistä tutkimusta aiheesta olemassa vielä verrattain vähän. Tämän tutkimuksen yhtenä tavoitteena olisikin omalta osaltaan paikata tuota kotimaisessa tutkimustiedossa olevaa aukkoa. Yksin maahan tulleiden lasten koti-ikävä, minkälaisena se näyttäytyy ja minkälaista toimijuutta heidän tilanteissaan voi olla, ovat aiheita, joista olisi tärkeää saada lisää tietoa.

Lisäksi on tarpeen tuoda yksintulleiden kohdalla usein korostetun haavoittuvuuden rinnalle myös heidän toimijuuttaan. Myös yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria Suomessa viime vuosina tutkinut Anna-Kaisa Kuusisto-Arponen (2016a, 397) on todennut, että Eurooppaan on syntymässä yksin tulleiden maahanmuuttajalasten ja -nuorten sukupolvi, jonka kokemusmaailmojen syvälinen ja analyttinen ymmärtäminen on tärkeää, jotta voidaan löytää keinoja heidän auttamisekseen.

Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on tarkastella, mitä on yksin tulleiden pakolaislasten ja -nuorten koti-ikävä ammattilaisten näkökulmasta. Lisäksi tarkastelen, minkälaista toimijuutta yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset rakentavat kertoessaan yksin tulleiden koti-ikävästä. Tarkoitukseni ei ole tarkastella, millä tavoin koti-ikävä vaikuttaa, tai mikä yhteys sillä on toimijuuden rakentumiseen yksin tulleiden kohdalla ammattilaisten näkökulmasta. Pikemminkin tarkoituksena on tuoda esiin yksin tulleiden tilanteissa ylipäättään piileviä moninaisia toimijuuksia ja toimijuuden muotoja, jotka voivat liittyä, mutta eivät välttämättä liity koti-ikävään. Tätä tutkimuksellista valintaa, eli toimijuuden rakentumisen tarkastelun ulottamista koko aineistoon perustelen sillä, että kytkettynä pelkästään koti-ikävään, yksin tulleiden toimijuudesta olisi piirtynyt turhan kapea ja ehkä yksipuolinenkin kuva, ja joitakin mielestäni kiinnostavia toimijuuden ulottuvuuksia olisi jäänyt pimentoon.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä on yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten koti-ikävä ammattilaisten näkökulmasta?
2. Minkälaista toimijuutta ammattilaiset rakentavat yksin maahan tulleille pakolaislapsille ja -nuorille kertoessaan heidän koti-ikävästään?

4.1 Tutkimuksen toteuttaminen

Tutkimukseni osallistujia ovat yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten kanssa työskentelevät ammattilaiset. Tuohon ammattilaisten joukkoon kuuluu sosiaalityöntekijöitä, lasten edustajia sekä perheryhmäkotien ohjaajia. Aineistona on

seitsemän teemamuotoista yksilöhaastattelua, jotka toteutettiin pääkaupunkiseudulla loppuvuoden 2016 ja alkuvuoden 2017 välillä. Se, että päädyin yksin maahan tulleiden lasten haastattelemisen sijaan haastattelemaan heidän kanssaan toimivia aikuisia, oli tietoinen, harkittu valinta, joka pohjautui eettisten näkökulmien ja erilaisten vaihtoehtojen pohdintaan. Minulla ei myöskään esimerkiksi työni puolesta ollut luonnollista ja luottamuksellista kontaktia yksin maahan tulleisiin turvapaikanhakija- tai pakolaislapsiin, minkä turvin heitä olisi ollut helpompi lähestyä sensitiivisestä aiheesta haastattelemiseksi.

Tutkimuksen lähestymistapa ja menetelmät riippuvat aina siitä, mitä on tarkoitus tutkia ja minkälaisesta ilmiöstä tutkimuksen kohteena on kyse. Tämä tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen eli laadullinen. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on usein sellaisen todellisuuden kuvaaminen, jossa on tyypillistä käyttää ihmistä tiedonkeruun instrumenttina. Laadullisessa tutkimuksessa on oleellista, mistä ja keneltä tietoa hankitaan, ja usein on tarkoituksenmukaista, että ihmiset, joilta tietoa kerätään, tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai että heillä on kokemusta asiasta. Omassa tutkimuksessani olen haastatellut yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten kanssa toimivia ammattilaisia, joilla otaksuin olevan kokemusta ja tietoa yksin tulleiden koti-ikävästä. Sen lisäksi minua kiinnostaa, minkälaisia toimijuuksia he yksin tulleille rakentavat. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin, ja objektiivisuus laadullisessa tutkimuksessa tarkoittaa tutkijan oman subjektiivisuuden reflektointia ja tunnistamista. Lähtökohtana ei ole hypoteesin tai teorian testaaminen, vaan esimerkiksi tietyn ilmiön tarkastelu erilaisista näkökulmista käsin, tietyn toiminnan tai ilmiön ymmärtäminen ja pyrkimys antaa sille teoreettisesti mielekäs tulkinta. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston monitahoinen tarkastelu saattaa tuoda esiin odottamattomia asioita, joita tutkija ei alun perin välttämättä ole suunnitellut. Laadullista tutkimusta toteutetaan joustavasti ja tutkimus muotoutuu ja kehittyy tutkimuksen edetessä. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimusenvaiheet menevät usein limittäin toistensa kanssa, ja tutkimusprosessi elää matkan varrella. (Hakala 2010, 22; Tuomi & Sarajärvi 2002, 87; 2018, 98; Eskola & Suoranta 1998.)

Tutkimukseni nojaa tieteenfilosofialtaan sosiaaliseen konstruktionismiin eli ajatukseen todellisuuden sosiaalisesta rakentumisesta kielen avulla ja vuorovaikutuksessa (mm. Berger & Luckmann 1994; Heiskala 2000; Burr 2015). Sosiaalinen konstruktionismi on

enemminkin löyhä sateenvarjokäsitys kuvaamaan sosiaali- ja ihmistieteille tyypillistä tapaa lähestyä todellisuutta ja todellisuuden tutkimista kuin tarkkarajainen ja jyrkkä tieteenfilosofinen perinne. Ydinajatuksena on, ihmiset tuottavat todellisuuden ajattelullaan ja toiminnallaan. Siten todellisuus, joka on yhtä kuin jokapäiväinen arkinen elämismaailma, on aina tulkittua ja subjektiivisesti merkityksellistä. (Berger & Luckmann 1994, 29–30.)

Burr (2015, 2–5) on koonnut yhteen joitakin periaatteita ja lähtökohtia, joille sosiaalisen konstruktionismin eri suuntaukset painotuksineen vähintäänkin pohjaavat. Ensimmäisenä hän nimeää kriittisen suhtautumisen itsestään selvänä pidettyyn tietoon. Sosiaalisen konstruktionismin lähtökohtana on itsestään selvänä pidettyjen tietämisen tapojen kyseenalaistaminen. Konstruktionistisen ajattelutavan mukaan maailma ei paljasta todellista luonnettaan meille sellaisenaan havaintoihimme perustuen, eikä todellisuutta siten ole objektiivisesti mahdollista tavoittaa. Näin ollen sosiaalinen konstruktionismi asettuu niin sanotuille "koville tieteille" ominaista positivistista tietokäsitystä vastaan.

Toinen sosiaalisen konstruktionismin kulmakivi on ajatus käyttämiemme käsitteiden ja kategorioiden kulttuurisesta ja historiallisesta rakentumisesta. Se, miten kulloinkin ymmärrämme jonkin käsitteen tai minkälaisia merkityksiä liitämme tiettyyn ilmiöön, riippuu siitä, missä ajassa ja paikassa elämme. Ymmärryksemme maailmasta on siten kulttuurisesti ja historiallisesti rakentunut. Tuo ymmärrys, käyttämämme käsitteet ja ilmiöihin liittämämme merkitykset ovat kulttuurin ja historian tuotteita, jotka kertovat siitä ajallis-paikallisesta kontekstista, jossa elämme. Esimerkiksi *lapsuus* on eri aikoina ja eri kulttuureissa määritelty eri tavoilla, ja *lapsuus* sellaisena kuin sen nyt ymmärrämme, ei itse asiassa ole kovinkaan vanha. (Burr 2015, 2–5.)

Kolmantena sosiaalisen konstruktionismin teesinä on tiedon vuorovaikutuksellinen luonne. Ymmärrys ja tieto rakentuvat ihmisten välisessä arkisessa vuorovaikutuksessa. Oikeastaan on kyse erilaisista tiedon ja ymmärryksen versioista, joita tuotetaan, muokataan ja jaetaan kielen avulla. Näin ollen ymmärrykset, käsitteet ja merkitykset ovat myös sosiaalisen vuorovaikutuksen ja erilaisten sosiaalisten prosessien tuotteita. Neljäntenä lähtökohtana sosiaalisessa konstruktionismissa on, että tiedon sosiaalinen rakentuneisuus tarkoittaa tietynlaisten tapahtumien ja ilmiöiden kutsuvan esiin ja

toisaalta ulossulkevan tietäntyyppistä toimintaa. Käsityksemme maailmasta ovat myös kytköksissä valtaan liittyviin asetelmiin, sillä niihin liittyy oletuksia siitä miten kussakin tilanteessa tulee ja kenellä on oikeus toimia. (Burr 2015, 2–5.)

Tässä tutkimuksessa tarkastelemani *koti-ikävä* on mielestäni hyvä esimerkki ilmiöstä, josta ei olisi mahdollista saada tietoa ainoastaan objektiiviseen havainnointiin perustuen. Koti-ikävä, kuten jäljempänä tulen kirjoittamaan, päinvastoin on moniulotteinen ja -merkityksinen ilmiö, jota koskeva tieto ja käsitykset ovat sosiaalisesti, historiallisesti ja kulttuurisesti vuorovaikutuksessa rakentuneita. Tieto, jota tässä tutkimuksessa koti-ikävästä olen tuottanut, on monin kerroin sosiaalisesti konstruoitua ja tulkittua. Ensinnäkin, haastateltavien ammattilaisten omat kokemukset koti-ikävästä ja niiden myötä syntynyt tieto vaikuttaa siihen, miten he ylipäättään käsitteen *koti-ikävä* ymmärtävät. Tuosta omasta ennakkotiedostaan käsin he sitten puhuivat haastatteluissa yksin maahan tulleiden koti-ikävästä, jonka luonnetta olen tutkimuksessani pyrkinyt kuvaamaan. Näin ollen se tieto, jota tässä tutkimuksessa olen yksin maahan tulleiden koti-ikävästä tuottanut, on monessa suhteessa konstruoitunutta. Oikeastaan tutkimuksen tuloksissa on kyse erilaisten koti-ikävän *versioiden* (vrt. Burr 2015, 9) esittelemisestä, ennemmin kuin koti-ikävä-nimisen ilmiön kuvaamisesta mahdollisimman todenmukaisesti. Yhtä lailla tutkimukseni toinen käsite *toimijuus* on konstruktio, joka tuotetaan tuon käsitteen tarkastelijan näkökulmasta ja tuon näkökulman ja muiden toimijuuteen liitettyjen näkökulmien vuorovaikutuksessa.

4.2 Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu

Kun olin päättänyt, keitä olisivat tutkimukseni kannalta sopivimmat osallistujat, ryhdyin kirjoittamaan tutkimuslupahakemuksia. Lähetin tutkimuslupahakemukset kolmelle eri taholle, kahdelle kaupungille ja yhdelle järjestölle. Yksi tutkimuslupahakemuksista tuli takaisin kielteisenä aiheen sensitiivisyyden vuoksi, kahta muuta tahoa koskeva tutkimuslupa myönnettiin. Kun olin arvioinut, että saamani tutkimusluvut riittäisivät haastattelujen tekemiseksi, ryhdyin kirjoittamaan haastattelupyyntöjä, jotka lähettäisin sähköpostitse tutkimukseni aineistonkeruun kannalta olennaisille henkilöille. Haastattelupyynnössä kerroin tutkimukseni aiheesta hieman, paljastamatta kuitenkaan varsinaisia tutkimuskysymyksiä.

Alun perin tarkoitukseni oli tehdä ryhmähaastatteluja, mutta luovuin suunnitelmasta, kun muutamia vastauksia eri tahoilta saatuaani tulkitsin, että niiden sopiminen muodostuisi hankalaksi. Sain myönteisesti haastattelupyyntöön suhtautuvia vastauksia enemmän kuin lopulta tein varsinaisia haastatteluja, joita tein seitsemän.

Haastattelut, jotka olivat tyypiltään teemahaastatteluja, pyrin tekemään haastateltavan kannalta vaivattomimmassa paikassa, ja siten ne sijoituivat sekä haastateltavien työpaikoille että kahviloihin pääkaupunkiseudulla. Haastattelupaikalla voi olla merkitystä esimerkiksi sen suhteen, millaiseksi haastattelutilanteen vuorovaikutus ja tiedolliset valtasuhteet muodostuvat. Niissä haastatteluissa, jotka tehtiin tutkittavien työpaikoilla, korostui mielestäni haastateltavan rooli tiedon haltijana ja oma roolini tutkijana ”tietämättömämpänä”, kun taas kahviloissa tehdyt haastattelut olivat vuorovaikutukseltaan rennompia, enemmän arkikeskustelunomaisia ja niissä huomasin myös itse tuovani esiin omaa ennakkotietoani aiheesta herkemmin ja heittäytyväni keskusteluun tutkimukseni aiheesta. Toisaalta rentouden ja keskusteleavuuden voi ajatella vaikuttaneen myös myönteisellä tavalla vuorovaikutukseen ja luottamuksen syntymiseen haastattelutilanteessa ja siten houkutelleen kerrontaa, mikä edellytti analyysivaiheessa sen pohtimista, onko sillä merkitystä tulosten ja niiden tulkitsemisen kannalta. Lisäksi huomasin joissakin haastatteluissa pyrkiväni täydentämään haastateltavan lauseen loppuun omien ennakkotietojeni ja asenteideni ohjaamana, mihin olen erityisesti kiinnittänyt huomiota analyysissa. Pyrkimyksessä neutraaliuteen tutkittavan asian suhteen en voi sanoa siten täydellisesti onnistuneeni. Toisaalta kuitenkin uskon, että tärkeämpää haastattelujen onnistumiselle omassa tutkimuksessani on ollut luottamuksen ja yhteisesti jaetun ymmärryksen syntyminen tutkittavaa asiaa koskevan tiedon lisäämisen tärkeydestä (kts. Ruusuvuori & Tiittula 2017).

Teemahaastattelulle luonteenomaista ovat tietyt, kohdennetut keskusteluteemat sekä joustavuus. Kysymysten järjestys ja käytettävät sanamuodot saattavat vaihdella haastattelusta toiseen. Myöskään haastattelun vastauksia ei ole sidottu mihinkään valmiiksi laadittuihin vaihtoehtoihin, vaan haastateltavat vastaavat omin sanoin ja vapaasti esitettyihin kysymyksiin. Näin on mahdollista päästä käsiksi haastateltavilla olevaan tietoon ilman, että sen esiin tuomista rajattaisiin valmiilla kysymyksillä. Teemahaastattelun yhtenä etuna on, että kysymyksiä voidaan muokata ja syventää

haastateltavien vastauksia kuunnellen ja niihin reagoiden. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88; Eskola & Vastamäki 2010, 28.)

Minulla ei ollut haastatteluja varten laadittua haastattelurunkoa, vaan pidin mukanaani eräänlaista ”esityslistaa”, johon olin ranskalaisin viivoin listannut aiheita ja teemoja, joista haluaisin haastateltavan puhuvan. Esiin nostettavien asioiden lista tarkentui haastattelujen edetessä, kun sain haastattelu toisensa jälkeen ideoita siitä, mitä olisi tutkimukseni näkökulman ja aineiston laadun kannalta hedelmällistä kysyä. Toisaalta myös osa alun haastatteluissa listalla olleista teemoista ja kysymyksistä karsiutui pois, kun huomasin niiden tuottavan tutkimukseni kannalta epärelevanttia ja sivuraiteille johtavaa puhetta.

Kysymysten järjestyksen joustavuus ja mahdollisuus vastata omin sanoin tuovat haastatteluun keskustelevuutta ja luontevuutta. Tämä mahdollistaa myös uusien, ennalta arvaamattomien teemojen syntyminen keskusteluun ja tarkasteltavaksi. Mielestäni teemahaastattelu sopii tutkimani ilmiön tutkimusmenetelmäksi sen joustavuuden ja siihen sisältyvän uusien näkökulmien esiintuomisen mahdollisuuden vuoksi. Aineistonkeruumenetelmänä teemahaastattelu antaa myös mahdollisuuden selventää asioita haastateltaville, korjata väärinymmärryksiä, tarkentaa vastauksia ja toistaa kysymyksiä, mikä parantaa tutkimuksen luotettavuutta eli reliabiliteettia (Tuomi & Sarajärvi 2002, 75).

Aineistoa kertyi seitsemän haastattelun pohjalta yhteensä 370 minuuttia ja 35 sekuntia, joka litteroinnin jälkeen muuttui 85 sivuksi tekstiä, kun fonttina oli Arial, fonttikokona 12 ja rivivälinä 1,5 cm. Litterointi osoittautui yhdeksi tutkimukseni työläimmistä vaiheista, joskin jälkikäteen ajateltuna jo siinä pääsi tutustumaan jonkin verran aineistoon, ja siten jo hahmottelemaan analyysin suuntaviivoja. Lisäksi aineistoon kuuluu erään haastateltavan minulle jälkikäteen lähettämät kaksi alle puolen sivun mittaista sähköpostia, joissa hän vielä kertoi aiheesta mieleensä jälkikäteen tulleita ajatuksia, joita ei ollut itse haastattelutilanteessa tuonut esiin. Litterointivaiheessa poistin haastatteluista sellaiset tiedot, joiden perusteella haastateltavat olisi voitu tunnistaa. Litteraateissa käytin haastateltavista nimeä haastattelujen järjestyksen mukaisesti. Esimerkiksi ensimmäinen haastateltavani esiintyy litteraateissa koodattuna

muotoon *H1*, ja itseni *tutkijana* olen nimennyt *T*:ksi. Joissakin litteraateissa olen *haastattelijana* nimennyt itseni *H*:ksi.

4.3 Aineiston analyysi

Analyysitapoina tässä tutkimuksessa ovat sekä aineistolähtöinen että teoriasidonnainen sisällönanalyysi. Aineistolähtöistä sisällönanalyysia olen soveltanut vastatakseni ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, jossa kysyn *mitä on yksin tulleiden koti-ikävä ammattilaisten näkökulmasta*. Löyhästi teoriasidonnaista sisällönanalyysia olen soveltanut vastatakseni toiseen tutkimuskysymykseeni, jossa kysyn, *minkälaista toimijuutta ammatilaiset rakentavat kertoessaan yksin tulleiden koti-ikävästä*. Lisäksi toiseen tutkimuskysymykseen vastatakseni olen osittain käyttänyt apuna diskurssianalyysia.

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa analyysiyksiköt valitaan aineistosta tutkimustehtävän mukaisesti, kun ne teoriasidonnaisessa analyysissa voidaan määrittää taustateorian tai jo asiasta aiemmin tiedetyn mukaisesti. Aineistolähtöisessä analyysissa tulisi ikään kuin unohtaa kaikki aikaisempi tieto, teoria ja havainnot aiheesta tai ainakin olla niiden suhteen varovainen, jotta analyysi todella olisi aineistolähtöinen. Käytännössä tämä on kuitenkin vaikeaa, sillä jo itsessään tutkimukseen valitut käsitteet sekä näkökulma ovat tutkijan itsensä valitsemia ja vaikuttavat siten tutkimuksen tuloksiin jo tutkimuksen alkutaipaleella. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 97.)

Myös tutkijan oma tahaton osallistuminen haastatteluun esimerkiksi jotakin aiheesta aiemmin tiedettyä ilmaisevin hienovaraisin äännähdyksin sekä elein voi osaltaan vaikuttaa siihen, millaiseksi aineisto muodostuu. Sitoutuessaan aineistolähtöisyyteen, on tutkijan oltava varuillaan sen suhteen, että analyysi todella on vapaa omista ennakkokäsityksistä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98–99). Omassa tutkimuksessani koen puhtaan aineistolähtöisyyden haastavana osittain omien ennakkokäsitysteni ja aiempien tietojeni vuoksi, ja siksi siihen oli kiinnitettävä erityistä huomiota analyysin kaikissa vaiheissa, jotta todella voisin antaa aineiston ”puhua”.

Toisen tutkimuskysymyksen osalta analyysi oli lähempänä teoriasidonnaista kuin puhtaasti aineistolähtöistä analyysia. Teoriasidonnaisessa analyysissa aikaisempaa tietoa

tai teoriaa aiheesta voidaan käyttää analyysia ohjaavina, kuten omassa tutkimuksessani olen tehnyt. Näin ollen analyysista on tunnistettavissa aiemman tiedon vaikutus, mutta tarkoituksena ei ole testata teoriaa, vaan enemmänkin ymmärtää tutkittavaa ilmiötä aiemman teorian valossa. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 98.) Vastatakseni toiseen tutkimuskysymykseen, jossa kysyn toimijuuden rakentumisesta, olen lähtenyt koodaamaan aineistoa etsien sieltä Emirbayerin & Mischen (1998) toimijuusteorian korostamia ajallisia orientaatioita. Olen siis kiinnittänyt huomiota erityisesti niihin aineiston kohtiin ja ilmaisuihin, jossa aika ja ajallisuus tulevat jollakin tavalla näkyviin. Lisäksi olen pyrkinyt olemaan herkkänä myös päällepäin huomaamattomien, epätavallisten ja *pienten toimijuuksien* (kts. Honkasalo 2013; Jäppinen 2015; Juvonen 2015) paikantamisen suhteen, sekä tunnistamaan yksin tulleille tarjoutuvia erilaisia subjektipositioita ammattilaisten puheessa (kts. Ronkainen 1999).

Aineiston analyysin ensimmäiseksi vaiheeksi miellän jo haastattelujen kuuntelun ja litteroinnin, joka työläydessään ja pitkäkestoisuudessaan ikään kuin pakotti viipymään aineiston äärellä. Vaikkakin litterointi oli teknistä ja enimmäkseen epäreflektiivistä puuhaa, jonka tavoitteena oli saada aikaan valmista mahdollisimman nopeasti, sai siinä karkeaa ensituntumaa aineistoon. Lisäksi muistan yllättävän hyvin itse haastattelutilanteet erilaisine painotuksineen, minkä uskon helpottaneen analyysia.

Aloitin analyysin litteroidun aineiston lukemisella ja pitämällä visusti mielessä tutkimustehtäväni. Alkuperäisenä ajatuksenani oli käyttää apuna Atlas TI- ohjelmaa, josta minulla on hyviä kokemuksia aineiston käsittelyn apuna, mutta en saanut sitä ladattua kotikoneelleni, eikä kärsivällisyyteni riittänyt selvittämään asiaa enempää. Päätin siten edetä perinteisesti ja turvautua erivärisiin huomiotusseihin sekä ”leikkaa-liimaa-taktiikkaan”. Aluksi muutin word-tiedostot PDF-tiedostoksi, jotta pystyin tekemään merkintöjä ja luomaan kommentteja ja muistiinpanoja itse tiedostoon haluamaani tekstikohtaan. Etsin aineistosta tutkimustehtäväni suuntaisia kohtia ja ilmaisuja, jotka merkitsin huomioväri-toiminnolla.

Analyysiyksiköiksi muodostuivat lauseet ja ajatuskokonaisuudet, mutta toisinaan myös yksittäiset sanat saattoivat kiinnittää huomioni. Kuhunkin alkuperäisilmaisuun liitin kommenttilaatikon, johon kirjoitin pelkistetyn ilmaisun sekä mahdollisia muita huomioita ja ensiajatuksia. Tätä aineiston analyysin vaihetta kutsutaan pelkistämiseksi

eli redusoinniksi, jossa tarkoituksena on karsia aineistosta pois kaikki tutkimustehtävän kannalta ylimääräinen. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 111–112.) Todellisuudessa palasin kuitenkin alkuperäisiin litteraatteihin kommentteineen useaan kertaan tutkimuksen aikana.

Keskeistä ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta oli identifioida aineistosta ne ilmaisut, jotka olivat nimettävissä *koti-ikäväksi*. Noihin löytämiini kohtiin kirjoitin muistiinpanon, jossa pelkistin aineistossa esiintyneen ilmauksen. Kun olin käynyt aineiston tällä tavoin läpi, irrotin pelkistetyt ilmaukset erilleen ja ryhdyin etsimään niistä samankaltaisuuksia ja samaa tarkoittavia ilmauksia edeten erilaisten luokkien muodostamiseen. Miellän tämän vaiheen aineistoon tutustumiseksi ja sen järjestämiseksi, en vielä varsinaiseksi analyysiksi, joka seuraa vasta näiden luokkien teemoittelusta ja abstrahoinnista kohti yleisempää tasoa ja näiden uusien luokkien ja teemojen sommittelusta tutkimuskysymystä vasten. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 102–115; Hyvärinen, Nikander & Ruusuvuori 2010.) Tämän teemoittelun, sommittelun ja abstrahoinnin, eli tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon esiin nostamisen ja teoretisoinnin myötä ovat syntyneet ne analyysini tulokset, joita tuloslukuissa 5 ja 6 esittelen.

Alla olevissa taulukoissa (Taulukko 1 ja Taulukko 2) havainnollistan analyysin ensimmäisiä vaiheita, eli miten pelkistetyt ilmaukset ja alaluokat muodostuivat, ja joiden pohjalta lopulta muodostin esimerkiksi *koti-ikävä tunteina* ulottuvuuden. On huomattava, että koko analyysiprosessin ja erityisesti analyysin myöhempien vaiheiden mekaaninen kuvaus on haastavaa, sillä analyysiprosessi piti sisällään siirtymisiä ja liikkumista eri analyysin vaiheiden välillä useaan kertaan, kuten laadulliselle tutkimukselle on luonteenomaista.

Taulukko 1. Esimerkki redusoinnista

ALKUPERÄISET ILMAUKSET	PELKISTETYT ILMAUKSET
”Ja se perheen merkityshän on tosi tärkeä. Ja se on niinku koko aika, se on niinku se number one se perhe. Se on niinku kuitenkin jokaisella.”	Perheen merkityksen korostaminen jokaisen yksin tulleen kohdalla

”Ja se mikä näillä just on että moni niistä kuitenkin kantaa niinku sen vastuun siitä perheestä, et ne on saattanu ehkä olla, et jos on isovelji tai isä menehtynyt, ni he on sekä taloudellisesti että sosiaalisesti vastuussa äidistä ja sisaruksista.”	Vastuu perheestä
”Se on huoli perheestä ja sitten kun ne ei täältä käsin ei..mitään pysty auttamaan millään lailla ni se sitten niin tota tää stressaa kans kovasti”	Huoli perheestä Avuttomuus Stressi perheen tilanteesta
” Et tosi vahvasti sellanen että ois ne vanhemmat jotka sanois myös auktoriteetin äänellä joskus asioita, koska nyt niinkun joutuu turvautumaan niinkun ihan kaikkiin tahoihin mitä tulee”	Perhe turvan ja neuvojen antajana Perhe auktoriteettina

Taulukko 2. Esimerkki aineiston luokittelusta

PELKISTETTYT ILMAUKSET	ALALUOKAT
Perheen merkityksen korostaminen jokaisen yksin tulleen kohdalla Perhe turvan ja neuvojen antajana Perhe auktoriteettina	Koti-ikävä yksinäisyytenä ja perheen puuttumisena arjesta
Huoli perheestä Perhettä mietitään jatkuvasti Stressi perheen tilanteesta	Koti-ikävä huolena
Avuttomuus Vastuu perheestä	Koti-ikävä syyllisyytenä

Toisen tutkimuskysymyksen osalta minulla oli ikään kuin valmiiksi päässä tietyllä tapaa viritetyt silmälasit, joiden läpi aineistoa tarkastelin, keskittyen toimijuuden ajallisten

orientaatioiden, epätavallisten ja *pienten toimijuuksien* sekä ehdotettujen subjektipositioiden kuvauksiin ja niiden nostamiseen irti muusta aineistosta. Toki myös niitä oli järjesteltävä, luokiteltava ja ennen kaikkea abstrahoitava ja teoretisoitava, jotta pystyisin analysoimaan niitä *toimijuuden* valossa.

Toiseen tutkimuskysymykseen liittyvän, ehdotettujen subjektipositioiden tarkastelun osalta analyysi oli luonteeltaan diskursiivinen, ja mielenkiintoni kohteena tällöin olivat haastattelijoiden puheessaan tuottamat erilaiset diskurssit ja yksin tulleiden suhde näihin diskursseihin. Diskurssianalyysi pohjautuu ajatukseen, että todellisuutta tuotetaan vuorovaikutuksessa ja kielen avulla (kts. esim. Burr 2015). Kielellinen toiminta paikantuu aina kulloiseenkin aikaan ja kontekstiin sekä siinä piileviin valtasuhteisiin, normeihin ja kulttuurisiin odotuksiin. Kielenkäyttötilanne voi olla pieni ja rajattu, yksittäinen vuorovaikutustapahtuma, tai laajempi yhteiskunnallinen ja historiallinen tilanne. Näin ollen yksittäiset lausumat ovat siten sidoksissa kulloiseenkin rajattuun kontekstiin, mutta myös laajempaan yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen jatkumoon. Kielenkäyttö on siis aina tilanteista, eli vaihtelee tilan, ajan, tavoitteen ja paikan mukaan. Diskursseilla, joita tuotetaan kielen avulla, on valtaa; ne vaikuttavat siihen millaiset identiteetit ja subjektipositiot ovat kulloinkin mahdollisia. Ymmärrän diskurssianalyysin väljänä teoreettisena kehyksenä, joka sallii erilaiset painotukset ja menetelmälliset valinnat, en niinkään tarkkarajaisena tutkimusmenetelmänä. Olen kiinnittänyt huomioni ammattilaisten yksin tulleille tuottamiin subjektipositioihin, erilaisiin toimija-asemiin. Kyse on siis kiinnostuksesta sitä kohtaan, miten ja minkälaisia moninaisia positioita yksin tulleille mahdollistuu ja miten niitä tuotetaan sosiaalisissa käytännöissä. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016; Mäntynen & Pietikäinen 2020.)

Tässä tutkimuksessa ymmärrän subjektipositioiden olevan paikkoja, joista käsin toimitaan ja katsotaan maailmaa, ja niissä yhdistyvät sekä eri tavoin ulkopuolelta määritellyt kategoriat että ihmisen oma käsitys itsestään eli se, miten hän asemoi itsensä suhteessa ehdotettuun diskurssiin (kts. Ronkainen 1999). Jukka Törrönen (2010) on ehdottanut, että subjektiasemia voidaan lähestyä tilannekohtaista, kulttuurinäkökulmaa tai yhteiskunnallista näkökulmaa korostavan analyysin keinoin. Tässä tutkimuksessa miellän lähestymistapani yksin tulleille ehdotettujen subjektipositioiden tarkastelemiseksi olleen yhdistelmä näitä kaikkia. Törrönen erittelee subjektiasemia

analysoitaessa voitavan kiinnittää huomiota miten ne rakentuvat haastatteluissa toimijoiden ominaisuuksia määrittävinä luokituksina, toimintaa jäsentävinä osallistujarooleina, maailmaa koskevinä näkökulmarakenteina ja vuorovaikutuksessa kehkeytyvinä kommunikaatioasemina. Tässä tutkimuksessa olen kiinnittänyt huomion ehdotettuihin subjektiasemiin luokituksina ja kategorisointeina.

Tunnustan oman tulkitsijan positioni tutkijana, minkä ymmärrän vastavuoroiseksi vuorovaikutukselliseksi suhteeksi itseni, aineiston ja analyysin välillä.

Vuorovaikutuksellisuus on erityisen selvää tilanteissa, joissa tutkija itse on osallistunut aineiston tuottamiseen haastattelijana sekä kysymyksineen että fyysisine olemisen tapoineen. Haastatteluissa puhutaan usein haastattelun ulkopuolisesta maailmasta, jonka luomiseen osallistuvat sekä haastattelija että haastateltavat. Lisäksi, diskurssianalyttinen tutkimusote sallii aineiston ”puhututtamisen” erilaisilla tavoilla, erilaisista tulkintaresursseista käsin. Näiden tutkimuksellisten tulkintaresurssien lisäksi myös tutkijan omat, kulttuuriset tulkintaresurssit sekä tutkimuksen tulosten yleisö omine tulkintoineen korostavat todellisuuden konstruoituneisuutta. Näistä lähtökohdista käsin analyysini on ymmärrettävä yhtenä tulkintana tulkitusta ilmiöstä sekä osallistumisena todellisuuden tuottamiseen. (Jokinen, Juhila & Suoninen 2016; Törrönen 2010.)

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Yksin maahan tulleiden pakolaislasten koti-ikävä on aiheena sensitiivinen ottaen huomioon heidän haavoittuvan asemansa sekä lapsina yleensä että mahdollisia voimakkaita vastoinikäymisiä ja traumaattisia tapahtumia kohdanneina lapsina. Vaikka yksin maahan tulleisiin pakolaislapsiin liittyvää tietoa tarvitaan muun muassa heidän huolenpitonsa ja hoitonsa käytäntöjen kehittämiseksi, tulee heitä koskevan tutkimuksen olla sensitiivistä ja eettisesti harkittua, jotta välttyttäisiin tuottamasta epämiellyttäviä kokemuksia ja lisäharmia jo alun perin haavoittuvalle ryhmälle. (Thomas & Byford 2003, 1400.)

Useissa yksin tulleita koskevissa tutkimuksissa on havaittu epäluottamuksen kulttuuri (esim. Björklund 2015; Ni Raghallaigh 2014; Kohli 2006a), mikä saattaisi vaikuttaa siihen, miten yksin tulleet kertovat asioita tutkijalle. Voi myös olla, että tuntemattomana

tutkijana olisin saattanut edustaa heille tahoa, jonka he olisivat kuvitelleet voivan vaikuttaa esimerkiksi heidän oleskelulupiaan koskeviin päätöksiin, mikä olisi mielestäni ollut eettisesti arveluttavaa sekä tutkimuksen kannalta kyseenalaista. Useissa yksin tulleita koskevissa tutkimuksissa (Björklund 2014; Kohli 2006a; Wernersjö 2014), joissa on haastateltu heitä itseään, on havaittu tietynlaista varovaisuutta, jolla he suhtautuvat tutkijaan.

Pirkko-Liisa Rauhala ja Elina Vironkannas (2011, 251) korostavat loukkaamattomuuden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen olevan eettisesti kestävän sosiaalityön tutkimuksen lähtökohta. Heidän mukaansa koko tutkimusprosessin ajan on huolehdittava siitä, että kukaan ei tule vahingoitetuksi. Tutkijan on etukäteen pohdittava mahdollisia riskejä ja vahinkoja, joita tutkimukseen voi liittyä.

Edellä kuvatut seikat huomioiden olen tutkimuksessani päätenyt tarkastelemaan perheestään eroon joutuneiden pakolaislasten koti-ikävää ja toimijuutta näiden lasten ja nuorten kanssa työskentelevien ammattilaisten näkökulman kautta. Uskon, että ammattilaisnäkökulman kautta olen pystynyt tutkimuksessani valaisemaan yksin maahan tulleiden koti-ikävää ja toimijuutta eri tavoin, joskin moneen kertaan tulkittuna. Ammattilaisnäkökulmasta johtuen yksin tulleiden lasten ja nuorten oma ääni on tässä tutkimuksessa jäänyt kuulematta, vaikka sen tärkeyttä korostetaankin useissa yhteyksissä (mm. Wernersjö 2014; Kuusisto & Korjonen-Uusipuro 2018). Näin ei myöskään ole ollut mahdollista tavoittaa niitä persoonallisia ja omakohtaisia koti-ikävään ja toimijuuteen liittyviä painotuksia ja merkityksenantoja, jotka olisivat olleet sekä mielenkiintoisia että arvokkaita tutkia.

Tutkimuksessani olen noudattanut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeita hyvästä tieteellisestä käytännöstä (2012, 6–7), mikä on edellytys hyväksyttävälle ja uskottavalle tutkimukselle. Ennen tutkimukseni aineiston keruuta hankin tutkimusluvut niiltä kaupungeilta, joiden työntekijöitä olin aikeissa haastatella. Tämän jälkeen lähetin potentiaalisille haastateltaville haastattelupyynnön sekä sen liitteenä informointikirjeen, jossa kerroin lyhyesti tutkimuksestani ja sen tarkoituksesta, ja pyysin olemaan minuun yhteydessä henkilökohtaisesti, mikäli he haluaisivat osallistua. Haastattelemiini edustajiin sain yhteyden erään tutkimukseeni osallistuneen henkilön kautta. Hän välitti

eteenpäin haastattelupyyntöni informointikirjeineen, johon he sitten halutessaan vastasivat. Haastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuutta, haastateltavien itsemääräämisoikeutta sekä yksityisyyden kunnioittamista painotin suostumuslomakkeessa, jonka haastateltavat allekirjoittivat.

Aineistoa on käsitelty analyysin jokaisessa vaiheessa haastatteluun osallistuneiden henkilöiden yksityisyyttä kunnioittaen. Ennen haastatteluja osallistujille kerrottiin tutkimuksen aiheesta ja tarkoituksesta, sekä siitä, miten ja missä aineistoa tullaan käsittelemään. Haastateltavilla on ollut mahdollisuus kieltäytyä haastattelusta tai keskeyttää haastattelu, mikäli he tahtovat. Haastatteluaineistoa on säilytetty tutkijan tietokoneella, joka on suojattu käyttäjätunnuksella ja salasanalla. Paperiset tulosteet on säilytetty tutkijan kotona paikassa, johon muilla kuin tutkijalla itsellään ei ole ollut pääsyä. Haastatteluin saatu aineisto on koodattu niin, ettei osallistujien henkilöllisyyttä tai työpaikkaa voida tunnistaa. Tutkimuksen valmistuttua tutkimukseen liittyvät tiedostot poistetaan tietokoneelta ja mahdolliset paperiset tulosteet hävitetään. (kts. Kuula 2006, 124–137.)

Huolimatta siitä, että tieteelliseen tutkimukseen suhtaudutaan Suomessa pääsääntöisesti myönteisesti, on tutkijan asianmukaisilla tavoilla huolehdittava tutkimukseen osallistuneiden yksityisyydestä. Arja Kuula (2006, 137) on todennut, että suostumus osallistua tutkimukseen on ikään kuin lahja jokaiselta tutkimukseen osallistujalta tutkijalle. Koska tutkija ei voi antaa vasta-lahjana mitään konkreettista, lukuun ottamatta tarjottua kahvia ja croissanttia kahvilassa, on tutkijan annettava arvo saamalleen lahjalle omilla tekemisillään. Tämä tarkoittaa muun muassa tutkittavien ihmisarvon ja yksityisyyden kunnioittamista, millä lisätään ja ylläpidetään luottamusta tutkimukseen ja tieteentekijöihin jatkossakin. (Kuula 2006, 136–137)

5 Yksin tulleiden koti-ikävä

Tässä luvussa vastaan ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, jossa kysyn *mitä on yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten koti-ikävä ammattilaisten näkökulmasta?* Koti-ikävän nähtiin kaikissa haastatteluissa olevan yksin tulleiden arkea ja elämää eri tavoin sävyttämä elementti, ja sen nähtiin liittyvän ennen kaikkea perheestä erossa

olemiseen. Haastateltavat pitivät ajatusta koti-ikävästä jollakin tapaa luonnollisena ja itsestään selvänä asiana yksin tulleiden elämässä, vaikka sen voimakkuus ja ilmaisutavat vaihtelivat. On kuitenkin muistettava, että johtuen yksin tulleiden moninaisista lähtötilanteista ja -syistä, kaikkia koti-ikävä ei kosketa. Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten joukossa on niitä, joilla ei ole ollut perhettä lähtömaassaan tai jotka ovat lähteneet hakemaan turvaa oman perheen, suvun tai yhteisön kaltoinkohtelulta.

Koti-ikävän kokeminen liitettiin yksin tulleisiin huolimatta siitä, että sitä ei useinkaan välttämättä nähty tuotavan sanallisesti tai muilla tavoin esiin, ainakaan julkisesti. Koti-ikävä näyttäytyi asiana, josta yksin tulleet usein vaikenivat, tai jota podettiin yksityisesti ja hiljaa. Vaikkei koti-ikävää useinkaan nähty tuotavan sanallisesti esiin, erilaisten fyysisten oireiden ja poikkeavan käytöksen katsottiin kuitenkin kertovan koti-ikävästä. Osassa haastatteluita koti-ikävä näyttäytyikin ikään kuin sairauden kaltaisena tilana, jonka nähtiin vaativan toimenpiteitä ja hoitoa.

Normaalia, tavanomaista arkea, rutiineja ja aktiviteetteja pidettiin parhaimpana keinona lievittää koti-ikävää. Koulu ja harrastukset sekä turvalliset ja luottamukselliset suhteet aikuisiin nousivat oleellisiksi selviytymiskeinoiksi. Myös transnationaali yhteydenpito omaan perheeseen ja läheisiin nähtiin pääosin koti-ikävää lieventävänä, mutta toisaalta sen pohdittiin myös joissakin tapauksissa voimistavan ikävää. Myös vaikeneminen ja puhumattomuus voitiin tulkita keinoina ylittää hankalat tunteet ja koti-ikävä, jolloin ne näyttäytyivät eräänlaisina selviytymiskeinoina ja toimijuutena. Lisäksi omien kulttuuriin liittyvien ja uskonnollisten tapojen ja piirteiden ylläpitäminen nähtiin voimavaroina, jotka auttoivat selviytymään.

Ikävän voimakkuuden ja läsnäolon nähtiin vaihtelevan tilanteittain. Tietyissä hetkissä, kuten ilta-aikaan päivän aktiviteettien lakattua, ikävä näyttäytyi voimakkaampana. Koti-ikävää ajateltiin koettavan voimakkaammin uskonnollisesti ja kulttuurisesti merkittävissä ajankohdissa, kuten esimerkiksi islamiin kuuluvan Ramadan-paaston ja Id-juhlien aikaan. Yhteiskunnallinen, polarisoitunut asenneilmasto ja erityisesti sen toisena ääripäänä ulkomaalaisvihamielisyys ja rasismi, nousivat aineistosta esiin yksin tulleiden koti-ikävää voimistavana tekijänä, minkä ajattelen olevan merkittävä huomio yksin maahan tulleiden kotoutumista ja kuulumista tukevien käytäntöjen kannalta.

5.1 Koti-ikävä tunteina, oireina, kulttuurisena kaipauksena ja hiljaisuutena

Yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävä liittyy sekä perheestä, mutta myös omasta kulttuurisesta ympäristöstä erossa olemiseen. Sen, että koti-ikävää ei välttämättä aina nähty tuotavan esiin, katsottiin ennemminkin johtuvan valitusta vaikenemisesta ja puhumattomuudesta kuin siitä, että koti-ikävää ei olisi. Kuitenkin, pohdittiin olevan olemassa tilanteita, joissa koti-ikävällä ei ole sijaa tai perusteita johtuen erilaisista lähtötilanteista ja lähtösyistä. Koti-ikävää ei esimerkiksi välttämättä koeta lainkaan, jos lähdön syynä on ollut kaltoinkohtelu tai syrjintä perheen, suvun tai yhteisön taholta. Koti-ikävä miellettiin aineistossa konkreettiseen, ajankohtaiseen perheestä erossa olemiseen ja kodin menetykseen liittyväksi, ei niinkään nostalgiseksi, joka taas liittyy enemmänkin ajalliseen, epämääräiseen kaipaukseen vailla varsinaista konkreettista kohdetta (kts. Rubenstein 2001, 4–5). Koti-ikävän kohteita olivat ennen kaikkea ihmiset, perhe ja läheiset, sekä kulttuurinen ympäristö tapoineen ja vivahteineen. Aineistoni perusteella koti-ikävä on tunteita, fyysisiä oireita ja käyttäytymisen muutoksia, kulttuurista kaipausta ja hiljaisuutta. Edellä kuvattuja koti-ikävän ulottuvuuksia tarkastelen lähemmin seuraavissa alaluvuissa.

5.1.1 Koti-ikävä tunteina – huoli perheestä

Lähtömaahan jääneet ihmiset, perhe ja muut läheiset ovat alati yksin tulleiden mielessä. Epätietoisuus ja huoli lähtömaahan jääneen perheen tilanteesta ja voinnista vaivaavat yksin maahan tulleita lapsia ja nuoria. Huoli, suru ja murhe perheeseen liittyen nousivat kaikissa haastatteluissa esiin ikään kuin koti-ikävän synonyymeina ja yksin tulleiden arkea ja ajattelua läpäisevänä tilana, mikä on linjassa useiden yksin tulleita koskevien tutkimusten (mm. Björklund 2015; Helander & Mikkonen 2002; Lähteenmäki 2013) kanssa. Tästä näkökulmasta käsin *koti* on yhtä kuin merkitykselliset ihmissuhteet eli esimerkiksi perhe ja läheiset, ja koti-ikävä on surua tuon kodin menetyksestä. Seuraavat aineistokatkelmat kuvaavat tuota jatkuvaa huolta ja koti-ikävän suuntautumista perheeseen.

No heillä on niinku jatkuva huoli siitä perheestä, jos heillä siis on perhe kotimaassaan..Kaikillahan ei oo..välttämättä vanhemmat elossa. Tai..Ni heil on

huoli siitä perheestä, tai vaikka vanhemmat ei ois elossa, ni sisaruksista ehkä huoli.. - Haastattelu 2

No tietenki semmosta niinkun perheen kaipausta ja toisaalta he on huolissaan siitä perheestä, joka on mahdollisesti kadonnut matkalla tai tota..No ykskin perhe..heidät erotettiin, jotenki joutu eroon jo siinä jossain Turkin rajalla, ja sit sen jälkeen hän ei tienny yhtään et missä perhe on, kunnes sai sit tietää, et heidät on palautettu sinne kotimaahan ja sit hän on yksin täällä, et huoli niinku niist olosuhteista missä se perhe on, ja toive, että sais perheen tänne, mukaan. - Haastattelu 3

Viimeisimmässä aineistokatkelmassa haastateltava kuvaa, kuinka epävarmuus perheen tilanteesta ja tieto lähtömaan olosuhteista synnyttävät huolen, jota yksinäisyys korostaa. Koti ei tässä ole fyysinen asuinpaikka, vaan tutut ja turvalliset ihmiset jotka luovat *kodin tunnun* (vrt. Kauko 2018). Katkelmassa tulee esiin, kuinka lähtömaa itsessään ei enää tunnu kodilta, jonne haluaisi palata. Sen sijaan lähtömaa kotina ja kontekstina *kodin tunnulle* on ikään kuin menetetty siellä vallitsevien, vaarallisten olosuhteiden vuoksi. Näin koti fyysisenä asuinpaikkana lienee menetetty lopullisesti, kun taas koti ihmisinä ja muina merkityksinä vielä on olemassa. Toiveena ei niinkään ole päästä perheen luokse sinne, missä perhe on, vaan saada perhe luokse Suomeen ja turvaan.

Fisher (1989) on todennut, että koti-ikävään liittyy pakonomaista *kodin* ajattelua ja toiveita *kotiin paluusta*. Aineistossani toiveita kotiin paluusta, ainakaan konkreettisesti, ei tullut esiin, mikä on toisaalta ymmärrettävää ottaen huomioon ne olosuhteet, joista yksin tulleet ovat paenneet. Kuitenkin toiveet perheenyhdistämisestä, joita vaikutti aineistoni perusteella olevan monella yksin maahan tulleeella nuorella ainakin jossakin vaiheessa, voi mieltää toiveiksi kotiin paluusta käänteisessä mielessä.

Perheenyhdistämisen voi siten nähdä ikään kuin kodin tulemisena luokse. Kotoutumisen kannalta tämä on huomioonotettava seikka, mitä pohdin tarkemmin yhteenvetoluvussa.

Perhettä ja vanhempia ikävöitiin, vaikka perhettä ei enää olisi ollut elossa. Perheen tarjoaman tuen, turvan ja lohdutuksen puuttuminen nähtiin oleellisena. Tällöin nuori joutuu turvautumaan viranomaisten ja muiden tahojen tarjoamaan tukeen, apuun ja neuvoihin. Viranomaisten ja muiden ammattilaisten kyky paikata perhettä elämänohjeiden antajana ja ymmärtävän lohdutuksen tarjoajana kuitenkin näyttäytyi kyseenalaisena. Perhe näyttäytyy lohdutuksen ja tuen lähteenä haastavissa tilanteissa ja

koti-ikävän ajateltiin korostuvan vaikeina hetkinä, esimerkiksi silloin, kun nuori saa kuulla huonoja uutisia lähtömaastaan. Tässä ajatus perheen merkityksestä jäsenilleen *identiteetin peilinä ja muutoksen puskurina* (vrt. Alitolppa-Niitamo 2005, 45)

konkretisoituu. Seuraavissa aineistokatkelmissa kuvataan perheen merkitystä tuen, turvan ja lohdutuksen resurssina. Ensimmäisessä katkelmassa kerrotaan, kuinka neuvoja ja elämänohjeita haetaan perheen puuttuessa esimerkiksi tulkilta, jolta saatetaan kysyä esimerkiksi sopivasta iästä seurustelun aloittamisen suhteen.

Riitta Eriksson (2013, 5) on yksin tulleiden kokemuksia Ruotsissa tutkittuaan todennut, että erityisesti maahanmuuton alkuvaiheessa yksin tulleet hakeutuvat tekemisiin oman kulttuuri- ja kielitaustan jakavien henkilöiden kanssa hakiessaan tuttuutta ja turvaa tuntemattomassa tilanteessa. Yksin tulleet kiinnittävät huomiota etnisyydestä kertoviin tunnusmerkkeihin, kuten tietynlaiseen pukeutumiseen ja kieleen, ja saattavat turvaa hakiessaan pyrkiä kontaktiin myös tuntemattomien kanssa. Tätä taustaa vasten yksin tulleiden kohonnut riski joutua ihmiskaupan tai muunlaisen hyväksikäytön kohteeksi (Piitulainen 2016, 14) on ymmärrettävä heidän ollessaan pakotettuja hakemaan turvaa perheen puuttuessa muilta tahoilta.

No siis perhe tulee ykkösenä mieleen että mun mielestä ikävä voi olla vaik sitä perhettä ei enää olis ees olemassa..et tosi vahvasti sellanen että ois ne vanhemmat jotka sanois myös auktoriteetin äänellä joskus asioita, koska nyt niinkun joutuu turvautumaan niinkun ihan kaikkiin tahoihin mitä tulee, et tulkilta saatetaan kysyy, et hei et millon on ok, et mulla on tyttöystävä, tai silleen et tarvii just niin vahvasti sitä aikuista. Niin totta kai niinku perhettä. Ja sit jos non ollu sisaruksia paljon, niin niitä sisaruksia ikävä. - Haastattelu 4

Tai se just et jos sä oot kokenu jonku menetyksen, et sä kuulet et sun hyvä ystävä siellä lähtömaassa on kuollu..ja kaikki tollanen niin, totta kai niinä hetkinä sä niinku erilailla ehkä myös ikävöit sitä niinku omaa perhettä tai mikä on viel jäljellä mahdollisesti vielä siellä. Ja tarvitset sellasta tukea niinku heiltä, mitä he voi ehkä ymmärtää eri lailla, ku et joku täällä Suomessa voi ymmärtää. Koska täällä kauheen monella ei oo kokemusta mistään pommi-iskuista. - Haastattelu 4

Huoli ja koti-ikävä kuvattiin vaikeimpana silloin, kun perheen tilanteesta ei ollut minkäänlaista tietoa. Näin saattoi olla niissä tilanteissa, kun lapsi tai nuori oli joutunut eroon perheestään pakomatalla tai jos perheeseen ei yhtäkkiä saatu yhteyttä.

Yks pahimpii juttui on myös se tietämättömyys, et sit ku et tiedä, missä sun perhe on, et tiedä onko he elossa, onks heille tapahtunu jotain, ni sen kanssa

kamppailu myös, et monesti vois olla helpompi jopa tietää, et okei, ne on kuollu ja sitte lähtee prosessoimaan sitä asiaa ku se tietämättömyyden kans eläminen on tosi raastavaa et silloin sä käyt just niitä kaikkia eri skenaarioita koko ajan mielessäs. - Haastattelu 4

Erityisesti äidin ikävöiminen nousi haastatteluissa esiin. Äidin roolin perheessä ja äidin puuttumisen nähtiin olevan merkittävä seikka, kun taas maininnat aineistossa erityisesti iseihin liittyen olivat vähäisiä. Tämän olen tulkinnut niin, että äidin puuttuminen edustaa perustavanlaatuista turvattomuutta, yksinäisyyttä ja menetystä, kun taas isän puuttuminen on saattanut olla luonnollisempi, tavanomaisempi, totutumpi ilmiö yksin tulleiden elämässä jo ennen lähtöä. Fisher (1989) pitää koti-ikävän kehittymisen kannalta merkityksellisenä kiintymyssuhteesta (attachment figure) eroon joutumista, mikä koetaan menetyksenä, joka laukaisee surun. Näin koti-ikävän voi ymmärtää olevan surureaktio, joka syntyy perustavanlaatuisesta kiintymyssuhteesta erossa olemisesta.

No yleensä ne näyttää sen (ikävän) semmosena suruna, et ne itkee sitä. Et jos mä vaikka kysyn niiltä äidistä, niin sit se itku tulee siinä vaiheessa kun tulee ne muistot siitä äidistä esille. - Haastattelu 1

Ja jotenki se on tullu tässä työssä nähtyä, että eri tavalla noissa monessa kulttuurissa kunnioitetaan vanhempia, verrattuna mitä täällä Suomessa, et monille pojille...niille 16 17 vuotiailleki äiti on tosi tosi tärkeä ja äitiä ikävöidään paljon, et se on... ja kunnioitetaan, että eri tavalla..mä en osaa kuvailla sitä, sen vaan sitte on havainnut, et näin se on. - Haastattelu 2

Huolen sävyttämään koti-ikävään saattaa yksin tulleiden kohdalla liittyä myös stressi siitä, ettei nuori pysty täyttämään velvollisuuksiaan perhettään kohtaan. Kyvyttömyys huolehtia perheestä ja auttaa heitä huolimatta omasta ”etuoikeutetusta” asemasta, siitä, että on päässyt turvaan lähtömaan oloista, voi aiheuttaa syyllisyyden ja häpeän tunteita. Nuori on saatettu lähettää yksin matkaan, koska on ajateltu tämän siten turvaavan perheen toimeentulon ja kenties joku päivä mahdollistavan perheen muuttamisen perässä. Todellisuus, josta yksin tullut itsensä löytää, ei välttämättä useinkaan vastaa niitä odotuksia ja toiveita, joita hänellä itsellään ja perheellä ennen lähtöä on ollut. Pettymys omaan tilanteeseen, jossa toimijuuden, vaikuttamisen ja vastuunkannon mahdollisuudet näyttäytyvät rajoittuneina, on haastattelujen perusteella yleinen ilmiö yksin tulleiden tilanteissa.

Kyllähän näin on että tää nuori ni oireilee kyllä hirveen voimakkaasti että se on huoli perheestä ja sitten kun ne ei täältä käsin ei..mitään pysty auttamaan millään lailla ni se sitten niin tota tää stressaa kans kovasti...- Haastattelu 5

Kun ne miettii sitä perhettä ja..sitte siinä jossain vaiheessa voi olla paine siihen perheenyhdistämiseen, et sieltä ehkä voi tulla vanhemmilta että etkö sä nyt voi tehdä mitään sille et se perheenyhdistämisiä etenis..Mut ku nuori ei voi tehdä mitään eikä hän sillee voi vaikuttaa siihen. - Haastattelu 2

Ja se, mikä näillä just on, että moni niistä kuitenkin kantaa niinku sen vastuun siitä perheestä, et ne on saattanu ehkä olla, et jos on isovelji tai isä menehtynyt, ni he on sekä taloudellisesti että sosiaalisesti vastuussa äidistä ja sisaruksista. Ja se vastuu jatkuu myös täällä, että eihän se lopu siihen, vaikka ne lähtee kotimaastaan, et samalla tavalla ne kokee sen vastuun täällä, vaik niillä ei sitä fyysisesti oo, mut se on kuitenkin se kokemus, mikä niillä on, et he on vastuussa.- Haastattelu 1

Pohdittaessa yksin tulleiden kantamaa vastuuta perheestään idea transnationaalista perheestä (Bryceson & Vuorela 2002, 3) on ajankohtainen. Perheiden sisäiset rooliodotukset ja niihin kietoutuneet vastuut ja velvollisuudet eivät välttämättä lakkaa olemasta, vaikka perheenjäsenet eläisivät toisistaan erillään vapaaehtoisen siirtolaisuuden tai pakolaisuuden myötä (Baldassar 2007; Takeda 2012). Yksin maahan tulleet nuoret, jotka aineistoni perusteella usein ovat 16–17-vuotiaita poikia, ovat saattaneet usein jo lähtömaassaan olla vastuussa perheestään. Tuo vastuu saattaa jopa korostua uuden tilanteen myötä, ja perheellä voi olla suuret odotukset ”turvaan lähetetyn” nuoren suhteen. Vastuun ja velvollisuuksien täyttäminen transnationaalisissa perhetilanteissa ei kuitenkaan aina ole mahdollista, mikä voi aiheuttaa surun ja syyllisyyden tunteita (Takeda 2012, 22). Aiemmin mainitsemani *emotionaalisen transnationalismin* käsite viittaa siis transnationaalien yhteyksien emotionaaliseen ulottuvuuteen ja tunteiden virtaamiseen etäisyydestä huolimatta, ja toimii yksin tulleiden koti-ikävä luonnetta valaisevana käsitteenä.

Tutkimukseni aineiston perusteella näyttää siltä, että yksin tulleiden kohdalla koti-ikävä on kietoutunut monenlaisia tunteita, kuten syyllisyyttä, pettymystä ja häpeää, jotka liittyvät juuri rooliodotuksiin transnationaalissa perheessä. Atsushi Takeda (2012) on tutkinut Australiassa asuvien japanilaisten naisten siirtolaisuuteen liittämiä tunnekokemuksia. Takeda (2012, 25) kirjoittaa *transnationaalisesta tyttäryydestä* (transnational daughterhood), jolla hän viittaa transnationaalisesti ylläpidettyihin tyttären rooleihin, joihin liittyvien velvollisuuksien täyttämisen estyminen aiheuttaa

naisissa surua ja syyllisyyttä. Ajattelen, että samankaltainen käsite *transnationaalisesta poikuudesta* olisi perusteltua muodostaa tutkimukseni aineistosta nousseen tiedon perusteella koskemaan yksin maahan tulleiden nuorten roolia poikina vanhemmilleen. Jatkossa voisikin olla kiinnostavaa tutkia tarkemmin, mitä emotionaalinen transnationalismi yksin tulleiden kohdalla tarkoittaa.

5.1.2 Koti-ikävä fyysisinä oireina ja käyttäytymisenä

Haastateltavat kuvasivat yksin tulleiden koti-ikävää usein fyysisinä, somaattisina oireina ja heijastumina käyttäytymiseen, mikä on linjassa koti-ikävää (van Tilburg ym. 1996; Fisher 1989) ja yksin tulleita koskevien aiempien tutkimusten (esim. Mikkonen & Helander 2002; Wirsén 2017; Lähteenmäki 2013) kanssa. Koti-ikävä kuvattiin ikään kuin psykologisena häiriötilana ja sairauden kaltaisena tilana, jolla on somaattinen, kehollinen ulottuvuus. Koti-ikävän nähtiin esiintyvän unettomuutena, erilaisina kiputiloina, välinpitämättömyytenä, keskittymisvaikeuksina, aggressiivisuutena ja pahimmillaan itsetuhoisuutena. Seuraavissa aineistokatkelmassa ammattilaisten koti-ikävän fyysisiä ja käyttäytymiseen liittyviä ilmenemismuotoja korostava ”oirepuhe” tulee näkyviin.

Ne on niitä, psykosomaattisia oireita. Et nehän oireilee tosi paljon meiän nuoret just tämmösi. - Haastattelu 1

Kyllähän tää nuori joka täällä on ni oireilee hirveen paljon että tota se on aivan selvä asia, että se opiskelu ei tahdo mennä päähän sitten niin oppi. - Haastattelu 5

No..suurin osalla on ihan nää tyypilliset oireet eli masennusta, kipuja, vatsakipuja, päänsärky..sitten surullisuus ja sitten toisaalla on, että mua ei kiinnosta- asenne. - Haastattelu 6

Siellä se tulee se suru ja se koti-ikävä. Ja unettomuutena, et se valvottaa niitä tosi paljon. Et yleensä se on se, et univaikeuksia. Ja sit fyysisinä: mahakipua, migreeniä, päänsärkyä...- Haastattelu 7

Valtaosa nuorista oireili tavalla tai toisella; oli unettomuutta, ahdistusta, masennusta ja itsensä viiltelyä. Minulla oli tapana ottaa oireileva nuori autoon ja lähteä "terapia-ajelulle". Tämä oli hyvä purkautumiskeino - varsinkin kesällä. Haastateltavan jälkeenpäin lähettämä sähköposti

”Oireilun” katsottiin johtuvan sekä koti-ikävän voimakkuudesta sekä toisaalta kyvyttömyydestä koti-ikävän sanallistamiseen, jolloin ikävä ikään kuin työntyy esiin väkisin, joskus hallitsemattomalla ja tuhoisalla tavalla. Kyky tai kyvyttömyys tunnistaa ja sanallistaa tunteita, kuten koti-ikävää, nähtiin merkityksellisenä yksin tulleiden hyvinvoinnin kannalta. Sanallistaminen ja tunteiden tunnistaminen nähtiin voimavaroina koti-ikävän käsittelyn suhteen, kun taas kyvyttömyyden sanallistaa ikävää ja tunteita ajateltiin johtavan vaikeuksiin jatkossa esimerkiksi opiskeluissa ja kotoutumisessa ylipäätään. Seuraavissa katkelmissa pohditaan koti-ikävän purkautuvan käytökseen ei-suotuisilla tavoilla, koska tunteita ei ole pystytty muulla tavoin käsittelemään.

Jotkut pystyy sanomaan, ja se on hyvä, et jotkut pystyy itkemäänkin, ja et tulee niit tunteita jollakin tavalla esiin. Mut sitte joillekin se on tosi vaikeeta, ja sit ne voi purkautuu erilaisin tavoin fyysisenä reaktiona, et sä saat jonkun hyperventilaatiokohtauksen tai sit sill..aggressiivisuutena esimerkiks, et sit sä alat hakkaa seinii ja muuta tällasta et sä koitat jollain tavalla purkaa niitä tuntemuksias ja et ne tulee jotenki esille. Mut ei välttämättä just sellasta sanallista että osaisit kuvailla, et nyt mul on oikeesti tosi paha olo. - Haastattelu 4

Ja tota, kyllä se kai..ehkä se käyttäytymisessä sitten nii tota tulee ilmi, se ahdistus ja se ikävä että siinä aika ajoin sitten niin pinna pimahtaa ja saattavat rikkoo jotakin paikkoja ja se on sitten..ne ei silleen niin osaa käsitellä näitä asioita ja siinähän pitäis niin luoda semmoset..ohjaajan pitäis saada semmonen luottamuksellinen suhde, että pystyisi nuori kertomaan kaikista asioista ja ohjaaja ois sitte nii tota se enssijainen läheinen täällä.- Haastattelu 5

Aineistossa koti-ikävä nähtiin yksin tulleiden hyvinvointia ja terveyttä haastavana tilana, johon ajateltiin pystyttävän puuttumaan ja hoitamaan esimerkiksi terveydenhuollon palvelujen ja lääkkeiden keinoin. Haastattelemani ammattilaiset, riippumatta roolistaan yksin tulleille suunnatuissa palveluissa, kokivat toisinaan tarvitsevansa apua ja yhteistyötä terveydenhuollon puolelta kyetäkseen auttamaan yksin tulleita pakolaislapsia ja nuoria. Lääkäreiden ja psykologien osaamiseen nojaututtiin viimeistään silloin, kun oireet näyttäytyivät vakavina ja herättivät huolta. Toisaalta myös yksin tulleisiin useasti liitetyn traumataustan, jonka jokainen haastattelemani ammattilainen ikään kuin tunnusti, ajateltiin joskus itsessään olevan perusteena hoitokontaktille.

Et nuori kertoo mitä haluaa kertoa, ja sitte osa joilla on oikeesti ollu sellasta kunnon masennusta, niinku ihan diagnoosit ja näin, ni he on sitten voinu ehkä sen psykiatrisen sairaanhoitajan tai terapeutin kans käydä niitä asioita enemmän läpi, et sit se on ollu ehkä heillekki vapauttavampaa, et ei niille ihmisille jotka on siinä arjessa. - Haastattelu 2

Ja sitten lääkärin kautta psykologille tai ja jos on tarvis. Ja sitten lääkkeet meillä on käytössä. -Haastattelu 6

Ja sit niitä tuki..sitä tota..psykososiaalisen tuen mahdollisuutta mahdollisimman paljon. Et kyl ne tarvii, et kyl ne on hyötyny noista psykologipalveluista, et se pitäis olla automaatti kyllä kaikille. - Haastattelu 1

Joo, kyl mä näkisin, et enemmän tai vähemmän kaikil on jonkunlainen tarve ois ainakin psykologille. - Haastattelu 4

Aineistosta nousi jonkin verran esiin huoli kuntien erilaisista mahdollisuuksista tarjota yksin tulleille heidän tarvitsemiaan palveluita heidän saatuaan oleskeluluvan.

Turvapaikanhakuvaihe näyttäytyi mielenterveyteen liittyvien palvelujen saatavuuden suhteen parempana yksin tulleiden näkökulmasta, kun taas kuntiin siirtymisten myötä nuoret voivat joutua eriarvoiseen asemaan kuntien erilaisista resursseista ja käytännöistä johtuen. Turvapaikanhakuvaiheessa vastuu yksin tulleiden palvelujen järjestämisestä on valtiolla ja oleskeluluvan saamisen ja kuntaan siirtymisen jälkeen kunnalla (Työ- ja elinkeinoministeriö 2014).

Et meillä on on viikoittain käy meillä täällä traumaterapeutti tapaamassa aina tarpeen mukaan. Et ne toimii meillä täällä (paikkakunta) tosi hyvin. Mut sitte ku ne siirtyy, ku ne saa oleskeluluvan. Ne menee kunnan palveluun, ni sillontan ne on heikommat ne palvelut. - Haastattelu 1

Aineistossa nousi esiin yksin tulleiden skeptinen ja jokseenkin kielteinen suhtautuminen esimerkiksi psykologin vastaanotolla käymiseen, minkä uskottiin johtuvan erilaisista mielenterveyteen liittyvistä tabuista ja mielenterveydenhäiriöihin liitetystä stigmasta tietyissä kulttuureissa. Haastateltavat ajattelivat hankaluuden motivoida yksin tulleita hoitamaan mielenterveyteen liittyviä haasteitaan johtuvan esimerkiksi mielenterveysongelmiin liittyvän häpeän pelosta. Aineiston perusteella yksin tulleet saattavat jättää käyttämättä heille tarjottuja mielenterveyspalveluita, sillä niissä piilee riski ”hulluksi” leimaantumiseen toisten yksin tulleiden ja ”maanmiesten” keskuudessa. Myös tulkkivälitteisyys sai kyseenalaistamaan mielenterveyspalvelujen tarjoaman avun onnistumista. Tulkin roolilla nähtiin olevan merkitystä vuorovaikutuksen suhteen.

Seuraavat katkelmat kuvaavat tätä mielenterveyteen ja mielenterveyspalvelujen käyttöön liittyvää ristiriitaista suhtautumista.

Kyllähän niitä aika paljon niitä nuoria terapiassa kävi tuolla vastaanottokeskuksissa ku olin niin tuota. Täällä (yksityinen lääkäriasema) käytiin ja sitten...meidän nuoria kanssa. Mut siinä on sitten niin se häpeä, se kulttuurinen sitten leima. Luulevat, että heidät leimataan hulluiksi. Et se on aika voimakkaana. Et ne ei ehkä sitten niin tota ole valmiita ottamaan sitä ammatillista apua ja terapiaa. Ja sitten jos sinne menee, se on ongelma, koska tulkki on siinä välissä. Ei siinä pysty silleen sitä suhdetta luomaan, ku siinä on tulkki.- Haastattelu 5

Jos ne saa sitä apua siinä vaiheessa jo, kun ne on turvapaikkaprosessissa, niin se on paljon helpompi motivoida ne myös sit siihen jatkoon perheryhmäkodin puolella. Et sillen niillä ei oo niitä ennakkokäsityksiä ja..koska niillä kuitenkin on se ajatus siellä, että on hullu ku käy psykologin luona. Et se jotenki vahvistuu vielä sit siellä ku sä oot jo kunnan palveluissa...ja siel on niitä muita sitte..maanmiehiä jotka on aika kärkkäitä sitte kommentoimaan jos joku käy psykologin luona esimerkiks.- Haastattelu 7

5.1.3 Koti-ikävä kulttuurisena kaipauksena

Koti-ikävä näyttäytyi aineistossa myös yksin tulleiden omaan kulttuuriin ja lähtömaahan liittyvien piirteiden, tapojen ja elämäntavan ikävöintinä, mitä nimitän *kulttuuriseksi kaipaukseksi* Roberta Rubensteinin (2001, 5) käsitteen *cultural mourning* inspiroimana. Tutkimuksessani koti-ikävä kulttuurisena kaipauksena liittyy yhteisöllisesti jaetun elämäntavan menetykseen. Koti-ikävän kohteena kulttuurisessa kaipauksessa ovat tiettyyn maantieteelliseen paikkaan sijoittuvat konkreettiset maisemat, hajut, maut ja äänet, sekä toisaalta myös kulttuuriin liittyvät (mielen)maisemat, yhteisesti jaetut arvot, tavat ja traditiot. Myös Fisher (1989) on tunnistanut elämäntavan katkeamisen yhdeksi koti-ikävän ulottuvuudeksi. Tästä näkökulmasta koti-ikävää selitetään ahdistuksella ja epämukavuuden tunteilla, joita koetaan, kun aiemmat rutiinit, tavat ja tottumukset muuttuvat uudessa tilanteessa käyttökelvottomiksi. Emirbayerin ja Mischen (1998) toimijuuden ulottuvuuksien valossa tämä tarkoittaisi sitä, että iteraatio eli toisteinen toimijuus ei ole ongelmaton, vaan yksilö joutuu muokkaamaan ja sopeuttamaan toimintaansa käsillä olevan tilanteen mukaisesti. Mikäli tuo sopeutuminen ei onnistu, voi yksilö kokea ahdistusta tilanteesta.

Yksin tulleet ovat usein lähtöisin yhteisöllisistä kulttuureista, joissa perheen ja suvun merkitys on korostunut suhteessa yksilöön. Yhteisöllisissä kulttuureissa yksilö nähdään ensisijaisesti yhteisönsä, sukunsa ja perheensä edustajana, toisin kuin niin kutsutuissa individualistisissa kulttuureissa, joissa yksilöllisyyden huomiointi on usein ensisijaista. Aineistossa nousi esiin, kuinka tausta yhteisöllisessä kulttuurissa elämisestä voi korostaa niitä yksinäisyyden, tyhjyyden ja koti-ikävä kokemuksia, joita yksin tulleet kokivat perheen puuttuessa uudessa ympäristössä.

Seuraavat aineistokatkkelmat valaisevat yhteisöllisen kulttuurin ja yksilöllisen kulttuurin yhteentörmäyksen seurauksia ja merkitystä koti-ikävä, yksinäisyyden ja tyhjyyden tunteen kokemisen suhteen yksin tulneiden kohdalla. Ensimmäisessä aineistokatkkelmassa perheen puuttumista kuvataan aukkona, joka ei umpeudu huolimatta uuteen ympäristöön sopeutumisesta ja itsenäistymisestä. Toinen aineistokatkkelma taas toimii esimerkkinä siitä, kuinka yksin tulleet saattavat kokea suomalaisessa yhteiskunnassa suhteellisen tavalliset arkielämään ja sen järjestämiseen liittyvät käytännöt vieraina ja yksinäisyyttä tuottavina verrattuna omaan aiempaan kokemukseensa yhteisöllisessä kulttuurissa, esimerkiksi asumisjärjestelyistä.

Sit siin on taas se toinen puoli että nehän on.hirveen...tulee yhteisöllisistä kulttuureista, joissa se perhe on hyvin keskeinen, ja ovat riippuvaisia siitä perheestä aina. Ja niistä läheisistä. Et ihan varmasti niillä on se, niillä tulee se iso aukko siinä kuitenkin. Et vaikka ne kuinka itsenäistyy ja sopeutuu ja integroituu täällä. Mut kyl se on se perhe kuitenkin. Se on...sil on iso merkitys niille. Et niillä ei oo sitä perhettä. - Haastattelu 1

Ja sit jotenki se yhteisöllisyys tosi vahvasti, et monii nuorii esimerkiks pelottaa nukkuu yksin, vaik tääl kokee niinku et jes, sul on oma huone, tosi ihana asia, ni ne on silleen et ei, ei he halua olla yksin, et ei he saa unta ku jos he on yksin huoneessaan. Et on tottunut niin vahvasti siihen, et on se ehkä koko suku siin samassa talossa tyyltiin tai näin. Et sellanen yhteisöllisyys tosi niinkun vahvasti, mikä valitettavasti Suomes ei kyl oo niin vahva se kulttuuri.- Haastattelu 4

Yhteisöllisen elämäntavan ikävöimisen ohella koti-ikävä suuntautui konkreettisiin asioihin, kuten kieleen ja ruokaan. Ne voivat myös toimia ikävää helpottavina ja lohtuina silloin, kun on mahdollista esimerkiksi katsoa elokuvaa tai ohjelmaa omalla kielellä, kuunnella omaa musiikkia tai laittaa sellaista ruokaa, johon on kotona lähtömaassa tottunut. Ruoalla on vahva symbolinen ja emotionaalinen merkitys, ja sen

kautta on ikään kuin mahdollista olla yhteydessä kodiksi miellettyyn paikkaan ja tuoda kodin tuntua vieraaseen tilanteeseen (myös Kara 2016, 231–232; Brown 2011;235).

Ja se ruoka on kans kyl sellanen, että.. perheryhmäkodissahan..nuoret, tai siellä tehään ite ruoka, et se ei tuu mistään laitoksesta..et he kyl niinku haluuu..toivovat vaik ohjaajilta et riisiä laitetaan, eikä sitä suomalaista perunaa, et peruna on ihan niikun aika monelle nou nou, että se niinku...se on heille hirveen tärkeä.. ja sitte niinku he tykkää laittaa...ku viikonloppuna nuoret ite tekee siellä ruoan ni he tykkää laittaa sit sitä..- Haastattelu 2

Et se ei vaan se ruoka, et sä saat ravintoo. Vaan myös tietty tuttuus. - Haastattelu 3

Haastateltavat ajattelivat koti-ikävän korostuvan erityisesti uskonnollisesti tai kulttuurisesti merkittävien juhlien aikaan. Koti-ikävän arveltiin korostuvan niissä hetkissä, koska aiemmin niitä on ollut tapana viettää perheen ja läheisten kesken. Uskonnolla nähtiin olevan koti-ikävää jollakin tapaa lievittävä vaikutus, ja sen katsottiin olevan yhteydessä oman identiteetin ylläpitoon ja jatkuvuuden säilyttämiseen muutoksessa. Kuitenkaan aina uskonnon harjoittamista esimerkiksi paastoamalla ei pidetty mahdollisena ja nuorten pyrkimys harjoittaa uskontoaan miellettiin jonkinlaiseksi konfliktinlähteeksi nuorten ja ammattilaisten välillä. Seuraavissa aineistokatkelmassa pohditaan uskonnon ja uskonnonharjoittamisen merkitystä koti-ikävän, identiteetin ja selviytymisen kannalta.

Mä voisin kuvitella, et kun on juhlapyyhiä, tai heidän id-juhla, muslimeilla, et ku he on sitä perheen kans juhlinu, ni silloin varmaan ois tärkeä...tärkeä olla perheen kanssa...tai tulee se ikävä varmaan siihen. - Haastattelu 2

Ramadan on aina iso taistelu meidän ja nuorten kanssa. kun se on niin tärkeä kulttuuri ja heille se on..kaikilla on hyvä muistoja ja he haluavat se pitää. mut tässä Suomessa se on vähän hankala ja..eli ne kulttuurierot, niitä he ikävöivät. - Haastattelu 6

H7: Tietyl tapaa siis just sellast niinku et mitä on jotain tavallaan viel niinku omaa mihin voi tarttua kiinni...Ja kylhän jotkut siis käy hyvin säännöllisesti niinku moskeijassa ja..T: Nii et se voi olla sellanen selviytymiskeino..H7: Jotenki sen myös huomas, et jotkut veti ihan äärimmilleen sen niinku..no siis silleen tunnollisesti sen ramadanin ajan, et näytti kyl niinku niin riutuneilta ja silleen että..Ett mietti kyl, et mikä se on enää mikä on tervettä, et pitää sen toisen hengissä, mut sit sä et kuitenkaan tavallaan saa moralisoida sitä. - Haastattelu 7

Ni Raghallaigh ja Gilligan (2010, 228–229) ovat todenneet jatkuvuuden tunteen ylläpitämisen olevan tärkeä selviytymisstrategia yksin tulleille. Muutoksista huolimatta tietty samuus menneisyyden ja nykyhetken välillä ja mahdollisuus pitää siitä kiinni helpottavat eheän minäkuvan säilyttämistä. Mahdollisuus etnisen ja kulttuurisen identiteetin vaalimiseen voi Ni Raghallaighin ja Gilliganin mukaan lieventää muutoksista aiheutuvaa pelon ja menetyksen tunnetta. Jatkuvuuden ylläpitämisen kannalta oleellista on heidän mukaansa kontakti muihin samasta kulttuuritaustasta oleviin sekä mahdollisuus käyttää omaa kieltä, syödä kulttuurisesti tuttua ruokaa sekä harjoittaa omaa uskontoa.

5.1.4 Koti-ikävä hiljaisuutena

Lähes yhtä usein kuin koti-ikävän katsottiin tulevan jollakin tapaa ulos, sanoitetuksi tai näyttäytyvän erilaisilla muilla ulkoisesti havaittavilla tavoilla, toivat haastateltavat esiin myös koti-ikävästä vaikenemisen ja sen näkymättömyyden yksin tulleiden kanssa työskennellessä. Puhumattomuus koti-ikävästä ja ylipäättään vaikeista asioista, kuten menneisyyden kokemuksista, oli tavallista. Tuota puhumattomuutta, hiljaisuutta ja näkymättömyyttä selitettiin eri tavoin. Huolimatta koti-ikävään liittyvästä hiljaisuudesta, sen olemassaoloa harvoin kyseenalaistettiin, vaan puhumattomuuden syitä nähtiin olevan luottamuksen ja kielitaidon puute, kulttuurisesti erilaiset tavat puhua tunteista, yksityisyyden puute, vertaisten suojeleminen kuormitukselta sekä tarkoituksellinen, ”funktionaalinen” hiljaisuus.

Seuraavissa aineistokatkelmassa pohditaan koti-ikävästä puhumisen ja luottamuksen välistä suhdetta. Luottamus nähdään edellytyksenä koti-ikävästä ja vaikeista asioista puhumiselle, ja toisaalta luottamuksen rakentaminen yksin tulleiden ja ammattilaisten välille ei näyttäytyä itsestäänselvytenä. Luottamuksen syntymiseen yksin tulleiden kohdalla ajatellaan vaikuttavan aiemmin koettu epäluottamus viranomaisia ja muita tahoja kohtaan. Luottamuksen syntyminen edellyttää haastateltavien mielestä ennen kaikkea aikaa, ajan antamista ja läsnäoloa. Merkitystä ei vaikuttaisi olevan sillä, mikä rooli kullakin ammattilaisella virallisesti, palvelujärjestelmän näkökulmasta yksin tulleen elämässä on, vaan enemmänkin on kyse ajan antamisesta ja ajan ottamisesta, kuuntelemisesta ja laskeutumisesta.

Sehän just näillä nuorilla on niinku pidempi prosessi useimmiten, että se luottamuksen rakentaminen, et ei tuu ihan kertaheitolla yhdellä tapaamisella, vaan esimerkiksi viranomaisiin justiinsa saattaa olla lähtömaassa niinku tosi huonot kokemukset, että ei oo niinkun minkäänlaista luottamusta. Nii jos sä pystyt jonkunlaisen luottamussuhteen rakentamaan ni se vie oman aikansa..- Haastattelu 7

Ku sul on vaan se luottamus sen nuoren kanssa, et pysyy puhumaan aika paljonkin niinkun sitte fiiliksiä. - Haastattelu 4

Ni sellasis tilanteissa lähinnä mun mielest on tärkeitä, et antaa just sen ajan, antaa sen nuorelle ajan, ja osaa itekin antaa itelleen ajan et ottaa niinkun rennosti, eikä silleen et noni, nyt mul on viis minuuttii sulle aikaa et anna tulla, koska ei silleen niinku tietenkään niinku pääse mihinkään. Vaan et on ensinnäkin ajallisesti aikaa istua alas ja kuunnella oikeesti, mitä sil toisella on asiaa, ja sit tietenkin siin pitää olla se luottamussuhde jollain pohjalla. - Haastattelu 4

H6: Ehkä se vaatii aikaa, koska tässä kaikki on uusi, uusi ihminen, uusi kieli ja..ehkä on vähän vaikeaa puhua suomen kielellä, koska se suomen kieli alussa vielä on aika heikko, on vaikea ilmaista että minulla on ja..H:..ja miltä se tuntuu. H6: just niin, tunteet on vaikeita. ja..mut sitten ehkä sekin, että he eivät vielä luota, se vaatii aikaa.- Haastattelu 6

Krister Björklund (2015,16–17) on kirjoittanut turvapaikanhakuprosessia ja ylipäätään yksin tulleiden elämää, ihmissuhteita ja toimintaa läpäisevästä epäluottamuksen kulttuurista. Epäluottamus värittää vuorovaikutussuhteita moneen suuntaan: toisaalta viranomaiset osoittavat epäluottamusta yksin tulleita kohtaan epäillessään heidän perusteitaan turvapaikalle ja toisaalta taas yksin tulleet osoittavat epäluottamusta viranomaisten suuntaan. Sisäistynyt epäluottamus voi siten haastaa ammattilaisten ja yksin tulleiden välistä vuorovaikutusta, sekä vaikeuttaa myös uusien ihmissuhteiden solmimista (myös Kohli 2011; 2006a).

Vaikenemisen voi mieltää tuon epäluottamuksen ilmaisuna, kun yksin tulleet välttelevät puhumasta asioista, joiden pelkäävän vaikuttavan saamiinsa turvapaikkapäätöksiin. Voi myös olla, että yksin tulleita on ohjeistettu olemaan puhumatta tietyistä asioista ulkopuolisille. Myös Ni Raghailighin ja Gilliganin (2010) tutkimuksessa yksin tulleista irlantilaisessa kontekstissa on tuotu esiin epäluottamus (distrust), joka juontaa juurensa aiempiin kokemuksiin viranomaisista, ja aktivoituu uudessa epävarmuuksia sisältävässä tilanteessa, jossa heidän selviytymisensä ja mahdollisuutensa tulevaisuuden suunnitteluun ovat vaakalaudalla.

Toisin kuin ehkä voisi kuvitella, ryhmä- ja perheryhmäkodeissa asuvat nuoret eivät aineistoni perusteella jaa koti-ikävän kokemuksia keskenään. Huolimatta vertaisuudesta ja siitä, että monella yksin maahan tulleella on takanaan samankaltaisia kokemuksia kodin ja perheen menettämisestä, nuoret pitävät tunteensa itsellään. Ammattilaisten näkemyksen mukaan perheryhmäkodeissa syntyy ystävyys-suhteita ja yhteisöllisyyttä, mutta omilla vaikeilla asioilla ei haluta kuormittaa muita, koska kaikilla on omat surunsa.

Mutta se että puhuuko ne siitä koti-ikävästä keskenään, niin mä en usko et ne puhuu, koska tota, ne kokee jotenki, ainaki mitä mä oon jutellu niitten kans, että ei viitti koska niillä muilla on sama ongelma. Niin ne ei halua tavallaan niinku rasittaaakaan toisia.- Haastattelu 1

Mä mietin että tos oli nytte loppukesästä oli yhdellä nuorella kuollut toinen vanhempi ja sitten niniku siitä keskusteltiin hänen kans, se oli omaohjaaja ja sosiaalityöntekijä ja hänen edustaja paikalla ja sit siinä kysyttiin häneltä että ootsä puhunu muille nuorille et sulla nyt kuoli tää..Ni eihän ollu halunnu siitä puhua muille..vaikka muilla on samantyyllisiä kokemuksia..tai samanlaisia kokemuksia..et et ei he ei välttämättä niinku jotenki haluaa jakaa tollasia ikäviä kotimaasta tulleita uutisia toistensa kanssa. - Haastattelu 2

Sitten myöski aina vaikka niil on tosi lojaalit ne kaverisuhteet, että kaikki nuoret on keskenään tosi silleen tiiviisti yhdessä, ja siin tulee ihan uskomattomii sellasii veljellisyiden kokemuksii esimerkiks, mut silti ei haluta niit kavereita kuormittaa niillä omilla asioilla, koska kaikki kokee et okei, jokaisella on ne omat murheensa ja näin..niin ei haluta niillä omilla huolilla sitten niit kavereita kuormittaa. - Haastattelu 4

Vaikeista aiheista puhumattomuus ja tunteista vaikeneminen liitettiin myös osassa haastatteluita kulttuuriin. Haastateltavat pohtivat eri kulttuureissa olevan erilaisia, joskus vältteleviä tapoja suhtautua tunteiden ilmaisemiseen ja niiden jakamiseen toisten kanssa. Ajateltiin, että koti-ikävästä ei puhuttu, koska esimerkiksi lähtömaan perheessä ei ollut totuttu puhumaan ylipäättään tunteista, ja toisaalta siksi, että kulttuurisesti ei ole sopivaa huolestuttaa muita puhumalla tunteistaan. Nämä kulttuuriset erot tunteiden ilmaisun suhteen voivat siten selittää myös sitä, miksi koti-ikävän kokemuksia tai huonojen kotimaan uutisten aiheuttamaa surua ja huolta ei jaeta vertaisten kanssa. Voi myös olla, että omia murheiden jakamiseen ja lohdutuksen etsimiseen muilta nuorilta vaikuttavat vertaisyhteisössä muodostuneet roolit. Esimerkiksi jos on tottunut olemaan ”lohduttaja” voi ”lohdutettavan” roolin toteuttaminen olla vaikeaa. On myös

muistettava, että pelkkä yhteisasuminen ei automaattisesti tarkoita läheisiä ja vastavuoroisia suhteita. (kts. Onodera & Peltola 2016, 30.)

Ehkä myös niinku voi olla kulttuurisesti silleen, et ei... voi olla et ei halua huolestuttaa aikuisia ni sit ei ehkä kerro joistain vaikeista asioista, pitää ne sisällään.. - Haastattelu 2

Että miten sä pystyt sanottamaan sun fiiliksiä esimerkiksi, et joillakin...et sä osaa yhtään puhua...tullaan sellasesta kulttuurista missä ei välttämättä puhuta tunteista juurikaan, jotku ei ehkä ikinä ees omassa perheessään oo puhunu sellasista asioista, mitä täällä pitäis pystyy tietyl taval kuvailemaan, et sä jaksat sen arjen.- Haastattelu 4

Vaikeneminen ja hiljaisuus koti-ikävän suhteen voi olla myös tietoinen, funktionaalinen valinta ja ikään kuin keino selviytyä ja mennä eteenpäin. Selviytyminen liittyy sekä omien tunteiden kanssa elämiseen (coping) että toisaalta oman tulevaisuuden ja mahdollisuuksien varmistamiseen epävarmassa tilanteessa, jossa maahanmuuton sääntelyn lainalaisuudet ja kiristyneet käytännöt (mm. Kuusisto & Korjonen-Uusipuro 2018; Björklund 2015, 16–17) voivat saada aikaan näköalattomuuden tunteita, kun elämän jatkuvuus on uhattuna esimerkiksi lyhyiden oleskelulupien vuoksi. Myös Ni Raghallaigh ja Gilligan (2010) ovat tutkimuksensa perusteella todenneet tunteiden tukahduttamisen olevan yksi yksin tulleiden käyttämistä selviytymisstrategioista. Heidän mukaansa yksin tulleet välttelevät menneisyydestä, mutta myös vaikeasta nykytilanteesta puhumista tukahduttaakseen vaikeita tunteita ja ajatuksia. Tukahduttaminen voi olla tehokas keino traumaista selviytymiseksi lyhyellä tähtäimellä, mutta pidemmän päälle näin ei välttämättä ole. (Ni Raghallaigh & Gilligan 2010, 230–231.)

Hiljaisuus ja vaikeneminen voidaan nähdä monin tavoin. Ne voivat olla suojaavia, luonnollisia reaktioita traumaattisiin kokemuksiin tai autonomisuuden ja toimijuuden ilmauksia tilanteissa, joissa yksin tulleet muutoin ovat enemmänkin toiminnan ja hallinnan kohteina. Toisaalta vaikeneminen menneisyyteen liittyvistä tai menneisyydestä muistuttavista tapahtumista voi myös yksinkertaisesti kertoa halusta mennä eteenpäin ja keskittyä nykyhetkeen. (Björklund 2015, 16–17; Kohli 2006a.) Vaikenemisen voi tulkita myös vastapuheena, keinona ilmentää omaa toimijuutta ja kyseenalaistaa kategorisointeja (Juhila 2004, 29). Omassa aineistossani pohdittiin tunteiden tukahduttamisen olevan ensisijaisesti selviytymiskeino, vaikkakin melko

lyhytkantoinen sellainen, ja vaikeista asioista ja tunteista puhumista pidettiin parempana ratkaisuna.

Nii, et selviytyy päivästä toiseen ja jotain. Keskittyy niihin iloiseihin asioihin muitten kanssa, et ei halua avata sitä niinku syvemmältä itteensä tavallaan..-
Haastattelu 2

Ja tota kyllähän siellä sitten on semmosia selviytyjiä että sitä ikävää ei silleen näy. - Haastattelu 5

Itte mä aattelen..ett mulle se ainakaan ollu yhtään vaikeeta ottaa sellasii asioita puheeks, mun mielest se on enemmänkin todella tärkeitä, et ne otetaan puheeks, koska se kannattelee myöskin niitä vähän siinä arjessa elämisessä, eteenpäin, ja sun pitää ihan turvata sellast..öö..se et toinen pysyy siin elämässä jollakin tavalla kiinni, nii se on vähän niinkun pakko ottaa esille sellasiiki kysymyksii, et hei, miten menee, miten sä jaksat..ja eihän ne oo esimerkiks sellasia ajatuksia sit että ei jaksais tätä elämää ja näin..ni se on mun mielest niinkun pakko. -
Haastattelu 4

H4: Ja sit joilleki tosiaan on tosi vaikee puhuu niist fiiliksistä, et ei välttämättä helpolla tuu kenenkään luokse..ja sit on edelleen joitakin niitä joil on se viranomais..niinku et aattele et me ollaan Migrin puolella ja pilataan heidän mahdollisuudet oleskelulupaun tai joku tällanen niinku sellanen mielen...T: Et mitä vähemmän puhuu ni sen parempi..H4: Joo joo joo, et jos mä sanon muutaman sanan ni mä selviin tälleen paremmin.- Haastattelu 4

Seuraavat aineistokatkkelmat mielestäni hienovaraisesti valaisevat aiempaa kuvaamaani yksin tulleiden, mutta myös ammattilaisten sisäistämää epäluottamuksen kulttuuria (Björklund 2015, 16–17) sekä funktionaalista epäluottamusta ja vaikenemista (distrust, kts. Ni Raghallaigh & Gilligan 2010, 231–232). Seuraavat aineistokatkkelmat kutsuvat myös kiinnittämään huomion yksin tulleiden toimijuuteen, joka näissä katkelmissa näyttäytyy erityisen projektiivisena; päätös lähteä ei näyttäydy pakon sanelemana, vaan paremman elämän etsimisen projektiin kuuluvana. Näin ollen maahanmuuton sääntelyyn ja turvapaikanhakuprosessiin kuuluvat käytännöt näyttäytyvät vain ylitettävänä esteinä kohti parempaa tulevaisuutta ja keinot näiden esteiden ylittämiseen varmojen ja laillisten keinojen puuttuessa voivat olla moninaiset.

Yllättävän vähän tiedetään nuorten ikävöinnistä kotimaahan ja perheeseen. minusta tuntui että niitä on tosi vaikea käsitellä, koska monella on niin ,että ei tiedetä, että mikä on totuus. mikä ei oo totta. koska..koska..kun he yrittävät päästä maahan, heille usein sanotaan että valehtelee. ja sitten..mä en sano, että kaikki valehtelee, mut se on hyvin mahdollista, että..että..tuli tarinoita, mitkä eivät ole totta. ja se on hyvin mahdollista, että myös niitä kertomatta tärkeitä

asioita. eli sen takia on tosi tosi hankala se koko asia ja juuri se, että nuori ei välttämättä kerro ja joskus mä pidän sitä hyvänä että katsotaan eteenpäin eikä mennyt aika.-Haastattelu 6

Et tässä suuressa massassa mikä viime syksynä tuli niin siel on niitä jotka on tullu etsimään tavallaan sitä parempaa elämää, että mahdollisuudet opiskella, tai että vanhemmat on lähettäny..Saatetaan koittaa kusettaaki viranomaisia että sais sen mahdollisuuden elämään täällä..Et heillä on jo ennestään erilaiset lähtökohdat siihen et minkälaisii suhteita he ei esimerkiks halua ehkä ollenkaan luoda työntekijöiden kanssa, niin siin ei tuu sellast samanlaista luottamusta puolin eikä toisin. - Haastattelu 4

5.2 Tilanteittain vaihteleva koti-ikävä

Aineistossa yksin tulleiden koti-ikävän voimakkuuden ja läsnäolon nähtiin vaihtelevan tilanteittain ja eri tekijöiden vaikutuksesta. Esimerkiksi vuorokaudenajoista ilta ja yö näyttäytyivät erityisinä ikävän hetkinä, ja usein tietyt kulttuurisesti tai uskonnollisesti merkittävät ajankohdat, kuten Ramadan- paastokuukausi tai Id-juhla muslimeille, saivat koti-ikävän nousemaan pintaan. Lisäksi koti-ikävää voimistavaa vaikutusta nähtiin olevan ympäröivään yhteiskuntaan liittyvillä rakenteellisilla tekijöillä, kuten suomalaisessa yhteiskunnassa viime vuosina voimistuneilla polarisoituneilla asenteilla. Erityisesti ulkomaalaisiin kohdistuvan vihamielisyyden ja rasismien kokemusten ajateltiin voimistavan koti-ikävän ja ulkopuolisuuden tunteita. Vastaavasti kuulumisen ja osallisuuden tunteiden ajateltiin lievittävän koti-ikävää. Kuulumisen ja osallisuuden tunteita ajateltiin pystyttävän tukemaan ja edistämään esimerkiksi kannustamalla nuoria harrastamaan ja luomaan suhteita paikallisiin suomalaisiin nuoriin. Kuitenkin, tutustuminen suomalaisiin nuoriin nähtiin haasteellisena, eikä yksin tulleilla aineistoni perusteella ollut paljoakaan epävirallisia kontakteja niin sanottuihin kantasuomalaisiin, lukuun ottamatta kummi- ja tukiperheitä, joiden merkitys koti-ikävän lieventäjänä ja kuulumisuuden tunteen edistäjänä nousi esiin useassa haastattelussa.

Selviytymiskeinoina ja tapoina lievittää koti-ikävää tulivat esiin transnationaalinen yhteydenpito omaan perheeseen ja läheisiin sekä tavanomainen, turvallinen arki rutiineineen, harrastuksineen ja turvallisine aikuisineen. Myös edellä aiemmin mainitsemani tunteiden tukahduttaminen esimerkiksi yliaktiivisen suorittamisen ja aktiviteettien haalimisen tai vaikenemisen muodossa nähtiin keinoina selviytyä koti-ikävästä. Myös omaan kulttuuriin, uskontoon ja etniseen taustaan liittyvien tapojen

vaalimisen, mistä olen kirjoittanut myös edempänä luvussa *Koti-ikävä kulttuurisena kaipauksena*, ajateltiin olevan selviytymiskeino monelle yksin tulleele.

5.2.1 Koti-ikävää voimistavat tekijät

Koti-ikävän kuvattiin ilmaantuvan usein iltaisin ja yöaikaan, kun päivän aktiviteettien lakattua oli aikaa hiljentyä ja ajatella. Iltaisin nukkumaan käydessä myös yksinäisyys, jota koettiin omassa huoneessa ja peiton alla, nosti pintaan surun ja koti-ikävän. Myös Outi Kaukon (2015) tutkimuksessa alaikäisten turvapaikanhakijoiden yksinäisyyden kokemuksista ilta- ja yöaika näyttäytyivät niin sanottuina *yksinäisyystiivistyminä*, jolloin perheen puuttuminen korostui. Ajatukset ja huoli omaan perheeseen liittyen veivät pahimmillaan yöunet, ja tukea ja lohdutusta oli juuri kriittisimmällä hetkellä vaikea saada.

Et se sureminenkin on aika rajattua niillä, et eihän ne pysty suremaan et ne suree sitte ku ne menee nukkumaan, ku tulee hiljasta ja pimeetä, ni siellä oman peittonsa alla. Siellä se tulee se suru ja se koti-ikävä. - Haastattelu 1

Iltaisin nukkumaan mennessä on se huono hetki monelle, ku sit ne tulee ne ajatukset ja ikävä iskee päälle. Et sit ku sä oot yksin omien ajatusten kanssa makaat siel pimeessä huoneessa yksin sängyssä, ni sit ne iskee päälle, et se on sellanen hetki, millon varmasti tarvis niinku T:...sitä tukee, ja aikuista..H4: Tukee..ja sit se on usein just se hetki, kun sitä ei saa. Et sitte ku monissa paikoissa on yökkö tai pari yökköä, niin ei he todellakaan tuu istuu viereen ja kuuntelee sun suruu. - Haastattelu 4

Tätä tarvetta saada lohdutusta ja helpotusta koti-ikävään juuri myöhäiseen ilta- ja yöaikaan ei kuitenkaan välttämättä tunnustettu. Kavereiden kanssa myöhään yöhön saakka oleminen saatettiin nähdä perheryhmäkodin sääntöjen vastaisena tai toimintana, mitä piti rajoittaa ja johon piti puuttua, mikä tulee esiin seuraavassa aineistokatkelmassa. Samassa katkelmassa toisaalta tunnustetaan, että koti-ikävä voi vaivata, muttei toisaalta olla suostuvaisia pohtimaan nuorten omia keinoja sen lievittämiseksi. Kyseisessä aineistokatkelmassa kiteytyy myös koko aineiston läpäisevä ajatus siitä, että yksin tulleet lapsina ja nuorina tarvitsevat kasvatusta, sääntöjä ja kontrollia huolimatta siitä, että he itse mieltäisivät itsensä jo vastuullisiksi aikuisiksi. Näistä odotuksista sääntöjen noudattamisen suhteen kirjoitan myöhemmin lisää luvussa yksin tulneiden toimijuudesta.

Koska mä uskon, että jos nuori on oikeasti niin vaikeassa tilanteessa, että se masennus ja ikävöinnin takia ei pääse kouluun, kyllä hän ei pääse myös kaverien luona mennä joka päivä kello 12 asti yöllä..- Haastattelu 6

Aineistossa nousi jonkin verran esiin myös ammattilaisten huoli liittyen rasismien kokemusten koti-ikävä ja ulkopuolisuuden tunnetta lisäävään vaikutukseen. Osassa haastatteluita yksin tulleiden kerrottiin joutuvan kohtaamaan rasismia ja syrjiviä asenteita normaaleissa arkisissa tilanteissa, kuten matkustaessaan bussissa tai asioidessaan pankissa tilin avaamiseksi. Ulkopuolisuuden tunne nähtiin kotoutumista haastavana tekijänä ja pahimmillaan siihen nähtiin jopa liittyvän riski väkivaltaisesta radikalisoitumisesta.

Et jos sää oot niinku sä aattelet et sul on se koti-ikävä ja sä oot vasta tullu ja sä oot ihan hukassa, sä oot joku viis kuustoista vuotias poika ja sä meet bussiin ni siellä suomalaiset aikuiset halveksii sua. Ni mikä se on se lähtökohta sille nuorelle sitte tässä yhteiskunnassa? - Haastattelu 1

Täähän on varmasti niin se koti-ikävä lisää vielä, jos tää yhteiskunta ei silleen pääse sisälle, että se ulkopuolisuuden tunne tulee ja sehän on aivan selvä asia, että se ruokkii sitä koti-ikävää entistä enemmän... Ja jos ei kotoutuminen onnistu, siinä tulee sitten näitä jiha..jihadisteja ja..kaikkia näitä ni... - Haastattelu 5

Lisäksi perheen puuttumisen ja koti-ikävän ajateltiin korostuvan tilanteissa, joissa oli aiemmin totuttu perheen läsnäoloon ja perheeltä saatuun tukeen. Tällaisia tilanteita olivat esimerkiksi uskonnolliset juhlat tai erityistä lohdutusta vaativat tilanteet, mistä olen kirjoittanut edempänä.

5.2.2 Selviytyminen koti-ikävän kanssa

Transnationaalien yhteyksien pitäminen perheeseen ja läheisiin nähtiin pääosin keinona lievittää koti-ikävä, joskin yksin tulleiden mahdollisuudet pitää yhteyttä lähtömaahan jääneeseen perheeseen vaihtelivat. Jotkut nuoret olivat päivittäin yhteydessä perheeseensä, kun taas toisilla ei ollut perhettä, tai tietoa perheensä olinpaikasta, jolloin yhteyteen ei ollut mahdollisuutta. Lisäksi mahdollisuudet yhteydenpitoon, huolimatta perheen tiedetystä olinpaikasta, vaihtelivat muista syistä, kuten esimerkiksi pääsystä tiettyjen teknologioiden äärelle.

Joo, kyl mä ainakin tossa nään just sen, et ne joilla on jonkunlainen yhteys perheeseen, jotka voi vaikka viikoittain puhua puhelimesta perheen kanssa, tietää, että perhe on ainakin elossa, ei nyt välttämättä voi parhaalla mahdollisella tavalla, mutta on ainakin elossa. Ni kyl ne voi paremmin. Ja jaksaa paremmin myös sitä arkea.. taas sitten ne, joilla ei oo sitä yhteyttä perheeseen niin ne on enemmän niinkun hukassa kyllä ja tarvii sit tietenkä taas enemmän sitä muuta aikuista, tai sita aikuisen tukee tääl Suomessa.. -

Haastattelu 4

No sit tietysti se, et haluais pitää yhteyttä siihen perheeseen, mut se on monella tapaa vaikeeta, et siel ei välttämättä toimi internet tai siis nettiyhteys ja totaa sit taas näil nuorilla niin no kaikil ei aluss ollu puhelintakaan mil he olis voinu, no okei siel voi jossain toimistossa käydä soittamas vaikka kerran viikossa, mut haluutsä nyt puhuu siel toimistossa henkilökunnan läsnä ollessa sun vanhempien kans. Se on sillai niinku joskus vaikeeta, ja sit se että heil ei oo niinkun puheaikaa niis kännyköissään vaan sit siel paikassa on nettiyhteys jota he voi käyttää, mut sit jos siel toises pääs ei nettiyhteys toimi, ni sit sekään ei toimi. -

Haastattelu 3

Erot mahdollisuuksissa transnationaalien yhteyksien ylläpitoon liittyvät esimerkiksi fyysiseen ja maantieteelliseen etäisyyteen, kulloiseenkin sosiaaliseen tilanteeseen sekä käytettävissä oleviin teknologisiin ja ajallisiin resursseihin. Ennen kaikkea erot liittyvät siihen, mikä merkitys niillä kussakin tilanteessa henkilökohtaisella tasolla on (Kara 2016, 230).

Koti-ikävän ja yksin tulleiden hyvinvoinnin suhteen yhteydenpidolla perheeseen nähtiin kuitenkin olevan myös toisensuuntaista vaikutusta. Yhteys lähtömaahan jääneeseen perheeseen voi lievittää yksin tulleen koti-ikävää ja auttaa selviytymään, mutta toisaalta yhteydenpidon perheeseen katsottiin myös toisinaan lisäävän ja voimistavan koti-ikävää, sekä aiheuttavan nuorelle stressiä, mitä pohditaan seuraavissa aineistokatkelmissa. Myös Carl Pether Wirsén (2017, 33) on tuonut esiin, kuinka tiheällä yhteydenpidolla perheeseen voi pahimmillaan olla jopa nuoren psyykkistä tilannetta heikentävä vaikutus. Myös omassa tutkimuksessani tuli esiin se, kuinka perheen suunnalta nuoreen kohdistuvat odotukset ja toisaalta nuoren tilanteessa rajatut toimintamahdollisuudet, kuten heikot taloudelliset ja henkiset resurssit ja kyvyttömyys vaikuttaa perheenyhdistämiseen, asettuivat vastakkain ja näin asettivat nuoren ristipaineiseen tilanteeseen. Ammattilaisten tehtäväksi voi joissakin tilanteissa katsoa kuuluvan myös ylläpitävän työskentelyn perheen kanssa yksin tulleen tilanteen helpottamiseksi.

H7: Et joskus sit et jos on niinkun et on perheenyhdistäminen on vireillä, niin sillon saattaa, et edustaja sosiaalityöntekijä yhdessä soittaa perheen äidille tai isälle, ja juttelee siitä perheenyhdistämisestä. Ja sillä tavalla ainaki määhän, sillon kun oon ollu siinä sosiaalityöntekijänä, niin, jos on huomannu, et sitä lasta vastuutetaan liikaa, ja syyllistetään. T: Sieltä perheen taholta? H7: Nii. Nii sitte oon ottanu... soittanut ja jutellu ite sen äitin tai isän kanssa, ja kertonu, miten se toimii täällä. Et se vastuu ei oo sillä lapsella, vaan et me aikuiset otetaan se vastuu. Et se vähän helpottaa sen lapsen tilannetta. - Haastattelu 7

Et semmonen jolla ei oo yhteyttä..ni voi olla, että ei koe sitä niin lähell..niinku siis niin jotenki konkreettisesti sitä vastuuta perheestä, ku ei oo se kontakti koko ajan. Et me...sitä aina toivoo, että hyvä kun sulla on kontakti perheeseen, mutta loppujen lopuks, onks se aina hyvä? - Haastattelu 1

Tavallisen arjen ja rutiinien merkitystä selviytymisen kannalta korostettiin paljon. ”Normaali” arki ja tietynlaiset jokapäiväisyydet, kuten suoja, riittävä lepo, riittävä ravinto, turvalliset aikuiset ja sopiva määrä aktiviteetteja nostettiin ammattilaisten puheessa parhaimmiksi keinoiksi elää koti-ikävän kanssa ja selviytyä haastavassa, usein epävarmuuksien sävyttämässä tilanteessa. Myös Ravi Kohli (2006b), joka on tutkinut yksin tulleiden tilanteita sosiaalityön näkökulmasta, on tuonut esiin auttajien taipumuksen pyrkiä normaalistamaan yksin tulleiden tilanteita ja ”pelastamaan tavallisuuksia epätavallisista elämisistä” (Kohli 2006b, 9). Ymmärrän hänen sillä tarkoittavan juuri rutiinien ja niin sanotun normaalin elämän merkityksen korostamista yksin tulleiden selviytymisen ja siten auttamistyön kannalta. Seuraavat aineistokatkkelmat pyrkivät valaisemaan tätä normaalistamisen korostumista omassa aineistossani.

Se että on turvallinen arki, se mun mielest merkitsee hirveen paljon näille lapsille. Et aamul herätään, mennään kouluun ja päivä sujuu siinä. Tietyt ruoka-ajat. - Haastattelu 3

Että niille lähtee pyörii heti ne päivärutiinit. Että aamulla mennään kouluun ja hankitaan omia harrastuksia. - Haastattelu 7

Siis et perusedellytykset ku toimii, et ku sul on se nukkumapaikka, sä saat ruokaa säännöllisesti, sul on koulupaikka, et on jotain mikä pitää täs elämis kiinni ja sit et tuetaan myös niillä harrastuksilla. - Haastattelu 4

Myös ylenpalttinen tekemisen ja aktiviteettien haaliminen näyttäytyivät aineistossa keinoina selviytyä koti-ikävän kanssa. Yksin tulleet nuoret pyrkivät usein täyttämään

päivänsä aktiviteeteilla, kuten opiskelulla, harrastuksilla ja työnteolla, jotta ei jäisi tyhjiä hetkiä ajatella. Vaikka opiskelu, harrastukset ja työnteoko itsessään voidaan nähdä merkityksellisinä esimerkiksi kuulumisen tunteen ja osallisuuden kannalta, toimivat ne ammattilaisten näkökulmasta yksin tulleille myös keinoina tukahduttaa tunteita ja kotikäävää. Kiireisenä pysyminen ja toisten seurassa oleminen, vaikenemisen ohella, ovat myös Ni Raghallaighin & Gilliganin tutkimuksessa tulleet esiin keinoina pitää itsensä etäällä vaikeista tunteista ja huolista (2010, 231). Seuraavissa aineistokatkkelmissa aktiivisen tekemisen kuvataan *tuovan muuta ajateltavaa, olevan henkireikä, keino purkaa fiiliksiä ja täyttää tyhjiä hetkiä*, mutta jonka ohella myös pysähtyminen puhumaan asioista olisi tärkeää.

Mä huomaan, et monet kerää itelleen tosi paljon tekemistä he varmaan sillä jotenki sitte saa muuta ajateltavaa, mikä on siis toisaalta hyvä juttu. Et on joitain asiakkaita, jotka käy koulua, pelaavat jalkapalloa, jakavat mainoksia kaks kertaa viikossa. Heille ei oikeesti paljoo jää sitä semmosta aikaa milloin kerkeis miettiä et he varmaan väsyttävät itsensä niillä päivän aktiviteeteilla Et sitte, eivät kerkee ajatella niin paljon.- Haastattelu 2

Ja jotkuthan huomaa, et tarvii tosi paljon sitä, et käy joka päivä jossain urheilemassa tai näin, et se on sellanen tärke henkireikä, mitä kautta pääsee purkamaan, no purkamaan fiiliksiä ja ajatuksia muualle.- Haastattelu 7

Just se, tekemisen takia, et saa täytetty. Moni sanoo et ei, mä en halua mitään rahaa, mä en tarvi mitään rahaa, mä haluan vaan et, päästä just jotain tekemään, et se ois kyl tosi tärke että ois sitä aktiviteettia, et se auttais siihen..jaksamiseen just. Ja totta kai siis silti, vaikka sul on kuinka sitä aktiviteettia, niin kyl mun mielest on tärkeetä et pysähtyis joskus puhumaan niistä asioista.- Haastattelu 4

Kulttuurisen ja uskonnollisen identiteetin vaaliminen nähtiin ammattilaisten näkökulmasta tärkeinä keinoina selviytyä. Erityisesti uskonnon harjoittamisen ja uskonnollisesti merkittävien juhlien viettämisen merkitys yksin tulleille uudessa tilanteessa korostui. Myös Ni Raghallaigh & Gilligan (2010) ovat havainneet uskonnon merkityksen yksin tulleiden selviytymisen kannalta erityisen merkittävänä. He ovat todenneet uskonnon toimivan ikäänkuin siltana menneisyyden ja nykyisyyden välillä ja sen mahdollistavan jatkuvuuden tunteen ylläpitämisen. (Mt.,229.) Toimijuuden näkökulmasta uskonnon harjoittaminen jatkuvuuden tunteen säilyttämiseksi kuvastaa Emirbayerin & Mischen (1998, 975) kuvaamaa iterationaalista, toisteista toimijuutta

Haastatteluissa tuotiin esiin tilanteita, joissa uskonnon merkitys yksin tulleiden elämässä nähtiin ikään kuin ylikorostuneen, ja siihen nähtiin vedottavan jonkinlaisena tekosyynä olla tekemättä tai tehdä asioita. Esimerkiksi Ramadan-paaston viettäminen ”oikeaoppisesti” näyttäytyi ammattilaisille jonkinlaisena haasteena tai vastalauseena. Toimijuuden näkökulmasta tarkasteltuna ajattelen, että uskonnon ylikorostunut tai ammattilaisen näkökulmasta jollakin tapaa uhmakas harjoittaminen, kuten vaikkapa juuri ”oikeaoppisen” Ramadan-paaston viettäminen keskiyönauringosta huolimatta, toisaalta on myös toisin toimimista tai jonkinlaista vastapuhetta (kts. esim. Juhila 2004, 29; Jäppinen 2015, 53; Ronkainen 1999, 51), ilmaus vahvasta toimijuudesta ja pyrkimyksestä hallita sitä mitä voi hallita.

6 Yksin tulleiden toimijuuden rakentuminen

Tässä luvussa vastaan toiseen tutkimuskysymykseeni, jossa kysyn *minkälaista toimijuutta ammattilaiset rakentavat kertoessaan yksin maahan tulleiden pakolaislasten ja -nuorten koti-ikävästä*. Aineistoa olen lukenut systemaattisesti Emirbayerin & Mischen (1998) toimijuuskäsitys ja sen ajalliset orientaatiot (toisteisuus, projektiivisuus, käytännöllis-evaluoiva toimijuus) mielessä pitäen. Lisäksi olen pyrkinyt tunnistamaan aineistosta yksin tulleille tarjoutuvia subjektipositioita, joiden ajatellaan toisaalta kutsuvan ja toisaalta ulossulkevan tietynlaista toimijuutta riippuen siitä, miten ne vastaanotetaan tai sisäistetään osaksi omaa subjektiviteettia (kts. Ronkainen 1999, 36–37, 40, 50–51). Analyysissani olen pyrkinyt olemaan myös herkkänä *pienten toimijuuksien* (kts. esim. Honkasalo 2013; Ojala ym. 2009; Jäppinen 2015) tunnistamisen suhteen.

Yksin tulleiden toimijuus ammattilaisten näkökulmasta tarkasteltuna näyttäytyi monessa mielessä liminaalisena, mutta tulevaisuuteen ja nykyhetkeen orientoituvana sekä toisaalta ristiriitaisena. Olen jakanut tämän tulosluvun edellä kuvattujen, analyysini perusteella yksin tulleiden toimijuutta luonnehtivien teemojen mukaisiin alalukuihin, joissa kerron tarkemmin näistä aineistostani nousseista yksin tulleiden toimijuuteen liittyvistä ulottuvuuksista ja näkökulmista.

6.1 Odottamista liminaalitulassa

Yksin tulleiden toimijuutta sävyttää liminaalisuus, joka sekä rajoittaa että mahdollistaa toimijuutta. Liminaalitalan (kts. Van Gennep 1960, Turner 1969, 95; 1974, 231–232) käsite on lähtöisin antropologiasta, ja sitä on käytetty erilaisten siirtymäriittien ja –rituaalien tutkimuksessa. Liminaalisuuden käsitettä käytetään nykyisin myös muilla tieteenaloilla tarkasteltaessa sellaisista tilanteista ja tiloista, joissa asioiden ”luonnollinen järjestys” ja itsestäänselvytykset ovat jollakin tapaa lakanneet olemasta, ja tuon tilanteen synnyttämästä mahdollisuudesta jonkin uuden syntymiselle (Thomassen 2014). Liminaalilla tarkoitetaan välitilaa, jossa ollaan ikään kuin kynnyksellä, kahden maailman välissä. Liminaalitalaa voidaan kuvata eräänlaisena ”pyhän kaaoksen” tilana, jossa ollaan irrallaan säännöistä, normeista ja kategorioista, mikä mahdollistaa transformaation ja erilaisilla rooleilla leikittelyn ja kokeilun (Turner 1974; Emirbayer & Mische 1998, 990–991).

Liminaalitulassa aika on ikään kuin hetkellisesti lakannut olemasta. Toisaalta yksin tulleiden kohdalla siihen liittyy vahvaa ajallisuutta odottamisen muodossa. Odottamisessa aika tulee näkyväksi, kun epäsuhta omien odotusten ja mahdollisuuksien, sekä abstraktin, tavoittamattoman tulevaisuuden ajan ja jokapäiväisen kuluvan ajan välillä korostuu (Brun 2015, 23). Giovanni Gasparini (1995) on tarkastellut odottamista toimintana. Odottaminen määrittyy Gasparinin mukaan tilanteesta riippuen joko toiminnan esteeksi, välineelliseksi toiminnaksi kohti jotakin tulevaisuudessa tapahtuvaa ”merkityksellistä” sekä merkitykselliseksi toiminnaksi itsessään. Craig Jeffrey (2008) kirjoittaa nyky-yhteiskuntien lukuisista odottamisen paikoista liikenneturvasta pankkijonoihin, ja on kiinnittänyt huomion myös pitkittyneeseen, krooniseen ja moninkertaiseen odottamiseen, josta on tullut osa erityisesti tiettyjen ihmisryhmien arkea. Jean-Francois Bayart (2007, 269) on tarkastellut kriittisesti globalisaatiota ja sen tuottamia eriarvoisuuksia, ja todennut muun muassa pakotetun odottamisen olevan yksi tuota eriarvoisuutta kuvastava ilmiö. Hänen mukaansa odottamisesta on tullut kokonaisia ihmisryhmiä, kuten juuri turvapaikanhakijoita ja pakolaisia, yhdistävä eriarvoistava kokemus.

Odottaminen määrittyi aineistossani sekä muun toiminnan, kuten opiskelun ja harrastamisen, taustaksi että toisaalta itsessään tai välillisesti merkitykselliseksi ”kokonaistoiminnaksi” (kts. Honkasalo 2013, 50), jonka taustalla ja rinnalla muu toiminta tapahtuu. Odottaminen näyttäytyi siten sekä (sisäistyneenä) olosuhteena että toimintana ja toimijuutena. Erityisesti turvapaikanhakuvaiheessa, ennen tietoa oleskeluluvan saamisesta, odottaminen näyttäytyi yksin tulleiden toimijuutta merkittävästi määrittävänä, pakotettuna ja rakenteiden sanelemana. Aikaa yritettiin saada kulumaan opiskelulla ja muulla tekemisellä ja odottamisen näkökulmasta ne olivat keinoja ”tappaa aikaa”, jonka kulumisen lopulta joskus päättää odotuksen. Aktiviteettien haaliminen oli ammattilaisten näkökulmasta yksin tulleiden keino myös tukahduttaa vaikeita tunteita, kuten koti-ikävää, mistä olen kirjoittanut aiemmin.

On eri asia odottaa mukavaa yllätystä, etelän lomaa tai lapsen syntymää kuin päätöstä oleskeluluvasta. Odottaminen kuvastui aineistossani negatiivisessa valossa ja pakkona. Sen kuvattiin olevan raastavaa ja jotakin sellaista, jota yksin tulleiden pitää sietää ja jonka yli kannattelu on yksin tulleiden parissa työskentelevien ammattilaisten tärkeä tehtävä. Kohli (2014, 89) on todennut yksin tulleiden olevan jatkuvan ja toistuvan odottamisen vuoksi ikään kuin limbossa ja jatkuvassa kiirastuksessa. Hän kuvaa yksin tulleiden tien tulevaisuuteen olevan täynnä liikennevaloja, mikä on hyvin kuvaava ilmaus niille yksin tulleiden tilanteille, joita ammattilaiset toivat haastatteluissa esiin.

Tuntuu, et monille joutuu just aina puhuu et tää on niinkun jatkuvaa odottamista ja jotenki sen sietäminen, et sä pystyt kans siinä hallitsee niit fiiliksiäs siinä odotteluprosessissa ni se on tosi raastavaa ton ikäselle.. - Haastattelu 4

Sitte ku sen oman oleskeluluvan on saanut, ni sitte ehkä aletaan miettiä sitä perheenyhdistämisasiaa ja ja...silleen se on erilaista, et se..koko ajan he on semmosessa liminaalissa tilassa, et alkaa uus liminaalitila tavallaan.T: Nii semmonen välivaihe..H2: Välivaihe..T: Odotustila..H2: Odotustila, että... sit he odottaa sitä perhettä, tai toivoo, ja heillä on ehkä vähän liiankin suuret odotukset..ku nykyään se politiikka on niin tiukkaa..- Haastattelu 2

Et se..kannatella sitä lasta, et se jaksaa sen odotusvaiheen.- Haastattelu 1

Odottaminen ja liminaalisuus jatkuu, kun odotetaan erilaisia päätöksiä; päätöstä kunta paikasta, päätöstä uudesta asuinpaikasta, päätöstä perheenyhdistämisestä, päätöstä jatkoluovasta ja niin edelleen. Jatkuva odottaminen ja epävarmuus omista mahdollisuuksista jäädä Suomeen voivat toivosta huolimatta tuottaa näköalattomuuden

tunteita, jotka saattavat syödä merkitystä esimerkiksi opiskelulta ja näyttäytyä välinpitämättömyytenä asioiden suhteen. Kuten seuraava aineistokatkkelma kuvastaa, yksin tulleet ovat usein eräänlaisessa jatkuvaa liminaalisuutta ylläpitävässä odotuksen ja epävarmuuden kierteessä, mikä liittyy osittain heidän saamiinsa lyhyisiin ”pätkäoleskelulupiin” ja osittain hitaaseen, tai hitaalta tuntuvaan, byrokratiaan.

Mutta et nyt on jouduttu sitte niin paljon oottaa niit paikkoja ja tavallaan nuorille sit koko ajan sanoo se että no, joudut nyt vieläki odottamaan sitä, et selität et joudut odottamaan vuoden tätä oleskelulupaa niin nyt joudut viel odottamaan sitä et saat kuntapaikan jostain ja sitä kautta sit taas sen uuden asuinpaikan ja..Se on myös hyvin turhauttavaa ja melkein yhtä kauheeta kun se oleskeluluvan odottaminen, et sä et taaskaan tiedä, et mitä sun tulevaisuus tuo tullessaan ja minne sä päädyt..

Niin kyl nää nuoretki on silleen ihan tietosii ja ne on sille et ööö, et apua, et nyt mul on vaan tää vuoden lupa ja mitä sitten tapahtuu..ja mikä se on se motivaatio niinkun opiskella ja niinkun suunnitella elämää eteenpäin jos sul on edelleen niinkun sit sellanen fiilis, et en mä tiää, et halutaaks mua tänne, tai voinks mä jatkaa mun elämää täällä. -Haastattelu 4

Toimijuuden liminaalisuuden kuvaukset aineistossani paikantuvat ennen kaikkea turvapaikkahakemuksen jättämisen ja oleskeluluvan saamisen väliseen aikaan sekä siihen liittyvään odottamiseen ja epävarmuuteen, mutta liminaalisuuden nähtiin läpäisevän yksin tulleiden toimijuutta myös muilla tasoilla ja jatkuvan yksin tulleiden elämässä myös oleskeluluvan saamisen jälkeen. Yksin tulleet ovat liminaalitulassa myös siinä mielessä, että he ovat kahden kulttuurin välissä sekä länsimaisesta perspektiivista katsottuna myös välitulassa lapsuuden ja aikuisuuden välillä (kts. esim. Juvonen 2015, 13).

Ja siin on sit vielä niinkun se kotoutumisaspekti, et tavallaan siin on niinku se murrosikä..tai aik..itsenäistyminen, niinku sitten 18-vuotiaana..ja sitte vielä se että ollaan, että he on uudessa yhteiskunnassa, missä iha kaikki niin erilaista ku heidän kulttuurissaan on kotona.- Haastattelu 2

Just et siin on niinku monta eri niinkun asiaa just se et sul on se murkkuikä mitä sä elät viel siinä samaan aikaan ja se niinku välillä jo pistää niinku hermot kireelle, et tekis mieli potkasta ikkunaa, mut et sit sen lisäksi sä ootat sitä oleskelulupaa..sä et tiedä yhtään mikä sun tulevaisuus on ja tota..Ja tota....Nii siin on monta palikkaa.- Haastattelu 4

Ku aika tavallisia nuoriaha he loppupeleissä.. - Haastattelu 2

Ja sit toisaalta, mun mielest täytyy ottaa huomioon, et he on teinejä. He on murrosikäisiä. Kaikki murrosikäiset kokeilee rajoja! - Haastattelu 3

Puhe yksin tulleista ”teineinä” ja ”tavallisina nuorina” nousi aineistossa usein, minkä ajattelen olevan heidän toimijuutensa rakentumisen tarkastelun kannalta merkityksellistä. Käsitykset yksin tulleista teini-toimijoina sekä asettaa toimijuudelle rajoja ja odotuksia esimerkiksi odotuksena sääntöjen noudattamisesta ”laitoksessa”, sekä toisaalta tuo ymmärrystä, vapautta ja mahdollisuuksia, jotka liittyvät ajatukseen nuoruudesta huolettomana, vastuuvapaina ja kokeilevana elämänvaiheena (kts. Juvonen 2015, 13). Teini-toimijoina he ovat siis liminaalissa tilassa, välitilassa lapsuuden ja aikuisuuden välissä, ja tuohon liminaaliseen tilaan liittyy kokeilun ja erilaisilla rooleilla leikkittelyn mahdollisuus, kun ollaan ikään kuin välimaastossa, irti normeista ja rooleista (kts. Turner 1974; Emirbayer & Mische 1998, 991).

Yksin tulleiden teiniyden korostamisen suhteen on tarpeen muistaa, että kronologiseksi ja biologiseksi mielletyt elämänvaiheet, kuten lapsuus, nuoruus ja aikuisuus, ovat kulttuurisesti ja sosiaalisesti rakentuneita. Niihin liittyvät määrittelyt ja odotukset eivät siis ole universaaleja, vaan vaihtelevat kulttuurisesta, sosiaalisesta ja historiallisesta kontekstista toiseen. (Juvonen 2015, 25–26.) Kuten aiemmin olen todennut, aineistossani yksin tulleet määrittyivät pääsääntöisesti 16 - 17 -vuotiaiksi pojiksi, jotka olivat saattaneet lähtömaassaan mieltää itsensä jo vastuullisiksi aikuisiksi, ja heihin saattoi perheen suunnalta kohdistua odotuksia esimerkiksi elättämisestä ja transnationaalien vastuun kantamisesta.

Tästä näkökulmasta ajateltuna ammattilaisten heihin liittämä *teiniys* saattaa olla yksin tulleille uudenlainen ja vieras subjektipositio kulttuurisine odotuksineen, mikä voi aiheuttaa ristiriitaista toimijuutta ja yli- tai alilyöntejä niin yksin tulleilta kuin ammattilaisiltakin. Ammattilaisten näkökulmasta yksin tulleiden teiniyden ja toisaalta aikuisuuden tunnustamisen välillä tasapainoilu vaatii sensitiivisyyttä ja joustavuutta. Yksin tulleita nuoria saatettiin verrata suomalaisiin lastensuojeluyksiköiden nuoriin, jolloin he ammattilaisten näkökulmasta näyttäytyivät pärjääjinä, yritteliäinä ja jo lähes aikuisina. Ammattilaisten näkökulmasta yksin tulleiden ei toisaalta katsottu tarvitsevan rajoja siinä missä ”tavallisten” lastensuojelulaitoksessa elävien suomalaisten nuorten, mitä perusteltiin sekä erilaisella kulttuurilla että erilaisilla lähtökohdilla ja tarpeilla.

Kun ne on kasvatettu jo sillä tavalla, että et ne on jo siinä miehen asemassa. Se miehen asema on ihan eri niissä muissa kulttuureissa ja sen pojan asema. Äiti kasvattaa siellä ne pojat kuitenkin miehiks jo aikasessa, varhaisessa vaiheessa. Ja sit jos me lähetään täällä näyttää niille etusormella, et milloin on nukkumaan menon aika, totta kai, meil on ne nukkumaanmenoajat, mut et siinä pitää olla se...mieltii millä tavalla sä saat ne sopeutuu niihin sääntöihin. Ei sillä suomalaisella menettelytavalla. Et siinä pitää, siin on sitä hienosäätöä mitä pitää osata. -Haastattelu 7

Alla olevassa aineistokatkelmassa yksin tulleita verrataan suoraan ”lastensuojelun asiakkaisiin” ja todetaan heidän olevan eri tavalla pärjääviä, resiliентtejä toimijoita. Tässä aineistokatkelmassa yksin tulleet näyttäytyvät jo lähtökohtaisesti ”pärjääjätyyppeinä” ja sillä myös perustellaan, miksi he ovat ylipäänsä lähteneet matkaan.

Alaikäisten turvapaikan hakijoiden osalta vanhemmat ja perhe ovat lähettäneet turvapaikkaa hakemaan sellaiset nuoret, joiden uskotaan pärjäävän ja selviytyvän "uudessa maailmassa". Eli karrikoidusti sanottuna lastensuojelun asiakkaat sijoitetaan lastensuojeluyksiköihin sen takia, että he eivät ole "pärjääjätyyppejä". Kun taas alaikäiset turvapaikanhakijat ovat niitä.
Haastateltavan jälkeinpäin lähettämä sähköposti

6.2 Tulevaisuuteen katsova selviytyjätoimijuus

Yksin tulleiden toimijuus näyttäytyy aineiston perusteella projektiivisena ja tulevaisuuteen suuntautuvana, vaikka menneisyyden kokemusten sekä toisaalta nykyhetken olosuhteiden, kuten pakotetun odotuksen, epävarmuuden ja erilaisten turvapaikkaprosessiin ja maahanmuuton sääntelyyn liittyvien käytäntöjen ja kontrollin muotojen merkitystä toimijuutta rajoittavina tekijöinä tuotiinkin esiin.

Opiskeluun ja koulunkäyntiin yksin tulleiden ajateltiin suhtautuvan vakavasti ja niiden merkitys eteenpäin menemisen ja kotoutumisen suhteen näyttäytyi ammattilaisten näkökulmasta merkittävänä yksin tulleille. Opiskelumotivaatio heijastaa toiveita tulevaisuuden suhteen ja opiskelu näyttäytyi aineistossa keinona toteuttaa tulevaisuuteen suuntautuvaa projektiivista toimijuutta tilanteessa, jossa toimijuus muutoin on rajattua. Kuulumisen tunteen syntymisessä opiskelulla ja koululla nähtiin olevan merkitystä, vaikka toisaalta maahanmuuttajataustaisille oppilaille tarkoitettujen

valmistavan opetuksen ryhmien pohdittiin toisaalta entisestään rajaavan yksin tulleita ulkopuolisiksi ja voimistavan kuulumattomuuden tunnettaan.

Vaikeus tutustua ”paikallisiin” nuoriin on tuotu esiin myös muissa tutkimuksissa. Björklundin (2015, 45) tutkimuksessa tuon vaikeuden katsotaan johtuvan suomalaisesta koulutusjärjestelmästä, jossa tutustumiselle ei ole paikkoja, kun otetaan huomioon, että useimmat yksin tulleet ovat iältään 16–17 -vuotiaita. Wernersjön (2014, 74) tutkimuksessa Ruotsin kontekstissa kuulumattomuuden tunnetta aiheuttivat rodullistaminen ja erilaiset näkymättömät rajat ”meidän” ja ”muiden” välillä, mikä myös omassa tutkimuksessani tuli esiin ammattilaisten kuvatessa sitä haasteellisuutta, mikä liittyy yksin tulleiden tutustumiseen suomalaisten kanssa, ja ylipäättään kuulumisen tunteeseen osana yhteiskuntaa. Seuraavat aineistokatkkelmat kuvaavat opiskelun merkitystä yksin tulleille tulevaisuuteen satsaamisena ja kuulumisen tunteen muodostumisen väylänä. Toisaalta jälkimmäisessä aineistokatkkelmassa tuodaan esiin, kuinka vasta ”mamu-luokalta” pääsyn jälkeen kavereiden saanti suomalaisista nuorista helpottuu.

Heidän motivaation taustalla on toisaalta se, että he ei oo ehkä kotimaassa saanu käydä koulua, vaikka he ois halunnu, ja sit toisaalta se, et halua päästä tähän yhteiskuntaan kiinni, he halua oppii suomea ja opiskella eteenpäin, et heil on tulevaisuuden toiveita ja suunnitelmia..T: Eli semmonen niinku toiveikkuus..H3: Joo. T: Kaikesta huolimatta, joo. -Haastattelu 3

Ja kyllä vähän myöhemmin se helpottuu, kun koulusta pääsee eroon maahanmuuttajaryhmistä, koska meillä oli nuoria, jotka menivät suomalaisten kanssa naimisiin. Kyllä varmasti kun he muuttavat meistä pois ja jos käyvät jo ihan ammattikoulua eli loppui se mamu-luokka-juttu sitten. sitten saa enemmän.
- Haastattelu 6

Selviytyminen, jonka ajattelen kuvastavan käytännöllis-evaluatiivista toimijuutta (Emirbayer & Mische 1998, 994) koti-ikävän ja epävarmuuksien sävyttämässä nykyhetkessä, on sekä toiveikkuutta tulevaisuuden suhteen (projektiivisuus), mutta myös jatkuvuuden tunteen luomista (toisteisuus) esimerkiksi turvautumalla menneisyydessä omaksuttuun kulttuuriseen ja etniseen identiteettiin pitämällä kiinni esimerkiksi tietyistä uskonnollisista tai kulttuurisista tavoista. Lisäksi selviytyminen on sekä sopeutumista ja sietämistä että toisin toimimista.

Odottaminen kuvastaa toiveikkuutta ja odotuksia jonkin tulevaisuudessa tapahtuvan suhteen, minkä voi ajatella ilmentävän Emirbayerin & Mischen (1998, 984–985) projektiivista toimijuutta. Toiveikkuus auttaa sietämään odotusta ja toivo, joka on uskoa tulevaan, tuo odottamiseen toimijuuden aspektin. Kun kyky kuvitella tulevaisuutta lakkaa, katoaa odottamisesta mieli ja toimijuus. (Brun 2015, 33.) Aineistossani yksin tulleiden selviytyjyyttä ja toimijuutta epävarmuudessa ja odotuksessa selitettiin sinnikkäällä toiveikkuudella ja toivon ylläpitäminen ja yhdessä eteenpäin katsominen nähtiin keinoiksi tukea yksin tulleiden toimijuutta. Allaolevissa aineistokatkelmassa korostetaan yksin tulleiden pärjäävyyttä, ja toisaalta hämmästellään heidän kykyään moiseen toiveikkuuteen ja tulevaisuuden uskoon.

Mut jostain he saa sen voimansa niinku vaan..Uskoo huomiseen ja..ja tulevaisuuteen että. - Haastattelu 2

Ne on koko tän matkan ne on tullu tänne, että nehän on kuitenkin selviytyjiä. Loppujen lopuks. Ja on pärjääviä nuoria et kyllä se kans, et yrittää niinkun tukee niitä siinä. Ja löytää sitä toivoo ja itsenäistymistä. - Haastattelu 1

Eli pitää olla se tasapaino, ja sitten tsempata että koko ajan että. Että vaikka on se tausta mut nyt sinulla on puhdas paperi ja mieti tulevaisuutta, eikä.. - Haastattelu 6

Vaikka odottaminen läpäisee yksin tulleiden toimijuutta monin tavoin, eikä usein pääty ensimmäisen oleskeluluvan saamiseen, aineistossani oleskeluluvan saaminen miellettiin kuitenkin tietynlaiseksi toimijuuden vedenjakajaksi ainakin hetkellisesti. Oleskeluluvan saaminen merkitsi yhden etapin saavuttamista, raastavan odotuksen päättymistä, liminaalitalan hetkellistä väistymistä ja ikään kuin lupaa ryhtyä rakentamaan elämää ja projekteja uuteen paikkaan. Jos toimijuus oli ennen oleskeluluvan saamista ollut pientä, päällepäin näkymätöntä odottamista (kts. Honkasalo 2013) liminaalitalassa, on toimijuus oleskeluluvan saamisen jälkeen aktiivisempaa ja näkyvämmän tulevaisuuteen suuntaavaa. Oleskeluluvan saamisen jälkeen esimerkiksi toive perheenyhdistämisestä saa konkreettisia muotoja toiminnassa, kun aletaan kysellä sosiaalityöntekijöiltä, ohjaajilta ja edustajilta neuvoja perheenyhdistämisprosessin käynnistämiseksi.

Aineistossa tuli esiin myös se, kuinka toimijuus on eri tavalla emotionaalisesti virittynyttä turvapaikanhakuvaiheessa ja oleskeluluvan saamisen jälkeen. Kun oleskelulupa on saatu, vapautuu odottamiselta, jossa toimijuuden voi nähdä olevan

ikään kuin ”pidossa” (kts. Honkasalo 2013, 48), tilaa myös tunteille. Usein oleskeluluvan saamisen jälkeiseen aikaan liittyy pettymyksen ja riittämättömyyden tunteita, kun huomataan, että se tulevaisuus, jota odotettiin, ei olekaan odotusten mukainen. Esimerkiksi perheen yhdistäminen on usein asia, jonka ympärille ladataan paljon odotuksia ja toiveita. Tieto siitä, kuinka vaikeaa perheen saaminen Suomeen todellisuudessa voi olla, ja lopulta tiedon saaminen kielteisestä perheen yhdistämispäätöksestä, osaltaan tuottavat pettymyksen ja toimijuus voi ”romahtaa”.

Et se minkä ehkä voi sanoo et sitte ne on saanu sen oleskeluluvan, niin se on ehkä se pettymys siihen että ku ei saakaan sitä perhettä ja pettymys ehkä siihen että ne odotukset on ehkä ollu aika isot niillä että kun saa sen oleskeluluvan ja sitte ku saa sen oleskeluluvan huomaaki että tätäkö tää nyt on. Et se perhe ei oo täällä, ja tää...tätäkö tää mun elämä nyt on. Ja siinä saattaa tulla myös se romahdus vasta siinäkin vaiheessa, et se ei välttämättä näy vielä sielä turvapaikkaprosessin aikana. Vaan se voi tulla vasta myöhemmässä vaiheessa se romahdus. Kun huomaa sen todellisuuden. - Haastattelu 1

Huolimatta yksin tulleiden vahvasta tulevaisuusorientaatiosta heidän toimijuutensa rajoja ja mahdollisuuksia määrittävät ja säätelevät erilaiset byrokraatit ja hallinnan käytännöt, jotka ilmentävät kunkin hetkistä poliittista ja yhteiskunnallista ilmapiiriä. (myös Björklund 2015; Wernersjö 2014; Stretmo 2014.) Esimerkiksi tiukan maahanmuuton sääntelyn aikana ihmisoikeudet, esimerkiksi lapsen oikeus perheeseen, saattavat jäädä jalkoihin. Lisäksi esimerkiksi salakuljetusbisnekseen liittyvät alistaminen ja hyväksikäyttö voivat vaikuttaa tunteeseen oman elämän hallitsemattomuudesta ja kontrollin tunteen puuttumisesta. Myös koti-ikävä kodin menettämisestä aiheutuneina tunteina ja reaktioina voi osaltaan vaikuttaa yksin tulleiden kykyyn olla rationaalisia, reflektiivisiä ja suvereneja toimijoita, jolloin heidän toimijuutensa näyttäytyy enemmänkin epärationaalisena, impulsiivisena ja jopa tuhoisana (Hoggett 2001, 38, 52).

Myös Fisher (1989) tunnisti heikentyneen kontrollin tunteen yhdeksi koti-ikävän ulottuvuudeksi, minkä voi ymmärtää muutoksena toimijuuteen. Kun omat tulevaisuuteen vaikuttamisen mahdollisuudet ovat pienet ja rajalliset ja oman elämän suunta määräytyy paljolti muiden käsissä, omaa toimijuutta pyritään harjoittamaan rationaalisen ja reflektiivisen toimijuuden ideasta ehkä poikkeavinkin tavoin, mitä voisi

kutsua myös toisin toimimiseksi (kts. esim. Jäppinen 2015, 53; Juvonen 2015, 91–93; Ojala ym. 2009, 22; Hoggett 2001, 43). Emirbayerin & Mischen (1998) toimijuusteoriaan peilaten ymmärrän toisin toimimisen käytännöllis-evaluatiivisena toimijuutena (Mt., 994), jossa käsillä olevan tilanteen problematisaation ja reflektiivisen pohdinnan kautta päädytään valitsemaan tietynlainen toiminta. Kaikki toisin toimiminen ei kuitenkaan ole reflektiivistä ja harkittua, vaan myös epärationaalista ja impulsiivista (Hoggett 2001).

Yksin tulleiden toisin toimiminen oli toisinaan itsepäistä, jopa uhmakasta uskonnon harjoittamista, erilaista rajojen kokeilua sekä toisaalta vaikenemista ja passiivisuutta. Tulkitsen myös kuvauksen vapaaehtoisesta paluusta lähtömaahan tietyllä tavalla odotusten vastaisena toisin toimimisena. Seuraavassa aineistokatkelmassa toisin toimiminen on ”hankalaksi heittäytymistä” ja itsepäistä kiinnipitämistä omaan uskontoon liittyvästä paastosta ja siihen vedoten ”maataan sängyssä eikä tehdä mitään”. Haastateltava pohtii uskonnon merkityksen korostuvan vieraassa ympäristössä ja uskonnon harjoittaminen näyttäytyy keinona pitää yllä jatkuvuutta ja sen kautta toimijuutta, tunnetta hallinnasta oman elämän suhteen.

Tulee nyt mieleen, et Ramadanin aikana sen huomaa niinku tiettenki..Nää kulttuuriset että muutamat heittäyty hankalaks et okei et mul on nyt..Nää on tällasii asioit mitkä korostuu ehkä kans ku sä oot toisessa maassa, missä sun niinku uskonto ei oo niinku kaikkien jakama uskonto, ja sä haluut korostaa tietyl tavalla niit omia juttuja, pitää kiinni niistä, jos sä oot niinku menettänyt jo niin paljon jo kaiken muun sun ympäriltä, ni okei et tää uskonto on viel se, mikä kuuluu mulle, mä pidän täst kiinni. Ni joillakin tuli sit tällasii et okei mul on Ramadan et mä en tee mitään, et mä vaan makaan täs sängys tän niinkun kuukauden ja ette saa varmasti mua mihinkään opiskelemaan tai harrastukseen tai mihinkään muuhunkaan. - Haastattelu 4

Alla olevassa aineistokatkelmassa toisin toimiminen on toimintaa, jossa ei toimita odotetulla tavalla tai kuten muut samassa tilanteessa olevat usein toimivat. Haastateltava kuvaa tilannetta, jossa yksin tullut nuori päättikin vastoin odotuksia palata vapaaehtoisesti lähtömaahansa, sillä ei halunnut enää kokea uutta odotusta ja epävarmuutta, joka vaikeuttaa esimerkiksi opiskelua. Tässä toisin toimimisen käytännöllis-evaluatiivinen luonne näyttäytyy selkeänä; päätös palata kotimaahan on syntynyt käsillä olevan tilanteen problematisaation ja sitä seuranneen eri vaihtoehtojen punninnan kautta kautta.

Sitte oli nii yks samalla tavalla afgaaninuori tota sai kielteisen päätöksen. Oli Kabulissa ollu, mutta sitten niin tota siinä ei selviä nii tota turvapaikan perusteita ollu tämän nuoren kohdalla ja tota hän sai kielteisen päätöksen ja hän oli kouluja siellä käyny ja isä oli insinööri ja yrittäjä siellä..ja sit tää..kielteisen päätöksen tosiaan sai ja oli kouluja siellä käyny, osas englantia hyvin ja suomen kielen oppi kanssa. Ja hän sanoi, että ei hän halua niin tota jäädä tänne Suomeen että ei halua että siitä valitetaan, koska se on..joutuu taas puol vuotta olemaan epätietoisuudessa, ei pysty opiskelemaan. ni hän halusi lähteä sitten vapaaehtoisesti IOM:n kautta, ni palata kotimaahansa.-
Haastattelu 5

Seuraavassa aineistokatkelmassa toisin toimiminen on rajojen kokeilua ja ”rälläämistä”, jossa otetaan tatuointeja, käytetään alkoholia, poltetaan tupakkaa sisätiloissa ja kutsutaan tyttöjä yökylään. Emirbayerin & Mischen toimijuusteorian valossa kyse on eksperimentaatiosta, jossa kokeillaan vaihtoehtoisia toiminnan tapoja käsillä olevassa hetkessä (Mt., 1998, 988; 990). Myös liminaalisiin tiloihin liittyy eksperimentaation ja rooleilla leikittelyn mahdollisuus (Turner 1974), jolloin ”rälläämisen” voi ymmärtää myös yksin tulleiden monella tasolla liminaaliseen tilaan ja toisaalta nuoruuteen kuuluvana käytöksenä.

H4: Nii sitte voi tulla..taas tällanen rällää ihan täysii, joo..T: Nii et lähtee niinku mopo käsistä.H4:..Joo, haetaan sitte sitä, et joku, joku aikuinen puuttuis ja tulis oikeesti sanomaan niinku, mut..testataan sit just taas erilailla..T: Joo, minkälaista se rällääminen esimerkiksi on?H4: Ööö..voi olla siis alkoholin käyttöä, jotkut meni ottaa kaiken maailman tatuointeja (naurua), ja.. vesipiipun polttelua, no se nyt ei oo sinänsä heille..mut kuitenkin sillee että, ja siis tupakanpolttoa sisätiloissa..Mmm, tyttöjä yökylässä, joka on niinku..ei sais, ja sitte ku monien tietämys siitä ihan niinku ehkäisystä ja kaikesta on aika niinkun nolla, ku ei oo ikinä käyty sellasii keskusteluja kotona, ni siin on aika paljon sellasta että minkä kaa on tekemistä. - Haastattelu 4

Äärimmäisenä ja tuhoisana toisin toimimisena esiin nousi myös itsensä satuttaminen ja itsetuhoisuus, mikä ilmentää vakavia mielenterveyden haasteita ja toisaalta kertoo epärationaalisesta ja impulsiivisesta toimijuudesta (kts. Hoggett 2001, 38; 52). Se ei kuitenkaan ole vähemmän merkityksellisestä yksin tulleiden toimijuuden tarkastelun, saati tutkimuksen tarkoituksen näkökulmasta, vaan oikeastaan päinvastoin; tämä tulos saa pohtimaan, onko tulevaisuuteen suuntava, rationaalinen ja projektiivinen toimijuus minkään arvoista, jos mahdollisuudet tuon toimijuuden täytäntöönpanoon ovat perustavanlaatuisesti rajoittuneita. Tulevaisuuteen suuntatunut rationaalinen toimijuus

voi muuttua epärationaaliseksi ja tuhoisaksi silloin, kun se ei saa tunnustusta ja kannustusta ympäriltään.

H4: Et sithän niinku jotkut tekee niitä päätöksiä tavallaan omasta elämästään mihin sä pystyt vaikuttaa, lähtee toiseen maaahan, koittaa onneaan jossain muualla tai sit ihan oikeesti koittaa tehdä itselleen jotain koska, se on se keino miten sä pystyt vaikuttaa.. omaan elämään. Niinku mieluummin et se on jonkun toisen käsissä. T: Puhutsä niinkun itsemurhayrityksistä? H4: Joo.- Haastattelu 4

Yllä olevassa aineistokatkelmassa itsemurha näyttäytyy äärimmäisenä toimijuuden muotona ja keinona vaikuttaa omaan tilanteeseen hallitsemattomassa tilanteessa. Useissa tutkimuksissa (esim. Vervliet ym. 2014; Suikkanen 2010; Al-Sudany 2017; Helander & Mikkonen 2002) on tuotu esiin yksin tulleiden ja ylipäättään pakolaislasten ja -nuorten kärsivän erilaisista mielenterveyden haasteista, joiden ajatellaan johtuvan sekä menneisyyden tapahtumista, mutta myös nykyhetkeen liittyvistä vastoinikäymisistä. Myös suomalaisessa mediassa on tuotu esiin turvapaikanhakijoiden itsemurhayritykset, joiden on uutisissa tulkittu johtuvan pitkittyneestä epävarmuudesta ja näköalattomuuden tunteesta tulevaisuuden suhteen (YLE 26.9.2016).

Tarkasteltaessa yksin tulleiden toimijuutta Kaisa Ketokiven ja Mianna Meskuksen (2015) esiin nostama *kyvykkään toimijan dilemma* on osuva. *Kyvykkäällä toimijalla* he tarkoittavat individuaalisuutta, rationaalisuutta ja intentionaalisuutta painottavaa toimijuuden ihannetta. He toteavat länsimaisen, kyvykkään toimijan ihanteen särkyvän ja tulevan haastetuksi esimerkiksi tilanteissa, joissa ihmistä on kohdannut suuri menetys tai tragedia. Näissä tilanteissa toimijuus, esimerkiksi pyrkimykset oman tilan tai autonomian tunteen luomiseen, ei kuitenkaan katoa, mutta sen relationaalisuus ja situationaalisuus korostuvat. Toimijuuden relationaalisuus tarkoittaa esimerkiksi riippuvaisuutta niistä moninaisista toimijoista ja tekijöistä, joihin ihminen nojautuu kaaoksen ja menetyksen keskellä. (Ketokivi & Meskus 2015.)

Ajattelen, että yksin tulleiden kohdalla tämä *kyvykkään toimijan dilemma* tulee monin tavoin näkyväksi, ja on oivallinen käsite kuvaamaan heidän toimijuutensa luonnetta. Lähtiessään pakoon yksin kohti tuntematonta he toisaalta osoittavat kyvykkyyttä, intentionaalisuutta ja autonomiaa, mutta seuraavassa hetkessä joutuvat turvautumaan moniin eri tahoihin, kuten ihmissalakuljettajiin, matkan varrella kohtaamiinsa

hyväntekijöihin ja kanssamatkustajiin. Heidän saapuessaan Suomeen tuo *dilemma* ei katoa, kun elämä on tasapainoilua kodin menetyksestä aiheutuneen särön, turvapaikkaprosessiin liittyvän raastavan epävarmuuden ja toisaalta autonomisen, kyvykkään toimijuuden ihanteiden, jotka ovat sekä henkilökohtaisia että ulkoapäin määriteltyjä, kanssa.

6.3 Vastuullisia perheenpäitä ja huolettomia lapsia – yksin tulleiden vastakkaiset ja risteävät toimija-asetat

Yksin tulleiden toimijuutta ammattilaisten näkökulmasta rakennettiin erilaisten ehdotettujen subjektipositioiden tai toimija-asetmien kautta. Subjektipositiot ovat aina kulttuuristen ja sosiaalisten odotusten sävyttämiä, ja ne suuntaavat toimintaa ja toimijuutta. Se, mistä subjektipositioista käsin kulloinkin toimitaan, vaikuttaa toimijuuden tapoihin, rajoihin ja mahdollisuuksiin. On myös huomattava, että kaikilla ei ole aina kaikissa tilanteissa mahdollisuuksia neuvotella näistä toimijuuden paikoista ja mahdollisuuksista, mikä myös omassa tutkimuksessani tulee esiin. (Ronkainen 1999, 34–35; Ojala ym. 2009, 21–22.)

Aineistostani olen diskurssianalyysin keinoin pyrkinyt löytämään ammattilaisten yksin tulleille ehdottamia subjektipositioita, joiden kautta on mahdollista tarkastella heidän toimijuutensa moninaisuutta. Ehdotetut subjektipositiot ovat siis ehdotuksia ja tulkittuja, ja tiedostan, että tutkimukseni aineisto ei yllä tavoittamaan sitä, kuinka nämä subjektipositiot todellisuudessa tulevat koetuiksi tai miten niitä vastustetaan ja hyväksytään osaksi omaa subjektiviteettiä (kts. Ronkainen 1999, 36–37) , eli miten yksin tulleet itse asemoivat itsensä ehdotettuun diskurssiin. Ehdotetut subjektipositiot olisivat varmasti muodostuneet aivan toisenlaisiksi, jos olisin haastatellut yksin tulleita itseään ja etsinyt niitä heidän omasta puheestaan.

Ammattilaisten yksin tulleille ehdottamat subjektipositiot ovat vastakkaisia ja risteäviä, ja siten tuottavat kuvaa ristiriitaisesta toimijuudesta. Toisaalta kuitenkin on muistettava, että jokaisella meistä on erilaisia subjektipositioita, jotka saattavat olla toisiinsa nähden vastakkaisia ja osin ristiriitaisia keskenään. Samanaikaisesti voin olla siten sekä *äiti* että *tytär*, *auttaja* ja *autettu*, *uhri* ja *syyllinen*. Oleellista on, että toimijuus vaihtelee

tilanteittain riippuen siitä, mistä subjektipositioista käsin toimimme. Esittelen näitä ammattilaisten yksin tulleille ehdottamia subjektipositioita vastakohtaparien kautta tuodakseni esiin yksin tulleiden toimijuuden rakentumisen ristiriitaisuutta ja moninaisuutta.

Vastuullinen perheenpää - huoleton lapsi

Läpi aineiston piirtyi esiin kuva yksin tulleista vastuunkantajina, joihin kohdistui perheen taholta ylirajaisia odotuksia esimerkiksi taloudellisen avustamisen tai muun perheen maahan tulon järjestämisen suhteen. Yksin tulleet pitivät usein yllä yhteyksiä perheeseensä, mikä toisaalta saattoi lievittää koti-ikävää ja toisaalta pitää yllä velvollisuuksia ja vastuuta perheestä. Yksin tulleiden toimijuuden suhteen tämä tarkoittaa sen transnationaalista luonnetta; valtioiden välisistä rajoista ja etäisyydestä huolimatta velvollisuudet esimerkiksi perhettä kohtaan eivät lakkaa, vaan saattavat sen myötä jopa korostua.

Aineistossani tuli esiin, kuinka ammattilaiset saattoivat pyrkiä haastamaan edellä kuvattua *vastuullisen perheenpään* ja aikuisen subjektipositiota korostamalla yksin tulleiden asemaa lapsina ja teineinä, joilla on oikeus elää huoleton ja vastuuvapaata elämää. Näin länsimainen käsitys lapsuudesta (kts. esim. James & Prout 2015, 7) ikään kuin törmää toisenlaisiin käsityksiin lapsuudesta ja aikuisuudesta. Myös Minna Lähteenmäen (2013, 161) tutkimuksessa on tuotu esiin yksin tulleiden tuntevan vastuuta lähtömaahan jääneestä perheestään, mitä näyttäytyy yksin tulleiden parissa työskenteleville aikuisille liian raskaana taakkana kantaa. Aineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että ammattilaiset ikään kuin pyrkivät antamaan yksin tulleille heidän lapsuutensa takaisin. Toisinaan tuo ehdotettu *lapsen* subjektipositio hyväksyttiin ja toisinaan taas ei, mitä seuraava aineistokatkkelma valaisee.

Mä huomasin, et monille meidän pojista ainakin se oli sellanen ihana asia, et he saa olla täällä nyt lapsia..nyt he voi olla niitä lapsia, jonka lapsuuden he on tavallaan ehkä joutunut passaa, kun he on siirtyny tyyliin seitsemänvuotiaana työelämään tekemään 12 tuntisii työpäivii tai joutunu ottaa perheestä vastuun vanhimpana poikana esimerkiks sekä taloudellisesti et niinku muuten..Niin monille se on ehkä sellanen helpotus tietyl taval et he pääsee sinne koulunpenkkiinn opiskelee ja joku kantaa huolta kuitenkin siitä, et onhan sulla talvitakki ja tuletko kotiin tiettyyn aikaan ja..tule syömään. Ja näin, ni monille

se on sellanen niinku helpotus, mukava asia, mut totta kai siel on sit niitäki jotka, jotka kokee, et ei..että ei mua koske tällaset kotiintuloajat ja muuta et mä teen mitä mä haluan.. -Haastattelu 4

Tavallinen nuori - haavoittuva turvapaikanhakijanuori

Ammattilaiset pyrkivät aineistoni perusteella normaalistamaan yksin tulleiden tilanteita korostamalla heidän nuoruuteen ajoittuvaa ikävaihettaan (kts. Juvonen 2015, 25–26).

”Tavallisina nuorina” ja murrosikäisinä yksin tulleilla nähtiin olevan oikeus tietynlaiseen huolettomuuteen, mutta myös oikeus murjottaa, olla ärsyynynyt ja vihainen, mitä kuvaa seuraava aineistokatkkelma:

Tottakai sit välillä...Ne on teinejä! Murrosiässä kans, mikä pitää muistaa, et totta kai siellä välillä tunteet purkautuu ja se turhautuminen saattaa näkyä semmosena ärtyisyytenä ja konfliktina. - Haastattelu 1

Tavallisina nuorina heidän oletettiin testaavan rajoja ja toisaalta hakevan aikuisten huomiota esimerkiksi ottamalla tatuointeja ja lintsaavan koulusta. Paradoksaalisesti tavallisina nuorina heiltä siis myös odotettiin sääntöjen noudattamista ja rajoihin asettumista, minkä vastaisesta toiminnasta saattoi seurata sanktioita, kuten tiettyjen (etu)oikeuksien eväämistä. Esimerkiksi eräs haastateltava toi esiin tapauksen, jossa koulusta lintsaaminen esti elokuviin pääsyn samana iltana.

Jos yksin tulleille tavallisina nuorina asetetaan rajoja ja annetaan sanktioita, näyttäytyy haavoittuvan turvapaikanhakijanuoren asema toisenlaisena. Haavoittuvuutta perusteltiin ennen kaikkea menneisyyden kokemuksilla ja traumailla, joiden vuoksi on oltava erityisen sensitiivinen sen suhteen miten heitä ammattilaisena kohtaa ja kohtelee. Tästä ehdotetusta subjektiposiitiosta käsin katsottuna yksin tulleet eivät niinkään kaipaa rajoja, vaan turvaa ja lohdutusta. Menneisyyden oletettujen traumatisoivien kokemusten ajateltiin vaikuttavan esimerkiksi siihen, miten he tulkitsevat tilanteen, jossa korotetaan ääntä.

Monet näistä nuorista..ne ei oo koskaan, ne on eläny..ne on syntynyt siellä niinku sodan ja levottomuuksien keskellä. Et totta kai se väkivalta vaikuttaa siihen niitten tapaan ja ja ne on stressaantuneita. Ja se et jos tuut jostain Isiksen..missä Isis on toiminut, ja sä tuut tänne. Niin se ero on niin pieni, et sä oot siellä toisella puolella, ja pystyt tekemään asioita mitä me ei ehkä ajatella,

et sen takii siinä täytyy olla niinkun hyvin varovainen. Ja monta kertaa sekin jo et sä korotat ääntä, on niille väkivaltaa.- Haastattelu 7

Haavoittuvina turvapaikanhakijanuorina yksin tulleiden ei samalla tavalla nähty tarvitsevan rajoja kuin *tavallisten nuorten*, saati ”lastensuojelunuorten”. Rajojen asettamisen kyseenalaistaminen liittyi siten sekä erilaisiin tarpeisiin, mutta myös kulttuurisesti erilaisiin käsityksiin lapsuudesta ja aikuisuudesta.

Resilientti selviytyjä - traumatisoitunut pakolainen

Yksin tulleiden selviytyjyyttä ja toisaalta traumatisoituneisuutta korostavat puhettavat vuorottelivat aineistossa yhdenkin haastattelun sisällä. Näin ajatus siitä, että resilienssi ja traumatisoituminen ovat saman kolikon kääntöpuolia, käy hyvin ymmärrettäväksi. Resilienssi ja traumatisoituminen ovat siis ikään kuin saman tapahtumasarjan erilaisia lopputuloksia. (kts. Peltonen 2011, 62)

Resilientteinä selviytyjinä yksin tulleet saivat osakseen ihailua, ja selviytyjyyttä selitettiin menneisyyden vaikeiden kokemusten kestämisellä ja toiveikkuudella tulevaisuuden suhteen. Selviytyjätoimijuuden korostamiseksi haastatteluissa tuotiin esiin esimerkkejä yksin tulleista, jotka olivat pääseet paikallislehtiin, saaneet järjestää taidenäyttelyn omille töilleen tai jotka kilpailivat maailmanmestaruustasolla jossakin urheilulajissa. Näissä sankaritarinoissa yksin tulleiden toimijuus ei näyttäytynyt pelkästään selviytymisenä, vaan aktiivisena projektien toteuttamisena (vrt. Emirbayer & Mische 1998, 999) ja uusien saavutusten tavoitteluna (Mt., 983–984).

Siinä on..mulla on esimerkiksi yks huippupainija, ja nyt on neljän vuoden oleskelulupa hänellä ja sitten niin tota oli tuolla (X-paikkakunnalla) ja siellä ei ollut painiharrastukseen mahdollisuutta, ni hän tuli sitten omin nokkinensa (Y-paikkakunnalle), ja täällä oli vapaapainileiri ja sitä kautta sitten pääs esittää taitojansa, ja hän tota paraikaa kuukauden vapaapainileirillä täällä (Y-paikkakunnalla), sitten niin jollakin koululla on yhteismajoitus, siellä on majoittuneena ja tuota 10. päivä joulukuuta on sitten Tampereella Suomen mestaruus kilpailut.-Haastattelu 5

Vastakohtana edellä kuvatun laisten sankaritarinoiden eteenpäin meneville ja projektiivisille toimijoille aineistosta nousi esiin *traumatisoitunut pakolainen*, jonka kohdalla menneisyyden traumatisoivat tapahtumat sekä nykyhetken haasteet

näyttäytyvät ylivoimaisina, ja tuo ylivoimaisuuden tunne purkautuu erilaisina oireina ja haastaa toimijuutta. Menneisyys ei ikään kuin päästä traumatisoitunutta pakolaista otteestaan eikä uuteen tilanteeseen sopeutuminen tai tulevaisuuden mahdollisuuksien näkeminen (vrt. Emirbayer & Mische 1998) käsillä olevassa hetkessä onnistu. Traumatisoituneen pakolaisen positiosta käsin toimijuus on enemmänkin impulsiivista, epärationaalista ja jopa tuhoisaa (vrt. Hoggett 2001, 38, 43) kuin rationaalista, reflektiivistä ja projektiivista.

Turvapaikanhakija- onnen onkija

Turvapaikanhakijan ja onnen onkijan kategorioiden muodostuminen kertoo turvapaikanhakuprosessiin kytkeytyvästä epäluottamuksen kulttuurista (kts. Björklund 2015, 16–17; Ní Raghallaigh 2014), joka ylipäättään on läpäissyt turvapaikanhakijoihin liittyvän keskustelun. Turvapaikanhakijoina yksin tulleet näyttäytyivät suojeltavina johtuen lähtömaiden tilanteista. Aineistossa tuota suojelun tarvetta ja sen uskottavuutta yksin tulleiden kohdalla tuotiin esiin esimerkiksi yksityiskohtaisilla kuvauksilla lähtömaahan jääneiden perheiden tilanteista tai yksin tulleen pakomatkan eri vaiheista.

Turvapaikanhakijoina yksin tulleiden oikeus suojeluun ja huolenpitoon näyttäytyi kyseenalaistamattomana. Yksin tulleiden toimijuuden näkökulmasta *turvapaikanhakijan* subjektipositio toisaalta tarkoittaa siis oikeutta vaatia suojelua ja toisaalta asettumista tiettyyn juridiseen, säänneltyyn kategoriaan sekä sopeutumista ja toiminnan suuntaamista sen mukanaan tuomiin käytäntöihin, kuten turvapaikkapuhutteluun ja oleskeluluvan odottamiseen. Omien motiivien ja perusteluiden puolustaminen ja esiin tuominen, tai muulla tavoin myönteisen oleskelulupapäätöksen saamisen edistäminen edellyttävät käytännöllis-evaluatiivista toimijuutta (vrt. Emirbayer & Mische 1998, 999), jossa on pyritty valitsemaan toivotun lopputuloksenkannalta paras mahdollinen tapa toimia.

Onnen onkijoina, ja sinänsä projektiivisina ja käytännöllis-evaluatiivisina (toisin)toimijoina, näyttäytyivät sellaiset yksin tulleet, jotka olivat tulleet Suomeen esimerkiksi parempien opiskelumahdollisuuksien vuoksi tai saadakseen hoitoa sairautensa, ja jotka käyttivät kyseenalaisia keinoja kuten valehtelua tai vaikenemista keinoina varmistaa oleskeluoikeus. Karkeasti ajateltuna juuri *onnen onkijoiden* vuoksi

lähtökohtainen epäily kohdistuu kaikkiin turvapaikanhakijoihin, mikä pitää yllä epäluottamuksen kulttuuria. Toimijuuden näkökulmasta huomionarvoista on, että raja *onnen onkijan* ja *turvapaikanhakijan* position välillä on häilyvä. Liika projektiivisuus ja unelmien tavoittelu voi joissakin *epäluottamuksen kulttuurin* sävyttämässä konteksteissa näyttäytyä onnen onkimisena, kun taas vähäinen määrä projektiivisuutta voi näyttäytyä haluttomuutena kotoutua ja riskinä syrjäytyä, ei niinkään rakenteiden tuottamana näköalattomuutena.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimuksessani olen tarkastellut yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten koti-ikävää ja toimijuutta. On huomattava, että näkökulma on aikuis- ja ammattilaislähtöinen, eikä tutkimukseni siten pyri esittämään asioita yksin tulleiden äänellä. Uskon ammattilaisnäkökulman valaisseen sellaisia koti-ikävään ja toimijuuteen liittyviä puolia, jotka olisivat saattaneet olla vaikeammin sanallistettavissa niille, joita aihe koskettaa. Toisaalta taas ammattilaisnäkökulman kautta en mitenkään kyennyt tavoittamaan niitä koti-ikävän yksilöllisiä, omakohtaisia ja henkilökohtaisia merkityksiä ja painotuksia, jotka olisivat jatkossa mielestäni kiinnostavia tutkia. Lisäksi henkilökohtaisten koti-ikävän kokemusten ja merkitysten tutkiminen voisi lisätä ymmärrystä esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutumiseen liittyen.

Kodin menettäminen on maailman kaikkia pakolaisia yhdistävä kokemus, minkä vuoksi ajattelen koti-ikävän tutkimisen olevan merkityksellistä erityisesti sosiaalityön, jossa toisinaan kohdataan pakolaistaustaisia ihmisiä, näkökulmasta. Menetykset vaikuttavat arkeen ja voivat järjestyttää ihmisen koko olemusta voimakkaasti. Menetyksiin liittyy usein surun tunteita ja pahimmillaan ne voivat ajaa kriisitilanteeseen, josta selviytymiseen tarvitaan ulkopuolista apua. Kodin menettäminen sen kaikissa merkityksissä on perustavanlaatuinen menetys, mutta ei ehkä aina tule tunnistetuksi sellaisena sosiaalityön arjisissa konteksteissa. Tästä näkökulmasta olisi mielestäni pohdittava, mikä merkitys kodin menetyksellä voi ihmisten arjen ja kotoutumisen kannalta olla.

Lisäksi tutkimukseni kutsuu tarkastelemaan kriittisesti sitä, tulevatko nuo menetykset ja niiden aiheuttamat tunteet kohdatuiksi erilaisissa kotouttamistyön, ja miksei muissakin, konteksteissa. Esimerkiksi tutkimukseni tulos, jonka mukaan koti-ikävä näyttäytyy voimakkaimpana ilta- ja yöaikaan, tarkoittaa käytäntöjen tasolla sitä, että ammattilaisen tarjoama tuki kuuntelemisen ja lohduttamisen muodossa juuri silloin olisi tärkeää. Usein kuitenkin juuri ilta- ja yöaika ovat laitosasumisessa aikaa, jolloin henkilökuntaa on paikalla vähän, vaikka juuri silloin tarvetta psykososiaaliselle tuelle olisikin eniten.

Mietin myös, minkälaisia valmiuksia esimerkiksi sosiaalityön opinnot antavat tuleville sosiaalityöntekijöille tunnistaa, kohdata ja käsitellä sosiaalityön asiakkaiden menetyksiä ja surua, jotka tapahtuessaan läpäisevät yksilön koko elämissä maailman. Omasta puolestani voin ainakin sanoa, että sosiaalityön opinnoista en ole saanut paljoakaan tietoa tai valmiuksia liittyen siihen, kuinka esimerkiksi ammatillisesti tukea suuren menetyksen kohtaamia asiakkaita ja heidän surutyötään. Ajattelen, että sosiaalityön pakollisiin opintoihin tulisi tulevaisuudessa sisällyttää kriisityöhön liittyviä ja kriisien kanssa työskentelyyn tietoa ja valmiuksia antavia opintoja. Toisaalta, kuten eräs haastateltavani totesi, lohduttamalla ja olemalla ihminen ihmiselle pääsee jo pitkälle.

Huolimatta siitä, etten varsinaisesti ollut kiinnostunut kotoutumisesta sinänsä, aineistosta heijastui ajatus *kotoutumisen* tukemisesta yksin tulleiden parissa työskentelevien yhteisesti jaettuna tavoitteena. Kotoutuminen määrittyi ammattilaisten puheessa ulkokohtaisesti, ei niinkään yksin tulleiden itsensä kokemuksena "kotona olemisesta" tai kuulumisesta. Koti-ikävä ja kotoutuminen eivät ole toisensa poissulkevia, mutta niiden nähtiin olevan vuorovaikutteisessa suhteessa toisiinsa. Kotoutumisen onnistumisen edellytyksinä nähtiin olevan suomen kielen oppiminen, opiskelu, harrastuksiin ja työelämään osallistuminen sekä vuorovaikutuksellisten suhteiden luominen suomalaisten kanssa. Koti-ikävän katsottiin osittain vaarantavan noiden edellytysten toteutumisen varsinkin, jos nuori ei ollut halukas tai kyvykäs "hoitamaan koti-ikävänsä" esimerkiksi keskustelemalla siitä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kanssa. Koti-ikävä näyttäytyi kotoutumista haastavana tekijänä myös silloin, kun siihen liittyi hankalaksi miellettyä käytöstä, kuten aggressiivisuutta ja välinpitämättömyyttä sekä silloin, kun sen katsottiin häiritsevän opiskelua esimerkiksi keskittymisvaikeuksina. Kotoutumisen epäonnistumiseen liitettiin

toisinaan uhkakuvia väkivaltaisesta uskonnollisesta radikalisoitumisesta ja syrjäytymisestä.

Ajattelen, että kotoutumisen onnistumista tulisi arvioida ulkoisten tunnusmerkkien tarkastelun ohella myös henkilökohtaisten *kodin tunnun* (kts. Kauko 2018) kokemusten pohjalta. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kotouttamiseen osallistuvat ammattilaiset lähtisivät kotouttamistyössään liikkeelle keskustelemalla "kotoutettavien" kanssa kunkin henkilökohtaisista ajatuksista kodista ja kodin tunnusta. Koska kotiin liitetyt merkitykset ja toiveet kertovat paljon ihmisistä, heidän arvostuksistaan sekä kiintymyksen- ja kuulumisenkohteistaan, on niiden selville ottaminen ja niistä keskusteleminen ensiaskel onnistuneessa kotoutumisen, eli yksilökokemuksen tasolla kodin tunnun saavuttamisen, tukemisessa.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että yksin tulleiden toimijuus on transnationaalista, eikä heidän elämismaailmansa rajoitu Suomen rajojen sisäpuolelle. Koti-ikävä on ikään kuin tuon transnationaalisuuden kääntöpuoli, joka toisinaan voimistuu ja toisinaan häviää. Olennaista on ymmärtää, että tavat kokea ja tuoda esiin koti-ikävää ovat erilaisia ja minkälaisen merkityksen se kulloinkin saa, vaihtelee yksilökohtaisesti. Tutkimukseni anti yksin tulleiden parissa tehtävälle työlle on koti-ikävän esiin nostaminen yksin tulleita koskettavana ilmiönä. Tuon esiin nostamisen myötä sen tunnistaminen, kohtaaminen ja siitä puhuminen voivat mahdollistua. Laajemminkin eri sosiaalityön konteksteissa, kuten lastensuojelun sijaishuollossa, voisi olla aiheellista pohtia koti-ikävää ja sen merkityksiä asiakaslasten ja -nuorten kohdalla.

Lisäksi tutkimukseni toisaalta muistuttaa, että koti-ikävä ei aina näy ulospäin, vaan on enemmänkin hiljaisuutta ja vaikenemista. Samansuuntaisia, yksin tulleiden vaikenemista ja vähäsanaisuutta korostavia huomioita on tehty myös aiemmissa yksin tulleita koskevissa tutkimuksissa (Björklund 2015; Wirsén 2017; Kohli 2006a; Lähteenmäki 2013; Wernersjö 2014). Tästä näkökulmasta voisi ajatella vaihtoehtoisista terapiamuodoista, kuten eläin-, kuvataide- tai musiikkiterapiasta olevan apua vaikeiden tunteiden käsittelyyn yksin tulleiden kohdalla. Toisaalta on hyvä muistaa, että aina koti-ikävää ei koeta, joten sitä ei myöskään voida pitää itsestäänselvyytenä tai lähtökohtana yksin tulleiden kanssa työskenneltäessä.

Merkille pantavaa on, että terveydenhuollon palvelujen, kuten lääkärikäyntien ja psykologin tapaamisten tarjoaman avun vaikuttavuus ja merkitys yksin tulleiden hyvinvointia ajatellen, heidän omasta näkökulmastaan käsin, on vähän tutkittu aihe. Yksin tulleiden oma näkökulma ja heidän ajatuksensa siitä, ”mikä auttaa”, olisi kiinnostava ja tärkeä aihe tutkia. Heidän äänensä kuulemisella tämän aiheen ympäriltä voisi olla käytäntöjä potentiaalisesti ravisteleva ja niitä kehittämään pyrkivä vaikutus. Aikuis- ja ammattilaisnäkökulmassa korostuu länsimaisen lääketieteen eetos ja usko sen tarjoamaan apuun elämän käännteissä, traumojen hoidossa ja kriisitilanteissa, mikä ei välttämättä kuitenkaan vastaa yksin tulleiden omaa näkemystä ammattilaisten tarjoaman tuen ja avun vaikuttavuudesta.

Yksin tulleiden toimijuus näyttäytyi ammattilaisten näkökulmasta monin paikoin ristiriitaisena. Toimijuus miellettiin tulevaisuuteen toiveikkaasti ja vahvasti suuntautuvana (vrt. Emirbayer & Mische 1998), mutta eri tavoin rajoittuneena ja jopa estyneenä. Sen katsottiin olevan toisinaan rationaalista ja reflektiivistä ja toisinaan taas epärationaalista ja impulsiivista (Hoggett 2001). Yksin tulleet sekä pyrkivät muokkaamaan ja vaikuttamaan vallitseviin olosuhteisiin esimerkiksi opiskelemalla, haalimalla itselleen aktiviteetteja ja käynnistämällä perheenyhdistämisprosesseja sekä pitämällä kiinni jatkuvuudesta esimerkiksi uskontoa harjoittamalla. Yksin tulleiden toimijuutta luonnehtivat liminaalisuus, välitilassa oleminen, sekä odottaminen, mikä on linjassa yksin tulleita koskevien aikaisempien tutkimusten (esim. Björklund 2015; Kohli 2014) kanssa. Odottamisen voi nähdä sekä projektiivisena toimijuutena (Emirbayer & Mische 1998) että sietämisenä, jolloin se lähenee Honkasalon (2013) ajatusta pienestä toimijuudesta. Lisäksi aineistossa esiin tulleet toisin toimimiset, sekä rationaalisena että epärationaalisena toimijuutena heijastavat yksin tulleiden toimijuuden monimuotoisuutta.

Yksin tulleiden toimijuutta kuvattiin ja rakennettiin erilaisten, toisiinsa nähden ristiriitaisten ja vastakohtaistenkin subjektipositioiden (kts. Ronkainen 1999) kautta. Huomionarvoista on, että nuo toimija-asetat, ja – positiot, joihin liittyy monesti vahvoja kulttuurisia odotuksia, ovat yksin tulleiden tilanteissa läsnä usein samanaikaisesti. Myös Stretmo (2014, 189–190) havaitsi tutkimuksessaan ammattilaisten tuottaman kuvan yksin tulleista olevan jokseenkin ambivalentti ja vastakkaisuuksia sisältävä. Toimijuuden mahdollisuudet vaihtelevat sen mukaan, mistä

subjektipositiosta käsin katsotaan. Erilaiset, ristiriitaiset subjektipositiot ovat seurausta esimerkiksi lähtömaan ja kohdemaan erilaisista kulttuurisista, erityisesti ikään ja sukupuoleen liittyvistä kulttuurisista odotuksista ja siitä, miten yksin tullut kantaa niitä mukanaan ja toteuttaa niitä omassa elämässään lähtömaan ulkopuolella. Lisäksi keskenään ristiriitaisia subjektipositioita syntyy, kun oma kokemus tai käsitys identiteetistä tai omasta tilanteesta ei saa tukea ulkopuolelta tai sitä joudutaan syystä tai toisesta peittelemään. Yksin tulleet saatettiin kuvata toisinaan tukea ja turvaa tarvitsevinä lapsina ja toisinaan taas vastuullisina aikuisina.

Tässä tutkimuksessa tuotettu ammattilaisnäkökulma osittain toistaa aiemmissa yksin tulleita koskevissa tutkimuksissa havaittua ”uhripuhetta” (kts. Kuusisto-Arponen 2016a, 399) ja siten osaltaan uusintaa yksin tulleiden haavoittuvuutta ja kuvaa rajoittuneesta toimijuudesta. Näin huolimatta siitä, että valitessani toiseksi tutkimustehtäväkseni toimijuuden tarkastelun, olin ajatellut sen hieman purkavan yksipuolista kuvaa yksin tulleista haavoittuvina ja rajoittuneina toimijoina. Toki, tutkimukseni tulokset osoittavat, että yksin tulleet ovat selviytyjiä ja heillä on tulevaisuuteen tähtäävää toimijuutta, motivaatiota ja pyrkimyksiä eteenpäin. Lisäksi heidän tilanteissaan on löydettävissä moninaisia toisin toimimisen paikkoja. Mutta mitä merkitystä tällä projektiivisellä, tulevaisuuteen tähtäävällä toimijuudella on, jos rakenteet ja olosuhteet esimerkiksi tiukentuneen maahanmuuton sääntelyn käytäntöjen ja linjausten myötä rajoittavat sitä pahimmillaan jopa ihmisoikeuksien vastaisesti? Yksin tulleiden parissa tehtävän työn käytäntöjen näkökulmasta olisikin siten tärkeää pohtia, miten tuota tulevaisuuteen suuntautunutta toimijuutta voisi tukea oleskelulupaprosesseihin liittyvästä epävarmuudesta, odotuksesta ja näköalattomuudesta huolimatta. Pohdin myös sitä, missä tilanteissa yksin tulleiden korostaminen resilientteinä toimijoina on tarkoituksenmukaista ja milloin taas olisi hyvä tarkastella haavoittuvuuksia. Sosiaalityön tutkimuksen näkökulmasta nämä ovat mielestäni oleellisia kysymyksiä, kun ajatellaan sosiaalityön olevan tiiviisti ja perustavanlaatuisesti erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisoikeuksien puolustamiseen kytkeytyvä ammatti.

Lähteet

Aaltonen, K.; Hallamaa, J.; Launis, V.; Lötjönen, S. & Sorvali, I. (2006). *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Alanko, S.; Marttinen, I. & Mustonen, H. (2011). *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry.

Aho, A-L.; Hyvärinen, M.; Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (2017). *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.

Alitolppa-Niitamo, A. (2005). Maahanmuuttajataustaiset perheet ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa A. Alitolppa-Niitamo, I. Söderling & S. Fågel (toim.) *Olemme muuttaneet. Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin*. Helsinki: Väestöliitto, 37–52.

Al-Sudany, R. (2017). *Psykisk ohälsa hos ensamkommande flyktningsbarn*. Borås: Recito Förlag.

Baldassar, L. (2007). Transnational Families and The Provision of Moral and Emotional Support: The Relationship Between Truth and Distance. *Identities*, 14(4), 385–409.

Bayart, J-F. (2007). *Global subjects: A political critique of globalization*. Cambridge: Polity Press.

Berger, P. & Luckmann, T. (1994). *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen: Tiedonsosiologinen tutkielma*. (Suom. V. Raiskila) Helsinki: Gaudeamus. (Alkuperäinen teos julkaistu 1966).

Björklund, K. (2015). *Unaccompanied refugee minors in Finland – Challenges and good practices in a Nordic context*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Björklund, K. (2014). ”*Haluun koulutusta, haluun työtä ja elämän Suomessa*” – *Yksintulleiden alaikäisten pakolaisten kotoutuminen Varsinais-Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.

Boccagni, P. (2012). Rethinking transnational studies: Transnational ties and the transnationalism of everyday life. *European Journal of Social Theory*, 15(1), 117–132.

Brown, J. (2011). Expressions of diasporic belonging: The divergent emotional geographies of Britain’s Polish communities. *Emotion, Space and Society*, 4(4), 229–237.

Brun, C. (2015). Active waiting and changing hopes: Toward a time perspective on protracted displacement.(Report). *Social Analysis*, 59(1), 19–37.

Bryceson, D. & Vuorela, U. (2002). *The transnational family: New European frontiers and global networks*. Oxford: Berg.

Burr, V. (2015). *Social constructionism*. (3rd ed.). London: Routledge.

Dewey, John. (1981). The Need for a Recovery of Philosophy. Teoksessa John J. McDermott (toim.) *The Philosophy of John Dewey*. Chicago: University of Chicago Press, 58–97. Ref. Emirbayer & Mische (1998).

Emirbayer, M. & Mische, A. (1998). What is Agency? *The American Journal of Sociology* (103), 962-1023.

Eriksson, R. (2013). Ensamt barn på flykt i Sverige. *Siirtolaisuus – Migration* 40 (2013): *Supplement*, 3-11.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. (2010) Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–45.

Euroopan Maahanmuuttoverkosto. (2009). *Yksintulleet - näkökulmia ilman huoltajaa maahan saapuneiden lasten asemasta Suomessa*. Haettu osoitteesta http://www.emn.fi/files/44/Artikkeli_yksintulleet_24062009_FINAL.pdf

Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 604/2013. Haettu osoitteesta <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0604&from=EN>

Faist, T.; Fauser, M. & Reisenauer, E. (2013). *Transnational migration*. Cambridge: Polity.

Fingerroos, O.; Tapaninen, A-M. & Tiilikainen, M. (2016). *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino.

Fisher, S. (1989). *Homesickness, cognition, and health*. Hove: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Gasparini, G. (1995). On Waiting. *Time & Society*, 4(1), 29–45.

van Gennep, A. (1960). *The rites of passage*. Chicago: University of Chicago Press : Routledge & Kegan Paul.

Gordon, T. (2005). Toimijuuden käsitteen dilemmoja. Teoksessa A. Meurman-Solin & J. Pyysiäinen (toim.) *Ihmistieteet tänään*. Helsingin Yliopiston Tutkijakollegium. Helsinki: Gaudeamus.

Hakala, J. (2010) Tutkimusmenetelmän valinnasta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS- kustannus, 12–26.

Heiskala, R. (2000). *Toiminta, tapa ja rakenne: Kohti konstruktionistista synteesiä yhteiskuntateoriassa*. Helsinki: Gaudeamus.

Helander, R. & Mikkonen, A. (2002). *Ikävä äitiä. Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa*. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos.

Hessle, M. (2009). *Ensamkommande men inte ensamma. Tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktningsbarns livsvilkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. Doktorsavhandling i pedagogik vid Stockholms universitet. Tukholma: Elanders AB.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. (2010). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Hitlin, S. & Elder, G. (2007). Time, Self, and the Curiously Abstract Concept of Agency. *Sociological Theory*, 25(2), 170–191

Hoggett, P. (2001). Agency, rationality and social policy. *Journal Of Social Policy*, 30, 37–56.

Honkasalo, M-L. (2013). Katveessa - Pieni toimijuus kriittisenä avauksena toiminnan teoriaan. *Tiede & Edistys (1)*, 42-61.

Huttunen, L., Jokinen, A. & Kulmala, A. (2004). *Puhua vastaan ja vaieta: Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus.

Hyvärinen, M.; Nikander, P. & Ruusuvuori, J. (2010). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.

James, A. & Prout, A. (2015). *Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood (3rd edition.)*. London: Routledge, Taylor & Francis Group.

James, A. & Prout, A. (2015). A new paradigm for the sociology of childhood. Provenance, promise and problems. Teoksessa J. Allison & A.Prout (toim.)

Constructing and reconstructing childhood: Contemporary issues in the sociological study of childhood (3rd edition.). London: Routledge, Taylor & Francis Group, 7-27.

Jeffrey, C. (2008). Waiting. *Environment and Planning D: Society and Space*, 26(6), 954–958

Jokinen, A.; Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). *Diskurssianalyysi: Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Tampere: Vastapaino.

Juhila, K. (2004). Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Helsinki: Gaudeamus, 20–32.

Juhila, K. (2018). *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Vastapaino.

Juvonen, T. (2015). *Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen: Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura.

Jäppinen, M.; Metteri, A.; Ranta-Tyrkkö, S. & Rauhala, P-L. (2016). *Kansainvälinen sosiaalityö: käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja*. Tallinna: United Press Global.

Jäppinen, M. (2015). *Väkivaltatyön käytännöt, sukupuoli ja toimijuus: Etnografinen tutkimus lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten auttamistyöstä Venäjällä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Kara, H. (2016). *The makings of migrant subjectivities: Time and intersectionality in the transnational everyday lives of Latin American women in Barcelona*. Helsinki: Department of Political and Economic Studies, University of Helsinki.

Katisko, M. (2016) *Suomesta tuli kotini – elämää suomalaisessa kerrostaloyhtiössä. Tutkimus Suomeen pakolaisina tulleiden asumiskokemuksista suomalaisessa taloyhtiössä*. Y-Säätöön julkaisuja 2016. Haettu osoitteesta

https://asuntoensin.fi/assets/files/2016/08/Suomesta_tuli_kotini_Marja_Katisko.pdf

Kauhanen, E. (2017). *Kulttuurisensitiivisyyttä vai heitteillejättöä? Ilman huoltajaa maahan tulleiden turvapaikanhakijalasten yksityismajoitus ammattilaisten näkemyksissä*. Marginalisaatiokysymysten sosiaalityön erikoisala. Lapin yliopisto.

Kauko, M. & Wernersjö, U. (2017). Belonging and participation in liminality: Unaccompanied children in Finland and Sweden. *Childhood*, 24(1), 7–20.

Kauko, O. (2015). Yksinäisyys alaikäisten turvapaikanhakijoiden valottamana. *Yhteiskuntapolitiikka* 80, (2015):1, 35–45.

Kauko, O. (2018). Yksin tulleiden turvapaikanhakijalasten asumispolut ja kodin tuntu. Teoksessa A. Ritala-Koskinen (toim.) *Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus, 153–175.

Ketokivi, K. & Meskus, M. (2015). The dilemma of 'the capable actor' and the case of disrupted lives. *Contemporary Social Science*, 10(1), 39–51.

Kim, M. (2009). The Political Economy of Immigration and the Emergence of Transnationalism. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 19(6), 675–689.

Kohli, R. & Mather, R. (2003). Promoting Psychosocial Well-Being in Unaccompanied Asylum Seeking Young People in the United Kingdom. *Child and family Social Work* 2003:8, 201–212.

Kohli, R. (2006a). The Sound of Silence: Listening to What Unaccompanied Asylum Seeking Children Say and Do Not Say. *British Journal of Social Work* 36 (5), 707–721.

Kohli, R. (2006b). The comfort of strangers: Social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK. *Child & Family Social Work*, 11(1), 1–10.

Kohli, R.; Connolly, H. & Warman, A. (2010). Food and its meaning for asylum seeking children and young people in foster care. *Children's Geographies*, 8(3), 233–245.

Kohli, R. (2011). Working to ensure safety, belonging and success for unaccompanied asylum-seeking children. *Child Abuse Review Vol. 20*, 311–323.

Kohli, R. (2014). Protecting Asylum Seeking Children on the Move. *Revue européenne des migrations internationales 03/01/2014*, 30 (1), 83-104.

Kuula, A. (2006). Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa K. Aaltonen, J. Hallamaa, V. Launis, S. Lötjönen & I. Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 124–141.

Kuusisto, A-K. & Korjonen-Kuusipuro, K. (2018). Yksin tulleet nuoret hallinnan kohteena: Suomalainen yhteiskunta näköalattomuuden vai toivon rakentajana? *Janus*, 26(4), 370–378.

Kuusisto-Arponen, A-K. (2016a). Myötätunnon politiikka ja tutkimusetiikka Suomeen yksin tulleiden maahanmuuttajanuorten arjen tutkimisessa. *Sociologia 4/2016*, 396–415.

Kuusisto-Arponen, A-K. (2016b). Perheettömiksi suojellut. Yksin tulleiden alaikäisten oikeus perheeseen. Teoksessa O. Fingerroos, A-M. Tapaninen & M. Tiilikainen (toim.) *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino, 89–111.

Laki kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta sekä ihmiskaupan uhrin tunnistamisesta ja auttamisesta. 17.6.2011/746.

Lastensuojelulaki 417/2007.

Lee, J. (2012). Unaccompanied Refugee Minors and their Strategies to Navigate a New World: A Grounded Theory. Virginia Commonwealth University, Richmond, Virginia. Dissertation.

Haettu osoitteesta

http://scholarscompass.vcu.edu/etd/2778/?utm_source=scholarscompass.vcu.edu%2Fetd%2F2778&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages

Lähtenmäki, M. (2013). *Lapsi turvapaikanhakijana: Etnografisia näkökulmia vastaanottokeskuksen ja koulun arjesta*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Maahanmuuttovirasto. (2016). Humanitaarista suojelua ei myönnetä enää, uudet maalinjaukset Afganistanista, Irakista ja Somaliasta. Haettu osoitteesta

https://migri.fi/artikkeli/-/asset_publisher/humanitaarista-suojelua-ei-myonneta-ena-uudet-maalinjaukset-afganistanista-irakista-ja-somaliasta

Maahanmuuttovirasto. (2020a). Tilastot. Haettu osoitteesta

<https://tilastot.migri.fi/index.html#applications/23330/49/14?start=540&end=551>

Maahanmuuttovirasto. (2020b). Milloin hakemusta ei käsitellä Suomessa? Haettu osoitteesta <https://migri.fi/milloin-hakemusta-ei-kasitella-suomessa->

Maahanmuuttovirasto. (2020c). Sanasto. Haettu osoitteesta <https://migri.fi/sanasto>

Mead, G. (1932). *The Philosophy of the Present*. Chicago: University of Chicago Press.
Ref. Emirbayer & Mische (1998).

Mikkonen, A. (2002). *Yksin Suomessa. Ilman huoltajaa tulleiden lasten asema kansainvälisten suositusten valossa*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Moghaddam, R. (2011). Alaikäisten vastaanotto ja lapsen etu sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Teoksessa S. Alanko, I. Marttinen & H. Mustonen (toim.) *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry, 105–111.

Mustonen, H. & Alanko, S. (2011). Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat. Teoksessa S. Alanko, I. Marttinen & H. Mustonen (toim.) *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry, 10–16.

Mäntynen, A. & Pietikäinen, S. (2020). *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.

Ní Laoire, C.; Carpena-Méndez, F.; Tyrrell, N. & White, A. (2010). Introduction: Childhood and migration – mobilities, homes and belongings. *Childhood* 17 (2), 155–162.

Ní Raghallaigh, M. & Gilligan, R. (2010). Active survival in the lives of unaccompanied minors: Coping strategies, resilience, and the relevance of religion. (Report). *Child & Family Social Work*, 15(2), 226–237.

Ní Raghallaigh, M. (2014). The Causes of Mistrust amongst Asylum Seekers and Refugees: Insights from Research with Unaccompanied Asylum-Seeking Minors Living in the Republic of Ireland. *Journal of Refugee Studies*, 27(1), 82–100.

Nuorisolaki 1285/2016.

Ojala, H.; Palmu, T. & Saarinen, J. (2009). Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa – Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa H. Ojala, T. Palmu & J. Saarinen (toim.) *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Vastapaino: Tampere, 13–38.

Onodera, H. & Peltola, M. (2016). Ystävyys, sosiaaliset suhteet ja nuorten turvapaikanhakijoiden poikkeukselliset olot. Teoksessa V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää (toim.) *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 28–34.

Pakolais- ja lapsijärjestöt (30.5.2016) Lasten paikka on perheessä – miten käy yli 3000 yksin tulleelle lapselle? Haettu osoitteesta https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2016/02/08120415/Perheenyhdistaminen_tiedote-kansanedustajille_FINAL1.pdf

Papadopoulos, R.K. (2002). Refugees, home and trauma. Teoksessa R.K. Papadopoulos (toim.) *Therapeutic Care for Refugees. No Place Like Home*. Lontoo:Karnac, 9-39.

Papadopoulos, R.K. (2002). *Therapeutic Care for Refugees. No Place Like Home*. Lontoo: Karnac.

Parsons, A. (2010). *Selvitys lapsen edun toteutumisesta turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevista päätöksistä*. Helsinki: Valtioneuvosto, Vähemmistövaltuutettu.

Peltonen, K. (2011). Sodan traumatisoivat tapahtumat ja kehittyvä lapsi. Teoksessa S. Alanko, I. Marttinen & H. Mustonen (toim.) *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry, 59–67.

Piitulainen, M. (2016). Kansainvälisen suojelun periaatteista ei voi alaikäisten kohdalla tinkiä. Teoksessa V. Honkasalo, K. Maiche, H. Onodera, M. Peltola & L. Suurpää (toim.) *Nuorten turvapaikanhakijoiden elämää vastaanottovaiheessa*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, 13–19.

Rauhala, P-L. & Vironkangas, E. (2011). Sosiaalityön tutkimuksen etiikka, opettaminen ja tietoarvo. Teoksessa A. Pehkonen & M. Väänänen-Fomin (toim.) *Sosiaalityö arvot ja etiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 235–255.

Rauhala, P-L., Jäppinen, M., Metteri, A. & Ranta-Tyrkkö, S. (2016) Kansainvälinen, ylitajainen, globaali sosiaalityö - juuria, katkoksia, uusia alkuja. Teoksessa M. Jäppinen, A. Metteri, S. Ranta-Tyrkkö & P-L. Rauhala (toim.) *Kansainvälinen sosiaalityö: käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja*. Tallinna: United Press Global.

Ritala-Koskinen, A. (2018). *Monen kodin lapset: Lasten monipaikkainen asuminen ja sosiaalityö*. Helsinki: Gaudeamus.

Ronkainen, S. (1999). *Ajan ja paikan merkitsemät: Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus*. Helsinki: Gaudeamus.

Ronkainen, S. (2006). Haavoittunut kansakunta ja väkivallan toimijuus. Teoksessa M. Loheniva-Kerkelä (toim.) *Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus*. Helsinki: Talentum, 531-550.

Rubenstein, R. (2001). *Home matters: Longing and belonging, nostalgia and mourning in women's fiction*. New York: Saint Martin's Press Inc.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2009). *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino.

Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (2017). Tutkimushaastattelu ja vuorovaikutus. Teoksessa A-L. Aho, M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino.

Schutz, A. (1967). *The Phenomenology of the Social World*. Evanston III: Northwestern University Press. Ref. Emirbayer & Mische (1998).

Shanahan, M. & Elder Jr., G. (2002). *History, agency, and the life course*. Nebraska Symposium on Motivation. Nebraska Symposium on Motivation, 48, 145-186.

Shire, W. (2017). *Home*. Haettu osoitteesta
<https://www.youtube.com/watch?v=nI9D92Xiygo>

Suárez-Orozco, C. & Suárez-Orozco, M. (2001). *Children of immigration*. Cambridge, Mass.; London: Harvard University Press.

Suikkanen, S. (2010). *Selvitys kidutettujen ja vaikeasti traumatisoituneiden turvapaikanhakija- ja pakolaislasten ja -nuorten määrästä sekä heidän psykiatristen palvelujen tarpeestaan*. Helsingin Diakonissalaitoksen raportteja 1/2010. Helsinki: Helsingin diakonissalaitos.

Suomen Pakolaisapu. (2020). Sanasto. Haettu osoitteesta <https://pakolaisapu.fi/sanasto/>

Takeda, A. (2012). Emotional transnationalism and emotional flows: Japanese women in Australia. *Women's Studies International Forum*, 35(1), 22–28.

Taskinen, S. (2011). Mikä on yksin tulleiden lasten edun mukaista? Teoksessa S. Alanko, I. Marttinen & H. Mustonen (toim.) *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry, 43–57.

Thomas, S. & Byford, S. (2003). Research with unaccompanied children seeking asylum. *BMJ*, volume 327, 13 December 2003, 1400-1402.

Thomassen, B. (2014). *Liminality and the modern: Living through the in-between*. Farnham, Surrey; Burlington, VT: Ashgate.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. (2012). Psykiatrian luokituskäsikirja. Suomalaisen tautiluokitus ICD-10:n psykiatriaan liittyvät diagnoosit. Tampere: Tampereen yliopistopaino.

van Tilburg M. & Vingerhoets, A. (2005). *Psychological aspects of geographical moves: Homesickness and acculturation stress*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

van Tilburg, M. (2005). The Psychological Context of Homesickness. Teoksessa M. van Tilburg & A. Vingerhoets (toim.) *Psychological aspects of geographical moves: Homesickness and acculturation stress*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 35–47.

van Tilburg, M.; Vingerhoets, A. & Van Heck, G. (1996). Homesickness: A review of the literature. *Psychological Medicine*, 26(5), 899–912.

van Tilburg, M.; Vingerhoets, A.; Van Heck, G. & Kirschbaum, C. (1996). Mood Changes in Homesick Persons during a Holiday Trip. *Psychotherapy and Psychosomatics*, 65(2), 91–96.

Vingerhoets, A. (2005). The Homesickness Concept: Questions and Doubts. Teoksessa M. van Tilburg & A. Vingerhoets (toim.) *Psychological aspects of geographical moves: Homesickness and acculturation stress*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 1-15.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2002). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (Uudistettu laitos.)*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turner, V. (1969). *The Ritual Process. Structure and Anti-Structure*. London: Routledge & Kegan Paul.

Turner, V. (1974). *Dramas, fields, and metaphors: Symbolic action in human society*. Ithaca (NY): Cornell University Press.

Turtiainen, K. (2016). Luento pakkomuutosta ja sosiaalityöstä. Monikulttuurisen sosiaalityön erityiskysymykset. Sosnet-kurssi. Turun yliopisto.

Turtiainen, K. (2018). Recognising forced migrants in transnational social work. *International Journal of Migration, Health and Social Care*, 14(2), 186–198.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyje käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Helsinki. Haettu osoitteesta https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf

Työ- ja elinkeinoministeriö (2014) Ilman huoltajaa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden vastaanotto ja järjestelmän kehittämistarpeet. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Konserni 29/2014. Haettu osoitteesta <https://tem.fi/documents/1410877/2859687/Ilman%20huoltajaa%20tulleiden%20alaikäisten%20turvapaikkahakijoiden%20vastaanotto%2005092014.pdf/1bb0ee83-b9b4-47c7-b12d-d113bdb1353f>

Törrönen, J. (2010). Identiteettien ja subjektiasemien analyysi haastatteluaineistossa. Teoksessa M. Hyvärinen, P. Nikander & J. Ruusuvuori (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301

Ungar, M. (2012). Introduction to the Volume. Teoksessa M. Ungar (toim.) *The Social Ecology of Resilience*. New York, NY: Springer, 1-9.

UNHCR. (1997). Guidelines on Policies and Procedures in dealing with Unaccompanied Children Seeking Asylum.

Haettu osoitteesta <https://www.unhcr.org/3d4f91cf4.pdf>

UNHCR. (2005). Refugee Status Determination. Identifying who is a refugee. Self-study module 2. Haettu osoitteesta

<https://www.unhcr.org/publications/legal/43144dc52/self-study-module-2-refugee-status-determination-identifying-refugee.html>

UNHCR. (2016a). Global Trends – Forced Displacement in 2016. Haettu osoitteesta <https://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf>

UNHCR. (2016b). Unaccompanied and Separated Children in Europe. Briefing Note. Haettu osoitteesta <https://www.unhcr.org/ngo-consultations/ngo-consultations-2016/Europe-Bureau-Briefing-Note.pdf>

UNHCR, Unicef & IOM. (2017). Refugee and Migrant Children- Including Unaccompanied and Separated Children - in Europe Overview of Trends in 2016. 4/2017. Haettu osoitteesta <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/55971>

UNHCR. (2018). Global Trends – Forced Displacement in 2018.

Haettu osoitteesta <https://www.unhcr.org/statistics/unhcrstats/5d08d7ee7/unhcr-global-trends-2018.html>

Wernersjö, U. (2012). Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective? *Childhood 19* (2012): 4, 495-507.

Wernersjö, U. (2014). *Conditional belonging: listening to unaccompanied young refugees' voices*. Acta Universitatis Upsaliensis. Haettu osoitteesta <http://www.divaportal.org/smash/get/diva2:689776/FULLTEXT01.pdf>

Vervliet, M.; Meyer Demott, M.; Jakobsen, M.; Broekaert, E.; Heir, T. & Derluyn, I. (2014). The mental health of unaccompanied refugee minors on arrival in the host country. *Scandinavian Journal of Psychology*, 55(1), 33–37.

Wirsén, C. P. (2017). *Världens längsta resa – om ensamkommande unga i Sverige*. Stockholm: Gothia Fortbildning.

YLE (26.9.2016) Neljä vuotta turvapaikkapäätöstä odottanut nuori päätyi itsemurhaan – mielenilmaus vaatii keskustelua turvapaikanhakijoiden tilanteesta. Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10990740>

YLE (18.3.2018) Migrin miniluvat nuorille herättävät huolta – ”Voin asua kaksi vuotta rauhassa ja sen jälkeen pitää taas jännittää ja pelätä”. Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10118282>

LIITE 1

Informointikirje

Hyvä haastatteluun osallistuja!

Olen sosiaalityön opiskelija Anna-Maija de Arruda Camara, ja tekemässä Helsingin yliopiston valtiotieteelliseen tiedekuntaan, sosiaalityön oppiaineeseen pro gradu-tutkimusta. Tutkimukseni aiheena on yksin maahan tulleiden pakolaislasten koti-ikävä ja kokemukset heidän ollessaan erossa perheestään, sekä haasteet heidän kotoutumisensa kannalta. Kiinnostukseni aihetta kohtaan kumpuaa osittain huolesta, joka liittyy tämänhetkisen perheenyhdistämispolitiikkaan ja sen aiheuttamiin haasteisiin yksin maahan tulleiden lasten hyvinvoinnille ja kotoutumiselle. Lisäksi ajattelen, että näiden lasten auttamiskäytäntöjen ja palvelujärjestelmän kehittämiseksi aiheesta tarvitaan lisää tietoa.

Aiheen sensitiivisestä luonteesta johtuen olen päätenyt tutkimusmenetelmään, jossa teemahaastattelun keinoin haastattelen yksin maahan tulleiden lasten kanssa työskenteleviä aikuisia ammattilaisia ja aiheesta tietäviä asiantuntijoita. Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Haastateltavalla on oikeus milloin vain keskeyttää osallistuminen tutkimukseen tai kieltäytyä vastaamasta hänelle esitettyyn kysymykseen. Haastattelu nauhoitetaan ääninauhalle, jonka jälkeen haastattelu kirjoitetaan tekstitiedostoksi. Ääninauha tuhotaan sen jälkeen, kun haastattelu on kirjoitettu tekstitiedostoksi. Ääninauhaa ja kirjoitettua tekstiä käsittelen ainoastaan minä tutkijana. Haastattelu analysoidaan ilman tunnistetietoja. Haastattelussa esille tulleet asiat raportoidaan tutkimusjulkaisuissa tavalla, jossa tutkittavia tai muita haastattelussa mainittuja yksittäisiä henkilöitä ei voida tunnistaa. Mikäli haluatte osallistua tutkimukseen, voitte antaa suostumuksenne allekirjoittamalla suostumuslomakkeen, jonka tuon mukanani haastattelutilanteeseen.

Annan mielelläni lisätietoja, mikäli haluatte kysyä jotakin haastatteluun liittyvää.

Ystävällisin terveisin

Anna-Maija de Arruda Camara

